İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DAKİ TARİHİ PARKLARIN GÜNÜMÜZ KULLANIM İŞLEVLERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Peyzaj Mimarı Emel OCAK
(502031752)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 8 Mayıs 2006
Tezin Savunulduğu Tarih : 12 Haziran 2006

Tez Danışmanı : **Yrd.Doç.Dr. Funda YİRMİBEŞOĞLU**
Diğer Jüri Üyeleri **Prof.Dr. Ahmet Cengiz YILDIZCI (İ.T.Ü)**
Doç.Dr. Nilgün ERGUN (İ.T.Ü)

HAZİRAN 2006

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim kapsamında, bu çalışmanın hazırlanması aşamasında benden bilimsel yardım ve danışmanlığını esirgemeyen Sn. Yard. Doç. Dr. Funda YİRMİBEŞOĞLU'na, maddi ve manevi yardımları için başta ablam olmak üzere tüm aileme ve ihtiyacım olduğunda beni yalnız bırakmayan arkadaşım Şehir Plancısı Muhammet AYDIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Haziran, 2006 Emel OCAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLO LİSTESİ ..... **v**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **vi**
ÖZET ..... **x**
SUMMARY ..... **xii**
1.GİRİŞ **1**
1.1. Amaç ve Kapsam 1
1.2. Çalışmanın Yöntemi 2

2. İSTANBUL'UN TARİHİ PARK, BAHÇE VE KORULARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE SINIFLANDIRILMASI **3**
2.1. Türklerdeki Park ve Bahçe Anlayışının Gelişimi 3
2.2. İstanbul'un Tarihi Park, Bahçe ve Korularının Tarihsel Gelişimi 5
2.2.1. Saray ve Kasır Bahçeleri 6
2.2.2. Mesire Alanları ve Korular 12
2.3. Bölüm Sonucu 16

3. TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASI VE PEYZAJ PLANLAMA İLKELERİ **19**
3.1. Tarihi Çevrenin Korunmasının Önemi ve Gerekliliği 19
3.2. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama İlkeleri 22
3.3. Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Çevresinde Peyzaj Planlama 26
3.4. Tarihi Çevrenin Korunmasında Yeşil Alanlar 29

4. TOPKAPI SARAYI VE GÜLHANE PARKI **32**
4.1. Konumu 32
4.2. Topkapı Sarayının Tarihsel Gelişimi 33
4.2.1. Topkapı Sarayının Konumu 36
4.2.2. Sarayda Yer Alan İşlevler ve Arazi Kullanımı 38
4.2.3. Topkapı Sarayı Avlu'larının Gelişim Süreci 42
4.3. Gülhane Parkında Yapılan Düzenleme Çalışmaları 60
4.3.1. Uygulanmış Proje Örneği: Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi 60
4.4. Bölüm Sonucu 82

5. SADABAD KASRI **85**
5.1. Konumu: 85
5.2. Tarihsel Gelişimi: 86
5.3. Sadabad Kasrı'nın Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi 93
5.4. Yapılan Düzenleme Çalışmaları 100
5.4.1. Uygulanmamış Proje Örneği: Kağıthane Kültür Park Planı 100
5.4.2. Uygulanmış Proje Örneği: Sadabad Mesiresi Koruma Ve Geliştirme Projesi 109

5.5. Bölüm Sonucu 122

6. BÜYÜK VE KÜÇÜK ÇAMLICA KORUSU 126
6.1. Konumu 126
6.2. Tarihsel Gelişimi 127
6.3. Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu'nda Yapılan Düzenleme Çalışmaları 132
6.3.1. Uygulanmış Proje Örneği: Büyük Çamlıca Korusu 1980 ve 1981 Düzenlemesi 132
6.3.2. Uygulanmış Proje Örneği: Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme Projesi. 151
6.4. Bölüm Sonucu 158

7. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 161

KAYNAKLAR: 167

EKLER..... 170

ÖZGEÇMİŞ..... 1708

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 5.1. Çalışmanın yapıldığı dönemde (mevcut) arazi kullanışı……104
Tablo 5.2. Düzenlemede önerilen arazi kullanışları……104
Tablo 5.3. Düzenlemede fonksiyonların kendi içinde ayrılmaları ve sayısal oranları……104

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 4.1 : Tarihi yarımada'nın konumu……...32
Şekil 4.2 : Matrakçı Nasuh'un İstanbul tasvirinde sarayın duvarları arasında görülen bahçeler…….33
Şekil 4.3 : 1900'lerde Beyazıt Meydanı……...35
Şekil 4.4 : 1900 yıllarında bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin giriş kapısının görünümü……..34
Şekil 4.5 : Sarayburnu'nun 1475 yılına ait bir görünümü……35
Şekil 4.6 : Sarayburnu'nun Marmara Denizi tarafından günümüzdeki görünümü..36
Şekil 4.7 : Hünnername'de 1584 yılında Tarihi Yarımada'nın haritası……...36
Şekil 4.8 : Sarayburnu'nda Topkapı Sarayı'nın yerleşimi……... 37
Şekil 4.9 : Topkapı Sarayı'nın Marmara Denizi tarafından görünümü (Melling)... 37
Şekil 4.10 : İlban Öz tarafından hazırlanan Topkapı Sarayı yerleşim planı……...39
Şekil 4.11 : Topkapı Sarayı'nın Tarihi Yarımada genel yerleşim planı…….41
Şekil 4.12 : Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayun Kapısı ve Selamlık Alayı…… 42
Şekil 4.13 : Bab-ı Hümayun Kapısı ve III. Ahmet Çeşmesi…….. 43
Şekil 4.14 : Bab-ı Hümayun Kapısı ve III. Ahmet Çeşmesi'nin bugünkü durumu…43
Şekil 4.15 : Topkapı Sarayı I. Avlu minyatürü (Hünnername)……..44
Şekil 4.16 : 19. yüzyıl başında Topkapı Sarayı I. Avlu (Melling)…… 44
Şekil 4.17 : 18. yüzyıl ortalarında I. Avlu'dan geçen alay ve Bab-üs Selam Kapısı. 45
Şekil 4.19 : 19. yüzyıl başı Topkapı Sarayı II. Avlu……..46
Şekil 4.20 : Topkapı Sarayı II. Avlu'da bir bayram töreni…….47
Şekil 4.21 : Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlu'sunu gösteren maketin resmi……... 47
Şekil 4.22 : İkinci Avlu'da yer alan Padişah Yolu'nun günümüzdeki görünümü…..48
Şekil 4.24 : Adalet Kulesi ve Kubbealtı'nın bugünkü görünümü…….. 50
Şekil 4.25 : Bab-üs Sade Kapısı gravürü (solda), Bab-üs Sade Kapısı'nın bugünkü görünümü (sağda)……. 51
Şekil 4.26 : Üçüncü Avlu'nun günümüzdeki durumunu gösteren maketin resmi…. 51
Şekil 4.27 : 18. yy sonu III. Avlu, Topkapı Sarayı…….52
Şekil 4.28 : Üçüncü Avlu'da yer alan Enderun Kitaplığı'nın görünümü……...53
Şekil 4.29 : Dördüncü Avlu'nun günümüzdeki durumunu gösteren maketin resmi..54
Şekil 4.30 : Topkapı Sarayı IV. Avlu'dan Marmara'ya bakış ve Boğaz'ın görünümü……..55
Şekil 4.31 : Havuzlu Taşlık'ta fıskiyelerle süslü mermer havuzun görünümü…….. 55
Şekil 4.32 : IV. Avlu'da yer alan İftariye Kameriyesi……... 56
Şekil 4.33 : 18. yüzyıl sonu Aslanlı Bahçe, Topkapı Sarayı IV. Avlu (Bartlett)….. 57
Şekil 4.34 : IV. Avlu'ya rampalı geçisi ve setli bahçelerden birini gösteren resim... 57
Şekil 4.35 : Topkapı Sarayı ve etrafını yeşil bir kuşak şeklinde saran V. Avlu (Gülhane Parkı)…….58
Şekil 4.36 : XVII. yy ikinci yarısı V. Avlu ve Sahil Köşkleri, Topkapı Sarayı……. 58
Şekil 4.37 : V. Avlu'dan geçirilen demiryolu hattını gösteren resim…….59
Şekil 4.38 : Bizans öncesi döneminden kalma duvar kalıntısının yerini gösteren harita……. 62

Şekil 4.39 : Bizans dönemine ait Konstantin Surları ve bölgeleri gösteren harita….62
Şekil 4.40 : Gülhane Parkı'nda yer alan Gotlar Sütunu…… 63
Şekil 4.41 : Gülhane Parkı'nda yer alan Sarnıç……..64
Şekil 4.42 : Alay Köşkü'ne ait bir gravür ve aynı yere ait günümüzden bir fotoğraf64
Şekil 4.43 : Çinili Köşk'e ait eski bir fotoğraf……... 65
Şekil 4.44 : Çinili Köşk'ün arkasında Sarayburnu'na bakan Gülhane Parkı……. 66
Şekil 4.45 : Sepetçiler Köşkü ve arkasında bugünkü Gülhane Parkı'nın yer aldığı yeşil alanı gösteren gravür…… 66
Şekil 4.46 : Sepetçiler Kasrı ve arkasında görünen Gülhane Parkı'nın günümüzdeki görünümü……..66
Şekil 4.47 : Gülhane Parkı ve Topkapı Sarayı'nın uydu fotoğrafı……68
Şekil 4.48 : Tarihi Yarımada'nın günümüzde mevcut durumunu ve tarihi yapılarını gösteren planı…… 69
Şekil 4.49 : Gülhane Parkı içinde yer alan ağaçlı yolun görünümü……... 71
Şekil 4.50 : Gülhane Parkı'nın günümüzde kullanılan Topkapı Sarayı tarafından ana girişi (altta), Sepetçiler Kasrı tarafından girişi (üstte)…….. 74
Şekil 4.51 : Gülhane Parkı'nın konumunu gösteren planı……..75
Şekil 4.52 : Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi ağaç rölevesi……76
Şekil 4.53 : Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi bitkisel tasarım paftası…… 77
Şekil 4.54 : Projenin uygulandığı dönemde ve günümüzde parkın görünümü…….. 78
Şekil 4.55 : Projenin uygulandığı dönemde ve günümüzde parkta yeşil alanların görünümü……..78
Şekil 4.56 : Projenin uygulandığı dönemde ve günümüzde parktaki lale tarhları…..78
Şekil 5.1 : Kağıthane İlçesi'nin konumu……..85
Şekil 5.2 : Sadabad'ın mesire alanı olarak kullanıldığını gösteren bir gravür……. 86
Şekil 5.3 : Sadabad'ın ilk kuruluş yıllarındaki durumu……87
Şekil 5.4 : Kağıthane Mesiresi'nde at oyunlarını gösteren Melling gravürü…….... 88
Şekil 5.7 : Sadabad Kasrı'nı ve önündeki su havuzunu gösteren bir gravür……90
Şekil 5.8 : Sadabad'ta Çağlayan Köşkü Hümayunu ve önde Çadır Köşkü……..90
Şekil 5.9 : Sadabad'ta Cetvel-İ Sim'i gösteren bir gravür……91
Şekil 5.10 : Sadabad ve çevresinin günümüzdeki konumunu gösteren bir hava fotoğrafı…….93
Şekil 5.11 : Kağıthane Mesiresi'nin rekreasyon amaçlı kullanıldığını gösteren resim……..94
Şekil 5.12 : Kağıthane'de sandallarla gezinti yapanları gösteren resimler…… 95
Şekil 5.13 : Kağıthane'de Osmanlı hayatını konu eden yağlı boya tablo…….. 95
Şekil 5.15 : Sadabad Sarayı'na bitişik kanalın devamındaki havuzun günümüzdeki görünümü……..96
Şekil 5.16 : Sadabad'ta yapılan göllerden ilkinin günümüzdeki durumu…….. 97
Şekil 5.17 : Sadabad'taki ikinci ve büyük gölün günümüzdeki içi boş görünümü.. 98
Şekil 5.18 : Sadabad'da Cetvel-i Sim olarak adlandırılan kanalın günümüzdeki görünümü…… 98
Şekil 5.19 : Kağıthane Mesiresi'nden geçmiş dönemlere ait iki farklı manzara…..100
Şekil 5.21 : Kağıthane Kültür Park Projesi için hazırlanan maket……...108
Şekil 5.22 : Kağıthane Kültür Park Projesi için hazırlanan maket……...109
Şekil 5.23 : Kağıthane Mesiresi'nin geçmişteki durumu ve kullanımını gösteren gravürler……..110
Şekil 5.25 : Sadabad Camii'nin günümüzdeki görünümü……112
Şekil 5.26 : Sadabad Kasrı güney duvarı ve Çamaşırhane'nin görünümü……112

Şekil 5.27 : II. Mahmut'un Nişan Taşı'nın ve Çeşme-i Nur'un günümüzdeki görünümü……113
Şekil 5.29 : Cetvel-i Sim'in yapılan düzenleme çalışmasından sonraki iki farklı görüntüsü……113
Şekil 5.30 : Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi……..116
Şekil 5.31 : Proje alanında dolaşımı sağlayan yollar, oturma birimleri ve amfitiyatro……...117
Şekil 5.32 : Proje alanında yapılan düzenleme çalışmalarından örnekler……118
Şekil 5.33 : Proje alanında yapılan çocuk oyun alanı ve tuvaletlerin görünümü….118
Şekil 5.34 : Cendere Vadisi Yerleşim Projesi fonksiyon dağılımını gösteren planı……121
Şekil 5.35 : Cendere Vadisi Yerleşim Projesi……..122
Şekil 6.1 : Çamlıca'nın İstanbul Metropoliten alan içindeki konumu……126
Şekil 6.2 : Üsküdar'ın konumu……...131
Şekil 6.3 : Çamlıca'nın konumu……127
Şekil 6.4 : 1790 yıllarında Çamlıca tepesinden boğazın ve Tarihi Yarımada'nın görünümü……127
Şekil 6.5 : Çamlıca'nın rekreasyon alanı ve bir geçiş yeri olduğunu gösteren gravür……..128
Şekil 6.6 : Çamlıca'dan Adalar'ı gösteren bir gravür……129
Şekil 6.7 : Büyük Çamlıca'da yaptırılan ahşap sarayı gösteren gravür……..129
Şekil 6.8 : K. Çamlıca'da IV. Mehmed'in yaptırdığı ahşap saray……130
Şekil 6.9 : Büyük Çamlıca'nın sayfiye yeri olarak kullanımını gösteren gravür...130
Şekil 6.10 : Büyük Çamlıca'nın dinlenme ve rekreasyon amaçlı kullanımını gösteren gravür……..131
Şekil 6.11 : Büyük Çamlıca Korusu'nun günümüzdeki halihazır haritası……...134
Şekil 6.12 : Küçük Çamlıca Korusu'nun günümüzdeki halihazır haritası……...135
Şekil 6.13 : 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın kullanımı……136
Şekil 6.14 : 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın görünümü……...137
Şekil 6.15 : 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın görünümü……...137
Şekil 6.16 : 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın durumu……...138
Şekil 6.17 : 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın durumu……...138
Şekil 6.18 : 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın durumu……...139
Şekil 6.19 : 1980 yılında yapılan düzenleme ve günümüzdeki görünümü……...140
Şekil 6.20 : 1980 yılında yapılan düzenlemenin ayrıntıları ve günümüzdeki durumu……140
Şekil 6.21 : 1980 yılında yapılan düzenlemedeki mermer üniteler……..141
Şekil 6.22 : Çay büfesi olarak düzenlenen mermer ünitenin 1980'deki ve günümüzdeki görünümü……141
Şekil 6.23 : Taş sedir ve önlerine konulan pirinç siniler……..142
Şekil 6.24 : Düzenlemede kullanılan mermer ünitelerin görüntüsü……142
Şekil 6.25 : Düzenleme ile alana kazandırılan faytonla gezinti fonksiyonu…… 143
Şekil 6.26 : Düzenlemede kullanılan mermer ünitenin iç detayları…… 143
Şekil 6.27 : Büyük Çamlıca'da yapılan 18. yy. üslubundaki kahve……144
Şekil 6.28 : Kahve'nin farklı açıdan görünümü……... 145
Şekil 6.29 : Kahvenin içindeki oturma alanlarının yapıldığı dönemde ve günümüzdeki görünümü…… 145
Şekil 6.30 : Kahvenin içinden 1982 yılına ait detay görünümler……146
Şekil 6.31 : İkinci binanın bahçesinden ve iç detayından bir görünüm ve binanın günümüzdeki görünümü……..... 146

Şekil 6.32 : İkinci binanın içinden bir görünüm……...147
Şekil 6.33 : Ahşap çitlere sardırılan güllerden bir görünüm ve günümüzde ahşap çitlerin görünümü……147
Şekil 6.34 : Büyük Çamlıca'daki kahvelerin günümüzdeki görünümü……... 147
Şekil 6.35 : Tepenin 1982 yılında açılışından sonra yoğun kullanımı……148
Şekil 6.36 : Günümüzde tepenin kullanımını gösteren fotoğrafı……. 148
Şekil 6.37 : Günümüzde tepede görüntü kirliliğine neden olan vericilerin görünümü……149
Şekil 6.38 : Günümüzde tepede bulunan otoparkın görünümü……149
Şekil 6.39 : Günümüzde Büyük Çamlıca Korusu'ndaki yürüme yolları ve çevresi……149
Şekil 6.40 : Büyük Çamlıca'dan 1980'li yıllarda boğazın görüntüsü……..150
Şekil 6.41 : Günümüzde Çamlıca tepesinden boğazın görüntüsü……150
Şekil 6.42 : Küçük Çamlıca Korusu Peyzaj Düzenleme Projesi……..151
Şekil 6.43 : Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme Projesine ait su yolları ve şelaleler paftası……..152
Şekil 6.44 : Günümüzde Küçük Çamlıca Korusu'nun giriş kapısı…….. 153
Şekil 6.45 : Küçük Çamlıca Korusu'ndaki gezinti yolları ve idari birimler…… 153
Şekil 6.46 : Küçük Çamlıca Korusu'nda bulunan tarihi çeşme……153
Şekil 6.47 : Küçük Çamlıca Korusu'nda bulunan çocuk oyun alanı ve oturma birimleri……...154
Şekil 6.48 : Küçük Çamlıca Korusu'nda düzenlenen şelalenin başında yer alan oturma alanları……154
Şekil 6.50 : Küçük Çamlıca Korusu'nda düzenlenen yapay şelale……..156
Şekil 6.51 : Küçük Çamlıca Korusu'nda restore edilen fakat sahip çıkılmadığı için günümüzde camları kırılmış ve kullanılmaz durumda bulunan köşk….156
Şekil 6.52 : Köşkün önünde bulunan süs havuzu……157
Şekil 6.53 : Şelalelerin birleştiği yerde oluşturulan havuzdan görünümler……..157
Şekil 6.54 : İnceleme alanında düzenlenen otopark alanından bir görünüm……158

İSTANBUL'UN TARİHİ PARKLARININ GÜNÜMÜZ KULLANIM İŞLEVLERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ

ÖZET

Kentlerde, göçün etkisiyle büyük boyutlara ulaşan hızlı nüfus artışı ve bunun getirdiği yoğun iskan alanları kentlerin yapısını sürekli olarak değiştirmektedir. Kentsel alandaki değişimler kentin hem sosyal yapısında hem de fiziksel yapısında meydana gelmektedir ve bu değişimler insan psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle İstanbul gibi büyük yerleşimlerde rekreasyon alanlarına ihtiyaç her geçen gün artmakta bu alanların korunup yenilenmesi ise her geçen gün zorlaşmaktadır.

İstanbul gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir şehir için günümüze kadar birçok plan yapılmıştır. Bu planlarla çeşitli şekillerde yeşil alan ihtiyacını karşılamak için farklı alternatifler üretilmesine karşılık, yeşil alan kaybı engellenememiştir. Bu sebeple İstanbul'da yaşayan insanların rekreasyon ihtiyaçları karşılanamaz bir duruma gelmiştir. İstanbul önemli bir tarihi geçmişe sahip olması nedeniyle birçok tarihi yapı ve alanları içinde barındırmaktadır. Bu alanlarda yer alan tarihi park ve bahçelerin de değişen sosyal ve fiziksel koşullardan etkilenmesi ve bu etkilerin bir sonucu olarak değişime uğraması söz konusudur.

Bu tezin amacı; İstanbul'daki tarihi parkların günümüze kadar ulaşırken nasıl bir değişim süreci geçirdiğinin, bu süreçten nasıl, ne şekilde etkilendiğinin ve günümüzdeki kullanım işlevlerinin belirlenmesidir. Bu belirleme yapılırken tarihi parklar; saray ve kasır bahçeleri, mesire alanları ve korular olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflara ait üç farklı örnek, tarihi gelişim süreci açısından ve yapılan düzenleme çalışmaları günümüzdeki kullanım işlevleri açısından incelenmiştir. Bu örneklerden birincisi, saray bahçeleri sınıfında yer alan, İstanbul'un tarihi mekanları denilince ilk aklımıza gelen Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı'dır. İkinci olarak hem kasır bahçeleri sınıfına hem de mesire alanları sınıfına giren; Sadabad Kasrı, üçüncü olarak ise korular sınıfında; Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu'na incelenmiştir.

7 ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde amaç, kapsam ve çalışmanın yöntemi belirtilmektedir.

İkinci bölümde; Türklerde park anlayışının oluşumu ve günümüze kadar nasıl şekillendiği anlatılmaktadır. Bunun devamında İstanbul'un tarihi parkları içinde kullanım biçimine ve yapıldığı dönemde sahip olduğu işleve göre bir sınıflandırma yapılmaktadır. Bu sınıflandırma çerçevesinde İstanbul'un tarihi park, bahçe ve korularından Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı, Yıldız Parkı, Beylerbeyi Sarayı Bahçesi, Dolmabahçe Sarayı Bahçesi Saray Bahçeleri sınıfında; Sadabad Kasrı ve Kağıthane Mesiresi, Küçüksu Kasrı ve Çayırı Kasır Bahçeleri sınıfında; Abraham Paşa Korusu, Çubuklu Hidiv Korusu, Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu, Emirgan Korusu, Fethipaşa Korusu ise Korular sınıfında incelenmektedir.

Üçüncü bölümde ise tarihi mekanlarda peyzaj düzenleme ilkelerine yer verilmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümünde; saray bahçeleri sınıfında ilk sırada yer alan Topkapı Sarayı bahçesi ve Gülhane Parkı'nın tarihi süreç içinde gelişimi daha detaylı olarak anlatılmış ve bu alanda geçmişten günümüze yapılan çalışmalar incelenerek; ne tür değişimler geçirdiği, günümüzde nasıl kullanıldığı, içinde ne tür fonksiyonların yer aldığı değerlendirilmiştir. Günümüze kadar yapılan çevre düzenleme çalışmaları da diğer bir başlık altında toplanmıştır. Beşinci bölümde; kasırlar sınıfında incelenen, Osmanlı İmparatorluğu'nun Lale Devri'nde çok önemli bir yere sahip olan fakat yakın bir tarihe kadar kötü bir durumda bulunan Sadabad Kasrı'nın tarihi süreç içinde gelişimi, bu alanda yapılan çevre düzenleme çalışmaları ve bu çalışmaların alana olan etkisi değerlendirilmiştir. Araştırmanın altıncı bölümünde; korular sınıfında yer alan ve İstanbul Anadolu Yakası'nın en önemli yeşil alanlarından ikisini oluşturan Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu incelenmiştir. Seçilen bu iki korunun yeni yapılan düzenleme çalışmalarıyla kazandıkları yeni fonksiyonları değerlendirilmiştir.

Araştırmanın yedinci bölümünde ise, İstanbul'daki tarihi park ve bahçeler için elde edilen kaynak bilgiler ışığında Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı, Sadabad Kasrı, Büyük ve Küçük Çamlıca Koruları için hazırlanan proje çalışmaları günümüz kullanım işlevleri açısından irdelenip "tarihi mekanlarda peyzaj düzenleme ilkeleri" doğrultusunda düzenlenip düzenlenmediği değerlendirilerek söz konusu tarihi parklar için sonuçlar ve öneriler ortaya konulmuştur.

AN EVALUATION ABOUT ISTANBUL'S HISTORICAL PARKS FROM THE VIEWPOINT OF NOWADAYS USAGE FUNCTIONS

SUMMARY

In the cities, high rise of the population due to immigration resultant intense settlement areas change the face of the urban structure continually. The transformations in the urban areas have negative affects both in the social and physical structure of the city and also affect the human psychology in a bad way. In the metropolitan settlements like Istanbul, the necessity of recreational areas rise day by day but it's getting harder to protect and recreate them.

So many urban plans have been prepared for the city of Istanbul, which hosted many different civilizations in the history. Despite such different alternative plans to satisfy the need for the green areas, that never even prevented the decrease in these so to get inhabitant's needs for the recreational areas got harder. As a city with a huge historical past, the city of Istanbul contains such historical buildings and places. These historical parks and gardens have inevitably been affected by the changes of social and physical conditions and they have changed as a result of these effects.

The aim of this thesis is to determine the evolution process of these historical parks; how did they change under such different circumstances in time and to identify the nowadays usage functions. While determining these, historical parks have been classified as 'palace garden', 'grassland garden' and 'the meadow'. Three different examples from these classes have been analyzed from the view of historical development process and design works analyzed from the view of present-day's usage functions. The First one of these examples is Topkapı Palace and Gülhane Park, which is classified as palace garden and it occurs as the first palace to think of in the history of Istanbul. Secondly, Sadabad Grassland, which is both in grassland gardens and recreational areas class and thirdly in meadow class: Large and Small Çamlıca Meadow has been analyzed.

The first part of this study, which is the part of the 7 main parts, is to determine the goal, the scope and the method of the study.

The second part is to determine formation of park understanding in Turkish people's minds and to see how did it form in time till present day. Then historical parks of Istanbul have been classified according to the using manners and the function in building period. Within the framework of the classification, the historical development of Topkapı Palace and Gülhane Park, Yıldız Park, Beylerbeyi Palace Garden, Dolmabahce Palace Garden in palace garden class; Sadabad Grassland and Kağıthane Recreational area, Kücüksu Grassland and Grass in grassland class; Abraham Pasha Meadow, Çubuklu Hidiv Meadow, Emirgan Meadow, Fethipaşa Meadow, Large and Small Çamlıca Meadows have been examined as historical parks, gardens and meadows of Istanbul.

The third part is to determine landscape design principles.

In the fourth part of the study, is about the development of Topkapı Palace Garden and Gülhane Park- which are the premier in the palace garden class- during the historical process have been explained in detail; planning works have been analyzed to evaluate the variation process in the history and to determine what sort of functions they contain –how they are being used- at present. Also the environment design projects made till present have been clustered under another headline.

In the fifth part, The Sadabad Grassland -once have been the most important in the Tulip Period of the Ottoman Empire but was in very poor conditions recently- has been analyzed in the grassland class; development process in history, environmental projects and its affects explained in detail.

In the sixth part of the study, The Large and The Small Çamlıca Meadows -one of the most important green areas of the Anatolian side of Istanbul - which have been analyzed in meadow class, examined. These two topics have been evaluated through the newly made arrangements and its affects.

In the seventh part of the study, under the light of the knowledge about the historical parks and gardens of Istanbul; the study that prepared for The Topkapı Palace and Gülhane Park, Sadabad Grassland, Large and Small Çamlıca Meadows, scrutinized if the analyze works have been made under the rules of nowadays Landscape Design principles or not and then results put forward and the proposals have been made.

1.GİRİŞ

1.1. Amaç ve Kapsam

Çağlar boyunca yeşil alanlar, insanların günlük yaşamlarının sıradanlıklarından kurtulup doğaya ait varlıklarla bir arada olabilecekleri bir tür sığınak olmuştur. Bu alanlar, geçmişten günümüze toplumların yaşam biçimine, kültürüne göre fonksiyonel farklılıklar göstermiştir. Bunun yanında kullanım alanlarına ve yapıldıkların dönemin anlayışına göre de farklı biçimlerde düzenlenmiştir.

İstanbul gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir şehir için günümüze kadar birçok plan yapılarak farklı düzenleme anlayışları getirilmiştir. Bu planlarla çeşitli şekillerde yeşil alan ihtiyacını karşılamak için farklı alternatifler üretilmesine karşılık İstanbul'un hızlı kentleşmesi, nüfus artışı, aşırı göç ve sanayileşme gibi sebeplerle yeşil alan kaybı engellenememiştir. Bu sebeple günümüzde İstanbul'da yaşayan insanların rekreasyon ihtiyaçları karşılanamaz bir boyuta ulaşmış ve bu kapsamda atıl durumda bulunan tarihi mekanların geri kazanılması daha da önem kazanmıştır.

İstanbul önemli bir tarihi geçmişe sahip olması nedeniyle birçok tarihi yapı ve alanları içinde barındırmaktadır. Bu alanlarda yer alan tarihi park ve bahçelerin de değişen sosyal ve fiziksel koşullardan etkilenmesi ve bu etkilerin bir sonucu olarak değişime uğraması söz konusudur.

Bu tezin amacı; sözü edilen tarihi parkların günümüze kadar ulaşırken nasıl bir değişim süreci geçirdiğinin, bu süreçten nasıl ne şekilde etkilendiğinin ve günümüzdeki kullanım işlevlerinin belirlenmesidir. Bu belirleme yapılırken tarihi parklar saray ve kasır bahçeleri, mesire alanları ve korular olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflara ait birer örnek, tarihi gelişim süreci ve yapılan düzenleme çalışmaları açısından incelenmiş ve günümüzdeki kullanım işlevleri ortaya konulmuştur. Örnek olarak seçilen alanlar incelenilmeden önce tarihi çevrenin korunması ve peyzaj planlama ilkeleri hakkında bilgiler verilerek değerlendirme çalışmasına ışık tutulması amaçlanmıştır. Bu örneklerden birincisi, saray ve kasır bahçeleri sınıfında yer alan, İstanbul'un tarihi mekanları denilince ilk aklımıza gelen Topkapı Sarayı ve Gülhane

Parkı'dır. İkinci olarak hem kasır bahçeleri sınıfına hem de mesire alanları sınıfına giren; Sadabad Kasrı, üçüncü olarak ise korular ve mesire alanları sınıfında; Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu incelenecektir.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

İlk olarak Türklerde yeşil alan anlayışı ve tarihsel gelişiminin incelendiği bir kaynak araştırması yapılmıştır.

Daha sonra ise, İstanbul'daki tarihi park, bahçe ve koruların geçmişteki kullanımları ve geçmişten günümüze nasıl bir değişim geçirdiği irdelenmiştir. Bu çalışmanın devamında İstanbul'un en önemli tarihi mekanlarından Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı, İstanbul'un en eski mesire alanlarından biri olan Sadabad Kasrı ve üçüncü olarak da Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu üzerinde literatür araştırması ve gözlem çalışması yapılmıştır. Önemli fonksiyon alanlarının bugünkü kullanımını gösteren fotoğraflar çekilmiştir.

Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı, Sadabad Kasrı, Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu için 1950 yılından günümüze kadar yapılan çalışmalar incelenerek, bu alanların geçmişteki kullanımı ve mevcut durumu dikkate alınarak yapılan projeler ve bu projeler kapsamında düzenlenmeden sonraki kullanımı, yapılan araştırma, inceleme ve gözlem çalışmalarından elde edilen sonuçlarla birlikte değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken proje raporlarından yararlanılmış, raporuna ulaşılamayan projeler için de alanda yerinde yapılan gözlem ve incelemelerle alanın projeye göre değişimi değerlendirilmiştir.

2. İSTANBUL'UN TARİHİ PARK, BAHÇE VE KORULARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE SINIFLANDIRILMASI

Bu bölümde Türklerdeki park anlayışı ve İstanbul'un tarihi park, bahçe ve korularından Topkapı Sarayı - Gülhane Parkı, Yıldız Sarayı - Yıldız Parkı, Beylerbeyi Sarayı Bahçesi, Dolmabahçe Sarayı Bahçesi, Sadabad Kasrı (Kağıthane Mesire Alanı), Ihlamur Kasrı, Aynalıkavak Kasrı, Küçüksu Kasrı (Küçüksu Çayırı), Büyük ve Küçük Çamlıca Koruları, Abraham Paşa Korusu, Çubuklu Hidiv Korusu, Emirgan Korusu ve Fethipaşa Korusu incelenmiştir. Yapılış maksatlarına ve kullanım özelliklerine göre bir sınıflandırma yapılarak tarihi parklar iki başlık altında incelenmiştir.

2.1. Türklerdeki Park ve Bahçe Anlayışının Gelişimi

Eski Türklerde savaşlar ve göçlerle geçen hayatları nedeniyle bahçe kavramı hemen ortaya çıkmamıştır. Osmanlı devletinin kuruluş ve gelişme döneminde (1300-1453) bazı bahçelerin kurulmasına rağmen bahçe sanatında bir gelişme olmamış, yükselme dönemine (1453-1703) girilmesiyle birlikte önemli bir ilerleme görülmeye başlamıştır. Bu dönemde yapılan en önemli bahçeler Topkapı ve Üsküdar Saray bahçeleridir. Bizans döneminde Boğaz'ın iki yakası ormanlık tepelerle örtülü, yeşil bir alandır ve bu dönemde Boğaziçi pek rağbet görmemiştir. Boğaziçi'nin önemi Osmanlı döneminde artmış ve Fatih Sultan Mehmet tarafından 1458 yılında "Tokad Bahçesi" adı altında Boğazda ilk bahçe kurulmuştur. Bu tarihten sonra ise kısa bir sürede burada yapılan bahçe sayısı artmıştır. 17. yy'da padişahlar tarafından Boğaz'ın tepelerine bahçeli ahşap köşkler, kıyılarına da yine yalı-saraylar ve bahçeleri yaptırılmıştır. Bu bahçeler oldukça güzel ve alımlı olup içlerinde çok farklı düzenlemelerin yer aldığı alanlardır. Bu dönemden sonra birçok padişah tarafından içlerinde sarayların yer aldığı pek çok bahçe yapılmıştır.

Günümüzde bu bahçelerin tamamının bir listesini yapmak mümkün olmamaktadır. Çünkü bu bahçelerin bir bölümü bugün kaybolmuş, bir bölümü ise tadilat geçirerek isimleri değişmiştir (Yaltırık ve diğ., 1997).

Geleneksel Türk kentlerinde özel olarak kamu yararına düzenlenmiş parklar kurulmamıştır. Kentlerde bahçe içinde yer alan konutlar sayesinde kent halkı doğal bir ortam içinde yaşamıştır. Cami avluları ise konutlardan farklı olarak toplumsal buluşma yeri işlevini gören alanlar olmasına rağmen İstanbul gibi büyük şehirlerde bu özellikleri çok fazla etkili olamamıştır. Lale Devri'nde (1718-1730) bir değişim başlamış ve herkese açık gezinti yerleri düzenlenmiştir. Ancak dönemin kapanmasıyla bu durum bir yüzyıl sonraya kadar yeniden gözlenememiştir. Türkiye'de kamu için düzenlenmiş ilk halk parkı İstanbul'da Kısıklı'da 1870 yılında "Millet Bahçesi" adı altında kurulmuştur. Bunu 1882 yılında Taksim Parkı izlemiştir. Belediye, halk, millet bahçeleri gibi adlarla anılan bu dönem bahçeleri arasında Sarıkaya (1868-1869), Tepebaşı (1870-1871), Sultanahmet (1871-1872), Bakırköy ve Tophanelioğlu Millet bahçeleri vardır. Abdülaziz döneminde Çamlıca Parkı halka açılmıştır. II. Meşrutiyet'in (1908) ilanından sonra ise bazı köşk ve kasır bahçeleri halka açık parklara dönüştürülmüştür. Osmanlı Sarayına bağlı Bebek Kasrı'nın bahçesi bu tarihte, 1912-1914 yıllarında da Gülhane ve Doğancılar Parkı halka açılmıştır (Akdoğan, 1984).

Cumhuriyet döneminde Park konusunda çağdaş atılımlar gerçekleşmiştir. Hızlı kentleşme ve yapılaşma, endüstrileşme ve çevre kirliliği yeşil alanların, parkların yapılmasını kaçınılmaz kılmıştır. İstanbul'un kent içinde veya dışındaki mesire yerleri kamu yeşil alanları olarak bilinmesine rağmen, planlı parkların yapımı aslında Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Özellikle 1932 yılında planlama ile ilgili çabalar ciddi bir biçimde başlamıştır. 1960'lı yıllarda yeni kent imar planlarının yapılması ve uygulanması nedeniyle cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan küçük parkların çoğu yol vb. kullanımlar için ya ortadan kalkmış ya da bölünerek rekreatif işlevlerini yitirmişlerdir (Yıldızcı, 1978; Akdoğan, 1984).

2.2. İstanbul'un Tarihi Park, Bahçe ve Korularının Tarihsel Gelişimi

İstanbul tarih boyunca birçok İmparatorluğa başkent olmuş ve bu imparatorluklar süresince pek çok padişah görmüştür. Bu nedenle de tarihi miras olarak çok sayıda saray, kasır, koru ve parklara sahip olmuş bir şehirdir. İstanbul geçen bu süre içinde, teknolojik gelişmeler, makineleşme ve endüstrileşme sonucunda fiziksel ve sosyal değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerden, sözü edilen bu tarihi park, bahçe ve korularda çeşitli şekillerde etkilenmiştir. Bu etkinin günümüzde bu alanlara nasıl yansıdığı önemlidir.

Günümüze kadar ulaşabilmiş olan tarihi park ve bahçeleri incelerken, bu alanların kendi içinde sınıflandırılması gereği ortaya çıkmış ve bu nedenle yapıldıkları dönemde verilen veya sonradan kazandıkları işlevleri, kullanım amaçları ve nitelikleri değerlendirilerek iki ana başlık altında incelenmiştir.

Bunlardan ilki saray ve kasır bahçeleridir. Bu da kendi arasında saray ve kasır bahçeleri olarak kendi içinde ikiye ayrılmıştır. Saray yapıları ve bahçelerine en güzel örnekler İstanbul'un tarihi park ve bahçelerinden Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı, Yıldız Sarayı ve Yıldız Parkı, Beylerbeyi Sarayı Bahçesi, Dolmabahçe Sarayı Bahçesi'dir. Kasır ve bahçeleri ise daha çok çevrelerindeki geniş yeşil alanlarıyla birlikte kullanılmaktadır. Kasır ve bahçelerin bir bölümü mesire alanlarında yer aldığı için incelenen örneklerden bazıları hem kasır, hem de çevresinin kullanımı nedeniyle Mesire alanı kimliği göstermektedir. Bu alanlara örnek ise; Sadabad Kasrı (Kağıthane Mesire alanı), Küçüksu Kasrı (Küçüksu Çayırı) ve Ihlamur Kasrı'dır. İkinci bölümde ise Mesire Alanları ve Korular ele alınmıştır. Bu da kendi içinde mesire alanları ve korular olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bazı kasır ve bahçeleri aynı zamanda mesire alanı olarak da bilinmektedir. Bu nedenle kasır ve bahçeleri adı altında verilen örnekler dışında başka bir örnek bu sınıfta incelenmemiştir. Korular sınıfına giren örnekler ise; Abraham Paşa Korusu, Çubuklu Hidiv Korusu, Büyük ve Küçük Çamlıca Koruları, Emirgan Korusu ve Fethipaşa Korusu'dur.

Bu bölümde genel olarak tarihi süreç içinde her bir sınıf için seçilen örnek alanlardaki gelişmeler irdelenerek günümüze nasıl bir değişim geçirerek ulaştığı kısaca incelenmiştir.

2.2.1. Saray ve Kasır Bahçeleri

2.2.1.1. Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı

Fatih sultan Mehmet, Sarayburnu'nda bir takım köşkler yaptırmıştır ve bu yeri ağaçlarla çevirip içindeki köşk ve pavyonları ile burayı zevk ve sefa alanı haline getirmiştir. Alan içice avlular şeklindedir ve avlulardan yapılara girilmektedir (Yaltırık ve diğ., 1997).

İlk avluya giriş Bab-ı Hümayun kapısından olup burası saray halkı tarafından ata binilen bir yer olmuştur. Daha küçük olan ikinci avlu ise servilerle çevrilmiş, çimenlerle ve patikalarla içice olan bir avlu durumundadır. İkinci avludan sarayın özel kısımlarının yer aldığı üçüncü avluya girilmektedir. Burada da yüzyıllık ağaçlar, çimenler ve çiçekler yer almaktadır. Sarayın ilk üç avlusu dışındaki alanlar dördüncü avlu adıyla anılmaktadır ve sarayın kullanıldığı dönemde bu alan daha çok köşklerin yer aldığı bir bahçeler topluluğudur. Osmanlı döneminde Topkapı Sarayının dış bahçesi olan Gülhane Parkı ise Topkapı Sarayı'nın beşinci avlusudur (Yaltırık ve diğ., 1997).

Gülhane Parkı, İstanbul'un Avrupa yakasında ve 10 ha yüzölçümünde olan bir parktır. Topkapı Sarayı'nın bahçesi olma özelliğinden dolayı önemli bir tarihi geçmişe sahip olan ve İstanbul'un ilk halk parkları arasında yer alan park bütün bu özelliklerinden dolayı araştırma alanı olarak seçilmiştir. Parkın tarihi gelişimi, bugünkü kullanımı ve yapılan düzenleme çalışmaları hakkında daha geniş bilgi dördüncü bölümde verilecektir.

2.2.1.2. Yıldız Parkı

Beşiktaş İlçesi'nde, 46.7 ha olan bir bahçe ve koruluk içine yerleşmiş saraylar, köşkler, yönetim, koruma, servis yapıları ve parklar bütünüdür.

I. Ahmet döneminde (1603-1617) saray bahçeleri arasına katıldığı tahmin edilen bölge, IV. Murat döneminde gezme ve avlanma amacıyla kullanılmıştır. O dönemlerde içinde küçük bir köşk bulunmaktadır.

II. Mahmut'un adını Yıldız Kasrı koyduğu bir köşk yaptırmasından sonra (1834-1835) bölgeye Yıldız denilmiştir. Abdülaziz döneminde yaptırılan köşk ve kasırlarla, son olarak da Sultan Abdülhamit'in eklettiği yapılarla saray bugünkü

şeklini almıştır. Abdülhamit zamanında şimdiki Yıldız Parkı denilen dış bahçe genişletilmiş ve çeşitli binalar eklenmiştir.

Topkapı Sarayında olduğu gibi Yıldız Sarayı'nın da bahçesi avlulardan oluşmaktadır. Sarayın ana mekanları üç avlunun çevresinde sıralanmıştır. Birinci avludan ikinci avluya Saltanat Kapısı ile geçilmektedir. Üçüncü avlu ise bugün Yıldız Parkı adıyla anılan bir koruluktan oluşmaktadır.

Parktaki düzenleme çalışmalarına 1850'de Alman bir uzmana yaptırılan proje ile başlanmış ve sonrasında devam edilmiştir.

Aslında Çırağan Sarayı'nın kara tarafındaki korusu olan park uzun yıllar boyunca birçok padişahın ilgi odağı olmuş ve zamanla değişerek 1950 yılında da halka açılmıştır.

2.2.1.3. Beylerbeyi Sarayı Bahçesi

Beylerbeyi Sarayı Üsküdar ilçesine bağlı, Beylerbeyi semtinde bulunan bir saray kompleksidir. Bu saray geniş bir bahçe içinde yer almaktadır.

17. yüzyılda en gözde mesire yerlerinden olan ve İstavroz Bahçeleri adıyla anılan koruluk burada bulunmaktadır. Beylerbeyi Sarayı çok büyük ve çok güzel setli bahçelerden oluşmaktadır. Bazıları 125 m kadar uzanan setler ile yetinilmeyip arada bulunan yolun üzeri de tonozla örtülüp bahçeye verilerek bahçenin devamının boğaza kadar sürmesi sağlanmıştır. Buradaki setler ayrı ayrı bahçeler şeklinde düzenlenmiş olup merdiven ve rampalarla birbirine bağlanmıştır (Yaltırık ve diğ., 1997).

Buraya İstavroz (Stavros) adının verilmesinin II. Konstantinos'un yaptırdığı kilise ve diktirdiği haçtan dolayı olduğu söylenmektedir. 17. Yüzyılın bu en gözde mesire yerlerinden olan İstavroz Hasbahçesi'ne I. Ahmed (1603-1617) tarafından bir kasır yaptırılmıştır. IV. Murad ve IV. Mehmed buraya av eğlence için sık sık gelmişlerdir. 18. yy'da I. Mahmud (1730-1754) ve Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın damadı tarafından bir köşk ve kasır yaptırılmıştır. I. Abdülhamid (1774-1789) tarafından buradaki Beylerbeyi camii, hamamı ve Muvakkithanesi'ne ait arazi istimlak problemi nedeniyle halka satılınca buradaki İstavroz bahçeleri de önemini yitirmiştir (İşbecer, 2004).

19.yy'da II Mahmud (1808-1839) buradaki satılan arazileri tekrar satın almış ve burasının tekrar önem kazanmasını sağlamıştır. II. Mahmud ayrıca burada 19. yy'ın ikinci yansında yapılan en büyük sahil saraylardan birini yaptırmıştır. Sarayda 1851 yılında Abdülmecid (1839-1861) döneminde yangın çıkmış ve bu nedenle bir süre terkedilmiştir (İşbecer, 2004).

19. yy'da Abdülaziz (1861-1876) döneminde de bugünkü Beylerbeyi Sarayı yaptırılmıştır. Yine Abdülaziz döneminde burada merdiven ve parmaklıklar değiştirilmiştir. Sarayın içindeki bahçeler yapıdan uzaklaştıkça koruluğa dönüşmektedir ve bu haliyle de bir Avrupa bahçesi görüntüsü sergilemektedir. Setlerin üzerine ağaçlar serbestçe dikilerek doğal bir hava verilmiştir. İçinde köşk, hamam gibi tarihi yapılar barındıran sarayın bahçesinde bulunan ağaç ve çalılar orjinal haline getirilmeye çalışılmaktadır (Yaltırık ve diğ., 1997).

Bu alan günümüzde de saray bahçesi olarak kullanılmakta ve içindeki tarihi yapılar ve bahçesiyle işlevini bugünde devam ettirmektedir.

2.2.1.4. Dolmabahçe Sarayı Bahçesi

Beşiktaş, Dolmabahçe caddesi üzerinde 25 ha'lık bir alana kurulan bir saray bahçesidir (Yaltırık ve diğ., (1997).

Bu alan II. Beyazıd (1481-1512) zamanında kıyıdan tepelere setlerle yükselen sık ağaçlı bir bahçe konumundadır. Burası Evliya Çelebi'nin anlatışına göre de eskiden servili küçük bir bağdır. Sonra Genç Osman (1618-1622) fermanı ile liman gibi bir yer olan bu alan doldurulup ismine Dolmabahçe denilmiştir (Evyapan, 1972)

Buraya 16. yy'da II. Selim (1566-1574), 17. yy'da I. Ahmed (1603-1617) ve IV. Mehmed (1648-1687), I8.yy'da da III. Ahmed (1703-1730) tarafından bazı köşkler yaptırılmıştır. 1719'da Arap İskelesi kaldırılıp, Dolmabahçe ile Beşiktaş sarayları birleştirilip çevre yüksek duvarlarla sınırlandırılmıştır (Evyapan, 1972)

18 yy'da yüksek duvarlarla çevrilen bu alana I. Mahmud (1730-1754) bir köşk eklemiştir. 1853-54 yılında bugünkü Dolmabahçe Sarayı, Abdülmecid tarafından babası II. Mahmud'un ahşap köşkü yıkılıp yerine yaptırılan köşktür. Bahçenin düzenlenmesinde yabancı mimarlar bulunmuş olması nedeniyle Avrupa etkisi görülmektedir. Bahçe kara tarafında yüksek duvarlarla sınırlandırılmış olup, deniz tarafından demir parmaklıklarla çevrilidir. Ön bahçe düzenlemesi dikdörtgen

şeklinde olup Fransız bahçe etkisi taşımaktadır. Bahçe ortadaki havuzu, iki boyutlu görünümüyle 19.yy Avrupa etkisini yansıtır (Evyapan, 1972),

1927 yılında Atatürk ilk defa buraya gelmiştir. Burada birçok yabancı devlet adamlarını ağırlamıştır. 10 kasım 1938'de Atatürk'ün vefatından sonra saray görkemli kullanım dönemini kapatmıştır (HİMAŞ, 1998).

Bahçenin denize paralel olan ana ekseninde, düzenlemenin ana öğelerini, ortada bulunan ve Yıldız Sarayı'ndan getirilmiş olan havuz ve daire biçimdeki düzenleme oluşturmaktadır. Deniz tarafındaki bahçe ise yol boyunca uzanmaktadır. Bunların dışındaki bahçeler içe kapalı ve saray halkına ait bahçeler şeklindedir. Bahçede yer alan ve günümüz bahçelerinde rastlanmayan iki önemli özellik yer almaktadır. Bunlardan ilki, geçen yüzyılın modası olan ve zemin süslemeciliğinde kullanılan, kırmızı ve yeşil şimşirlerin oluşturduğu "mozaik" dokudur. Diğeri ise, yeşillikler arasındaki yolların, kum ve çakılla kaplanarak aralarının renklendirilmesi ile oluşturulan dokudur (Yaltırık ve diğ., 1997).

Günümüzde bahçesinde değerli ağaç ve çalıların bulunduğu ve yerli yabancı turistlerin ziyaret ettiği saray, gerektiğinde resmi davetler içinde kullanılmaktadır.

2.2.1.5. Sadabad Kasrı ve Kağıthane Mesiresi

Uzunluğu bakımından İstanbul'un en büyük mesire alanı olan Kağıthane, Haliç'in sona erdiği noktada Haliç'e dökülen Kağıthane Deresi'nin iki yanında yer almaktadır

16. yy'larda, I. Süleyman (1520-1566) Kağıthane Mesiresine avlanmak ve dinlenmek için sık sık gelmiş ve II. Beyazıd döneminde yapılmış olan baruthaneyi kagir olarak yeniletmiştir. Kağıthane, Kanuni Döneminden beri hem bir mesire, hem toplantı yeri, hem de o döneme göre bir sanayi bölgesi olmuştur (HİMAŞ, 1998).

17. yy'ın başlarında Kağıthane'de 200 kadar bağlı bahçeli ev, 20 kadar dükkan, l hamam yer almaktadır. Sadabad Kasrı da burada bulunmaktadır. 18. yy'a kadar, Kağıthane ağaçlıklı, çayırlık, yeşillik bir mesire ve eğlence yeri olmuştur. Burada yer yer imalathaneler, değirmenler ve bahçeler içinde köşkler, bir de köy olduğu bilinmektedir (HİMAŞ, 1998).

Kağıthane mesiresi birkaç yüzyıl bütün İstanbul halkının ilgisini görmüş, uzunluğu bakımından da İstanbul'un en büyük mesirelerinden biri olmuştur. Halka açık olan bölümü, derenin iki yanında Fil köprüsünden Doğancılar Köprüsüne kadar uzanan ve

daha sonraki bölümde ise sadece sol tarafta olmak üzere, Kağıthane köyüne kadar devam eden bir alandır. Doğancılar köprüsünden Kağıthane köyüne kadar olan kısmın sağ sahilini işgal eden Hünkar köşkü ile Has bahçe bölümünde dere tanzim edilerek iki tarafı birbirine paralel rıhtım duvarları ile çevrilmiştir. Böylece Cetvel-i Sim olarak tanınan ve Türkiye'de bahçe mimarisinde yapılmış en uzun kanal oluşturulmuştur (Eldem, 1969).

18. yy'da III. Ahmed (1703-1730) döneminde, Kağıthane deresinin sahil ve vadi sırtlarından, Karaağaç bahçesine kadar olan bölümde 170 adet köşk ve kasır yapılmıştır. Bu köşk ve kasırlardan en ünlüsü Sadabad Kasrı'dır. Bu bölgede yer alan çayırda muhtelif at oyunları tertip edilmesinin yanı sıra, Baron Tott zamanından itibaren top ve tüfek atış talimleri yapılmıştır (HİMAŞ, 1998).

Sadabad bahçeleri, lale tarhları ve gül bahçeleriyle, cennet gibi güzellikleriyle meşhur olmuştur ve bu bahçeler Osmanlı tarihinde, kültüründe, sanatında, Divan Edebiyatı'nda önemli izler bırakmıştır. Lale Devri'nin simgesi Kağıthane'nin parlak dönemi, 28 Eylül 1730'da başlayan Patrona Halil İsyanı ile sona ermiş ve Kağıthane'deki saraylar, köşkler, bahçeler İstanbul'un diğer yerlerindeki benzerleri gibi yerle bir olmuştur. Tahttan indirilen III. Ahmed'in yerine tahta geçen I. Mahmut (1730-1754) buradaki saray, köşk, kasırların yakılmayıp sadece yıkılmasını emrederek daha sonra onarılabilmelerine olanak tanımıştır. 1743'te de Kağıthane'nin Özellikle Sadabad'ın onarılmasına girişilmiş, köşklerin tümü yenilenerek, Kağıthane, padişahın yabancı elçileri kabul ettiği, çadırlar kurularak eğlenilen bir yer olmayı sürdürmüştür. III. Selim (1789-1807) döneminde ise Kağıthane mesiresi eski güzelliklerine kavuşmuştur. Ayrıca burada yeniçeriler için bir talim yeri ve bir kağıt imalathanesi yapılmıştır (HİMAŞ, 1998).

19. yy'da, II. Mahmud (1808-1839) Kağıthane'de bulunan başta Sadabad Kasrı olmak üzere diğer kasırları, havuzları, çağlayanları, cami ve çeşmeleri onartmıştır. 20.yy'da ise; her dönem, askeri tesislerin ve birliklerin yer aldığı alan, 1940'larda harabe halindeki köşk ve kasırların yıktırılmasıyla askeri bölge haline getirilmiştir. 1950'lerde bölge bugünkü sanayi bölgesi halini almıştır. 1960'lardan sonra ise bu durum artmış ve bölgede fabrikalar, imalathaneler kurulmuştur (HİMAŞ, 1998).

Günümüzde bütün bu olumsuzluklar nedeniyle Kağıthane Deresi kirlenmiş ve zamanla da büyük ölçüde kuruyarak, sanayi artıklarının lağım sularına karıştığı pis bir dere halini

almıştır. Mesire de böylece kullanılamaz hale gelmiştir. Bu durumu çözmek, bu alanı yeniden halkın kullanımına açmak ve eski günlerine getirmek için İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yatırım Planlama Müdürlüğü tarafından çeşitli dönemlerde projeler geliştirilmiştir.

Bölge tarihi özellikleri, geçmiş dönemde içerdiği fonksiyonları ve birkaç yıl öncesine kadar kötü durumdaki mevcut durumu nedeniyle inceleme alanı olarak seçilmiştir. Bölgenin tarihi gelişimi, bugünkü kullanımı ve yapılan düzenleme çalışmaları hakkında daha geniş bilgi beşinci bölümde verilecektir.

2.2.1.6. Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Çayırı

Bu alan da hem kasır bahçesi hem de mesire alanı olma özelliği göstermektedir. Küçüksu Mesiresi, Boğaz sahili üzerinde, Anadolu Hisarı'nın yakınında, içinde Küçüksu deresinin yer aldığı 0,9 ha ($9000m^2$) alana sahip bir çayırdır (Gülersoy, 1985).

Bir zamanlar, batılı gezginlerin de ilgisini çeken ve "Asya'nın tatlı suları" olarak adlandırdılan yer, Kağıthane gibi çok gözde bir mesire alanı olmuştur. Burada yer alan Küçüksu Kasrı ve dört yüzlü çeşme ile taş sofa çayırın boğaza açılan kısmını çerçevelemektedir. Sofa, dört yüzlü çeşmesiyle günümüze kadar gelmiş benzerlerinden ayrılmıştır. Çeşmenin her iki tarafındaki namaz taşları bugün yok olmuştur. Bu eser, 1802 yılında II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır (Eldem, 1969).

O zamanlar burada yer alan köşkü padişah yazları tüfekle atışlar yada okçuluk yapmak için kullanmaktadır. Özellikle Cuma günleri buraya büyük topluluklar gelmektedir. Bunlardan Avrupa yakasında oturanların kayıklarla, Asya yakasında oturanların ise arabalarla buraya geldikleri bilinmektedir. Buraya piknik için gelenler aynı aileden bile olsa kadın erkek ayrı ayrı yerlerde oturmakta, kadınlar çeşmenin etrafında toplanırken, erkekler ağaçların altında toplanmaktadır. Özellikle bahar ve yaz aylarında bütün İstanbulluların geldiği mesiredeki Küçüksu deresinde kayıkla gezintilere çıkılmasının yanı sıra fayton da gezmek için kullanılan diğer bir araç olmuştur. Burada salkım söğütler ve sazlık alanlar yer almaktadır. Bu dönemde burada yer alan bir diğer yapı da kır kahveleridir (Gülersoy, 1985).

Meşrutiyetin ilanı ile ekonomide ve sosyal hayatta değişiklikler olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra da başkentin Ankara olması ile İstanbul birçok ayrıcalığını kaybetmiştir. Bütün bu değişiklikler Boğaziçi'nin 15-20 yıl içinde yavaş

yavaş çökmesine neden olmuştur. Küçüksu vadisi de bu durumdan etkilenmiş ve eski önemini yitirmiştir. 1920-1930'Iu yıllarda sessiz, kendi halinde bir yer olmuştur. 1950'li yıllara kadar hala doğal güzelliklerini koruyan Küçüksu çayırı da artan nüfus ve motorlu taşıtlardan etkilenmeye başlamıştır. Artan nüfusun getirdiği iskan problemleri yeşil kalmış çevre tepelerinin de betonlaşmasına neden olmuştur. 1970'li yıllarda Boğaziçi köprüsünün yapıldığı sırada bunun için kullanılacak demir kütleleri bu çayırın üzerine yerleştirilmiş ve böylece buradaki kır çiçekleri ve çim alanları yok olmuştur. Motorlu araçların köprünün yapımında kullanılacak malzemeleri buraya boşaltırken alana girmesi ile alan tamamen bozulmuştur. Daha sonra tarihi mesirenin yarısına kadar yayılan spor akademisinin bu alana yerleştirilmesi buranın daha fazla zarar görmesine ve betonlaşmasına neden olmuştur (Gülersoy, 1985).

Bu alan içinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yatırım Planlama Müdürlüğü tarafından bir proje hazırlanmıştır. Böylece bu alanın yeniden İstanbul halkına kazandırılması amaçlanmıştır.

2.2.2. Mesire Alanları ve Korular

2.2.2.1. Abraham Paşa Korusu

Beykoz ilçesi sınırlan içinde yer alan ve adını Abraham Paşa'dan alan koru, 27.9 ha büyüklüğünde bir alana sahiptir. Boğaza hakim bir yerde yer alan koru, Beykoz ile Paşabahçe arasındaki sırtlardan başlayarak Karadeniz'e ve Riva'ya kadar geniş bir alana uzanmıştır (Yaltırık ve diğ., 1997).

19. yy'da 1887 yılında askeri önemi nedeniyle koru, kamulaştırılarak hazineye devredilmiştir. 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanından sonra, bir bölümü "Hürriyet Bahçesi" adı altında halka açık hale getirilmiştir. Koru'nun Boğaziçi'ne bakan yamaçlarındaki park, Abraham Paşa tarafından Fransız bahçe mimarlarına düzenletilmiş ve bu alana, köşkler, kuşhaneler, havuzlar yaptırmıştır. Ayrıca bu bölüme o zamana kadar henüz Türkiye'de yetiştirilmeyen ağaçlar ve çalılar diktirilmiştir. Bu alan I. Dünya savaşından önce Boğazın en güzel eğlence yerlerinden birisi olmuştur. 1936-1937 yılında Beykoz-Paşabahçe caddesinin arkasında, korunun ilk kısmında yer alan ahşap gazino-tiyatro yanmıştır (Yaltırık ve diğ., 1997)

Günümüzde halka açık olan koruya Boğaz yönünde ve kuzey yönünde olmak üzere iki giriş vardır. Burada yabancı ve yerli kökenli çok güzel ve değerli ağaçlar bulunmaktadır.

Ayrıca koruda bugün kır kahvesi, restaurant, sera, çocuk bahçesi, spor alanı, otopark alanı, tuvaletler ve havuzlar gibi olanaklar yer almaktadır. Bunun yanında burada yer alan saray kalıntısı da önemlidir. Ağaç ve çalı türleri açısından oldukça zengin olan parka son yıllarda da birçok pahalı ve nadide ağaçlar dikilmiştir. Fakat bunlarla yeterince ilgilenilmediği için bazıları kurumuş, bazıları ise kurumaya yüz tutmuştur. Ayrıca park son zamanlarda bakımsız bırakılmıştır (Yaltırık ve diğ., 1997).

2.2.2.2. Çubuklu Hidiv Korusu

Boğazın Anadolu yakasında yer alan 16 ha büyüklüğündeki koru adını ilk Mısır Hidivi İsmail Paşa'dan almıştır. Bostanları ile ünlü olan bu yerdeki ilk yerleşme Bizans dönemine kadar inmektedir. Halk arasında Çubuklu Korusu olarak bilinen koru Osmanlı padişahları tarafından ilk zamanlar av alanı olarak kullanılmıştır (Yaltınk ve diğ., 1997).

İçinde sarnıç ve su yolları bulunan korunun bir bölümü park olarak düzenlenmiştir. Bu park için İsviçre ve Fransa'dan ağaçlar getirilmiş ve yerleştirilmiştir. 1930'lu yıllara kadar Hidiv ailesi tarafından kullanılan kasır ve geniş koruluğun mülkiyeti, 1937 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne geçmiştir. Koruya zamanla iyi bakılamamış ve güney yamaçları satılarak yapılaşmaya açılmış ve böylece korunun doğal özelliği bozulmuştur (Yaltınk ve diğ., 1997).

Koruda yer alan Hidiv Kasrı 1982 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından restore edilerek çevresi de gül bahçeleriyle donatılmıştır. Günümüzde iyi durumda olan koru da zengin ağaç türleri yer almaktadır (Yaltınk ve diğ., 1997).

2.2.2.3. Büyük ve Küçük Çamlıca Koruları

Anadolu yakasında yer alan Büyük Çamlıca Korusu 12.4 ha ve Küçük Çamlıca Korusu ise 24.8 ha büyüklüğündedir. Büyük Çamlıca Korusu'nun denizden yüksekliği 268 m'dir. 227 m. yüksekliğinde olan Küçük Çamlıca daha yaygın ve geniş yüzeylidir (Yaltırık ve diğ., 1997).

Bizans döneminde av köşkleri olduğu bilinen bu iki tepenin, Roma ve Bizans dönemlerinde yerleşim bölgelerine göre konum ve durumları belirgin değildir. 19. yy'in başlarında çevresinde hala bağ evleri bulunan alanda padişahlar ava çıkmakta ve atla dolaşmaktadır. Yine bu yüzyılda II. Mahmud (1808-1839) döneminde Büyük ve Küçük Çamlıca halkın kullanımı ile İstanbul'un sosyal hayatına girmiştir (Demirkaya, 1999).

Küçük Çamlıca Korusu, 1940 yılında o dönemin valisi Lütfü Kırdar tarafından sembolik bir bedelle kamulaştırılmıştır. Burada yer alan ve harap olan köşkte yıktırılmıştır. Koruluk uzun bir süre kapalı olarak tutulmuştur. 1983 yılında ise TURİNG tarafından düzenlenmek istenmiş ve halka açılmıştır (Demirkaya, 1999).

Büyük Çamlıca Tepesi, uzun yıllar İstanbul'un geniş bir panoramaya sahip alanı olan tepe, son 150 yılda bu şehir için önemli bir koru olmuştur. II. Dünya Savaşı yıllarına kadar İstanbul'un çiçekli zengin bir doğal yapıya sahip alanıdır. Fakat 1940'lı yıllarda bilinmez bir şekilde bir şahsın mülkiyetine geçen alan, 1950 yıllarında vali ve belediye başkanı olan Prof. Fahrettin Kerim Gökay tarafından dava açılarak bu durumdan kurtarılmıştır. 1960'lı yıllarda bu bölgeye kadar çıkan trafik, alanın dokusunu bozmuştur. 1980 yılında ise Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun çalışmaları ile alan yeniden düzenlenmiştir. TURİNG tarafından tepe yeniden ağaçlandırılmış, zemin yeşillendirilmiş, kapalı mekanlar inşa edilmiştir. Ayrıca alana 7 adette mermer pavyon yapılmıştır (Demirkaya, 1999).

Günümüzde korular halka açık bir alan olarak İstanbul halkına hizmet etmektedir. Küçük Çamlıca Korusu'nda yer alan ağaç türleri Büyük Çamlıca Korusu'na oranla daha zengindir. Bu zengin dokuda yer alan çoğu ağaç günümüzde anıt ağaç olarak tescillenmiş ve korumaya alınmıştır (Yaltırık ve diğ., 1997).

Büyük ve Küçük Çamlıca Koruları'nın tarihi geçmişi ve yapılan düzenleme çalışmaları ile ilgili detaylı bilgi altınca bölümde bulunmaktadır.

2.2.3.4. Emirgan Korusu

İstanbul'un Avrupa yakasında, Emirgan semtinin kuzey batısındaki yamaçlar ve sırt üzerinde yer alan koru 32.3 ha büyüklüğündedir. Koru bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Park Bahçeler Müdürlüğü'ne bağlı olan bir şeflik tarafından yönetilmektedir (Yaltırık ve diğ., 1997).

Koru, Bizanslılar zamanında Baltalimanı'ndan İstinye Koyu'na kadar uzanan büyük bir servi ormanıdır ve Kyparades (Servili Orman) ismi ile ün yapmıştır. Osmanlı döneminde boş bir arazi olarak kalmıştır. 16. yy'ın ortasında ise Nişancı Feridun Bey'e verilen bahçe bu dönemde "Feridun Paşa Bağçesi" olarak anılmıştır. 17.yy'da IV. Murat (1623-1640) döneminde 1635'te Emirguneoğlu Tasmasb Kulu Han'a verilmiştir. Böylece

"Emirgune Bağçesi" olarak anılmış ve zamanla da "Emirgan"a dönüşmüştür (Demirkaya, 1999).

19. yy'da Abdülaziz tarafından Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya verilen koruluğa, İsmail paşa tarafından 3 köşk yaptırılmıştır. İsmail Paşa'nın ölümünden sonra İstanbul Belediyesi tarafından varisinden satın alınmış ve 1943 yılında halka açık bir koruluk haline getirilmiştir (Demirkaya, 1999).

Burada yer alan 3 önemli köşk vardır. Bunlar sarı köşk, pembe köşk ve beyaz köşktür. Sarı Köşk 1954 yılında yangın geçirmiş ve 1979'da TURİNG tarafından restore edilerek işlev kazandırılmıştır. Buradaki yapıların en eskisi olan Pembe Köşk ise 1982 yılında restore edilmiştir. Yine aynı şekilde Beyaz Köşk'te TURİNG tarafından restore edilerek halka hizmet veren bir yapı haline getirilmiştir (Yaltırık vediğ., 1997).

Emirgan korusu içinde yer alan parkların düzenlenmesinde Romantik İngiliz bahçe anlayışı görülmektedir. Korunun içinde yer alan göller, kaskatlı havuzlar, grottolar, heykelcikler, vazolar gibi düzenlemeler İngiliz etkisinin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Evyapan, 1974).

Günümüzde korunun içinde 120'den fazla ağaç ve çalı türü yer almaktadır. Koruda ilki 1960 yılında gerçekleştirilen ve her yıl Mayıs ayında yapılan "Lale Bayramı" düzenlenmektedir. Günümüzde koru insanların dinlenip, gezebilecekleri halka açık bir alandır (Yaltırık ve diğ., 1997).

2.2.2.5. Fethipaşa Korusu

Fethipaşa korusu; Anadolu yakasında, Üsküdar'ın kuzeyinden başlayıp Kuzguncuk tepesinde son bulan 16 ha yüzölçümüne sahip bir alandır (Yaltırık ve diğ., 1997).

Adını II. Mahmut ve Abdülmecid zamanında valilik ve elçilik yapmış olan Fethi Ahmet Paşa'dan almıştır. Halk arasında "Kuzguncuk Korusu" olarak da anılmış olan koru, önceleri 26 ha büyüklüğündedir. Fakat daha sonra Paşa'nın ölümüyle varisleri arasında paylaşılmıştır. Hissedarlardan biri olan Avukat Şevket Mocan kendi hissesini 1958 yılında Belediyeye devretmiş, diğer kısmı da istihkam yoluyla belediyeye geçmiştir. Böylece Belediye korunun önemli bir bölümünü elde etmiştir. Bugün korudan duvarla ayrılmış olan diğer büyük parsel, 10 ha büyüklüğünde ve Paşalimanı Korusu veya Demirağ Korusu ismiyle anılan korudur (Yaltırık ve diğ., 1997).

1960-1980 yılları arasında kendi haline bırakılan koru, daha sonra belediye tarafından ele alınmış ve insanların gezip dolaşabileceği bir alan olarak düzenlenmiştir. Duvarlarla çevrili parkın 2 servis kapısı mevcut olup koruda restore edilen 2 tane de ahşap yapı bulunmaktadır (Yaltırık ve diğ., 1997).

Günümüzde halka açık bir koru olan Fethipaşa korusu halkın gezip dolaşabileceği, içinde bulunan basketbol ve voleybol sahaları ile gençlere yönelik bir aktivite alanıdır. Burada yer alan kaskatlı havuz 1987 yılında restore edilmiş, fakat istenilen başarıya ulaşılamamıştır. Koru içinde bazıları da anıtsal nitelikte olan oldukça büyük ve güzel ağaçlar yer almaktadır. Bütün bu özellikleri ile koru Anadolu yakasının akciğerleri konumundadır (Yaltırık ve diğ., 1997).

2.3. Bölüm Sonucu

Türk Bahçe anlayışında en önemli ilerlemeler Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde çeşitli bahçelerin kurulduğu bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet zamanına (1444-1446, 1451-1481) kadar fazla kullanılmayan ve ıssız bir yeşil alan olan Boğaziçi'nde, 1458 yılında "Tokad Bahçesi" ismiyle ilk bahçe kurulmuştur. Daha sonraki yüzyıllarda da pek çok padişah tarafından çeşitli bahçeler tanzim edilmiştir. Bu bahçeler kamu yararına düzenlenmiş alanlar değillerdir. Bu dönemde halk, kentlerde bahçe içindeki konutlarında yaşamaktadır. 1718 yılında başlayan Lale Devri ile bir değişim söz konusu olmaya başlamıştır. Bu dönemle birlikte halk sadece kendi konut bahçelerini değil çeşitli mesire alanlarını kullanmaya başlamıştır. Fakat 1730 yılında Lale Devri'nin kapanmasıyla birlikte bu durumdaki gelişmede böylece ertelenmiştir. 19. yy'a gelindiğinde ise halk parklarının kurulması tekrar gündeme gelmiş ve böylece ilk halk parkı "Millet Bahçesi" 1870 yılında İstanbul / Kısıklı'da kurulmuştur. Bunun ardından o güne kadar halka kapalı olan bazı park ve bahçeler de halka açılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise yapılaşmanın artması ve hava kirliliği gibi nedenlerle halkın rekreasyon alanlarına olan ihtiyaçları artmış ve bu dönemde diğer şehirlerde de park alanları düzenlenmiştir.

İstanbul'daki tarihi park ve bahçeleri günümüzde incelediğimizde; geçmişte bu alanları görmeye gidenlerin hayran kaldığı, Avrupalı gezginlerin haklarında övgüyle bahsettiği Sadabad Kasrı ve Kağıthane Mesiresi, Küçüksu Kasrı ve Çayırı günümüze kadar ulaşabilen fakat döneminin özelliklerini tamamen yitirmiş alanlardır. Küçüksu Çayırı zamanında bütün İstanbulluların bahar ve yaz aylarında dolaştığı çok nadide ve

yemyeşil bir alandır. Burada Kasır ve Çeşme gibi yapılar yer almaktadır. Fakat 20.yy'da özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra değişen sosyal hayat, artan iskan alanları ve Boğaziçi'nin ihmal edilmesi ile birçok alan gibi bu alanda yok olmaya başlamış ve özellikle Boğaziçi köprüsünün yapılmaya başlandığı yıllarda alanın şantiye gibi kullanılması bu güzelim alanı tamamen yok etmiştir. Küçüksu Çayırı'ın bir bölümü de buraya yerleşen spor akademisinin alana kadar yayılması sayesinde daha da küçülmüştür.

Sadabad Kasrı ve Kağıthane Mesire alanı da yine birçok padişahın ilgi gösterdiği ve av alanı olarak kullandığı dönemin en ünlü ve büyük mesiresidir. Bu alana pek çok padişah tarafından kasır, köşk, saray, çeşme gibi birçok tarihi yapı yapılmıştır. 1730 yılında Patrona Halil İsyanı'nın ardından alandaki bütün tarihi yapılar harap edilmiştir. Fakat III. Selim (1789-1807) zamanında eski güzelliğine kavuşan alandaki bütün tarihi yapıları II. Mahmud (1808-1839) onartmıştır. Bu alanda da değişim 20. yy'da başlamıştır. Öncelikle buradaki birçok tarihi yapı yıkılarak askeri bölge haline getirilmiş ve ardından 1950'li yıllarda bu alan sanayi bölgesi olması nedeniyle yok olma sürecine girmiştir. Bütün bu olumsuzluklar nedeniyle zamanla derenin kirlenmesi, kuruması ve çevresinin gecekondularla çevrilmesi ile alan tamamen özelliğini yitirmiştir.

İstanbul'daki Avrupa yakasında yer alan Abraham Paşa, Çubuklu ve Emirgan Koruları önceleri şahıs malı iken Abraham Paşa Korusu 1887 yılında askeri önemi nedeniyle hazinenin, Çubuklu Korusu 1937 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, Emirgan Korusu da yine 19. yy'da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin malı olmuş ve böylece bu korular kamuya geçmiştir. Bu dönemden sonrada halka açık hale gelen korular zamanla iyi bakılamamıştır. Çubuklu ve Emirgan Korusu içinde yer alan tarihi kasır ve köşkler, İstanbul'da pek çok tarihi yapıyı restore eden Turing (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) tarafından restore edilerek halka hizmet veren yapı haline getirilmiştir. Günümüzde oldukça zengin çalı ve ağaç dokusuna sahip olan korular halkın rekreasyon ihtiyaçlarına cevap verecek olanaklara sahiptirler. Bugün Emirgan ve Çubuklu Hidiv Korusu iyi durumda iken, Abraham Paşa Korusu son zamanlarda çok bakımsız kalmıştır.

Anadolu yakasında yer alan Fethipaşa Korusu da önceleri şahıs malı durumunda olmasına rağmen, 1958 yılında bir bölümü sahibi tarafından Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiş, diğer bölümünü de Belediye istimlak yoluyla ele geçirmiştir. Bizans döneminde içlerinde av köşkleri yer alan iki tepe olan Büyük ve Küçük Camlıca

Koruları'ndan Küçük Çamlıca 1940 yılında sembolik bir bedelle kamulaştırılırmış, Büyük Çamlıca önceleri şahıs malı değilken 1940 yıllarında yasal olmayan bir şekilde bir şahsın mülkiyetine geçmiş fakat dönemin Belediye Başkanı tarafından dava açılarak bu sorun çözümlenmiştir. 1980-1983 yılında Çamlıca Koruları Turing tarafından ele alınarak yeniden düzenlenmiş ve halkın kullanımına sunulmuştur. Fethipaşa Korusu da 1980 yılından sonra belediye tarafından düzenlenerek yeni olanaklarla donatılmış korularımız arasında yerini almıştır. Günümüzde diğer korular gibi bu korularda özellikle Anadolu yakasındaki halkın rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayan halka açık alanlardır.

Yine İstanbul'un tarihi bahçelerinden olan Beylerbeyi ve Dolmabahçe Saray Bahçeleri geniş bir alana kurulmuştur. Her iki saray da İstanbul Boğazı'nın iki yakasında boğaza hakim durumdadır. Yapıldıkları yüzyıldan itibaren padişahların ilgi gösterdiği ve görkemli kullanıma sahip saraylarının da varlığı nedeniyle zaman zaman terkedilmişse de bu saray ve bahçeleri önemini korumuştur. 19. yy'da eski sarayların yerine bugünkü sarayların yapılması ile son hallerini alan saray ve bahçelerde zaman zaman da yeni düzenlemeler yapılmıştır. Beylerbeyi Saray bahçesi günümüzde içinde birçok tarihi yapıyı barındırması ve çok büyük setli bahçelere sahip olması nedeniyle görünmeye değer bir alandır. Dolmabahçe Sarayı'nın, Atatürk'ün birçok devlet adamını ağırladığı, hastalandığında bir müddet kaldığı ve 10 Kasım 1938 yılında vefat ettiği bir yer olması nedeniyle ayrı bir önemi vardır. Saray, günümüzde birçok yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmekte, zaman zaman da resmi davetler nedeniyle kullanılmaktadır. Bahçelerinde kendine has özellikleri olan ve tarihi özelliklerini yitirmeyen bir durum gözlenmektedir.

Tarihi Parklarımızdan olan ve günümüzde halka açık olarak kullanılan Yıldız Parkı da korunmuş olarak günümüze kadar ulaşabilen saray bahçelerinden biridir. Gülhane parkı da Yıldız Parkı gibi günümüze kadar ulaşan bir saray bahçesidir. Bu alanlar tarihi özellikleri ve geçmiş kullanımları, fonksiyonları nedeniyle daha iyi korunmuş ve turistlerin ziyaretine açılmış alanlardır. Bugün Topkapı Sarayı'na gelen gerek yerli gerek yabancı turistlerin hemen hemen hepsi bu Gülhane Parkı'ndan geçmekte ve bu alanları dolaşmaktadır. Bu nedenle özellikle Saray Bahçeleri önemini günümüzde de korumaktadır.

3. TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASI VE PEYZAJ PLANLAMA İLKELERİ

Tarihi çevrelerde, koruma planlamasında amaç, seçilen özel yörenin çevre dokusunun tarihsel, arkeolojik, doğal, mimari ve işlevsel değerlerini koruyarak çağdaş koşullara uygun gelişimini sağlayacak genel planlama kararlarını belirlemektir.

3.1. Tarihi Çevrenin Korunmasının Önemi ve Gerekliliği

Tarihe tanıklık eden eserler arasında günümüzde yaşamakta olanları tanımak, bilmek ve diğerlerinden ayırabilmek gerekmektedir. Seçilen eserler, hem tarihi, hem kültürel hem de diğer yönlerden gerçekten değer taşıyan korunması gerekli eserler olmalıdır.

1964 yılında oluşturulan Uluslararası Venedik tüzüğünde; yapılmalarının sebebi ne olursa olsun anıtların zaman içinde ve nesiller arasındaki devamlılığı sağlamasından, tarihi anıtların geçmişten bir bilgi taşıyarak günümüze eski geleneklerin yaşayan tanıkları olarak geldiğinden bahsedilmektedir. İnsanların zaman içinde gittikçe daha çok bilinçlenmesi ve eski anıtları ortak miras saymaları; onları gelecek kuşaklara sağlam bir şekilde ulaştırma sorumluluğunun günümüzde daha da önem kazandığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında orijinal zenginliklere zarar vermeden onları bizden sonraki nesillere ulaştırmanın, yüzyılların kültür ürünü olan mimari çevre değerlerini gelecek nesillere aktarmanın, bugün toplumun vazgeçilmez görevleri arasında yer alması gerekliliği Venedik Tüzüğü'nün tarihi çevre koruma konusuna genel yaklaşımını oluşturmaktadır (Erder, 1975).

Geçmişten günümüze kadar gelebilen tarihi eserler geçmişin canlı tanıkları olarak bize tarihle ilgili birçok önemli bilgiler taşımaktadır. Bazı yazılı kaynaklarda bile var olmayan birçok tarihi bilgi bu eserlerden öğrenilmektedir. Tarihi eserler nesiller arasındaki devamlılığı sağlayan birer bilgi hazinesidir. Günümüze kadar gelebilen bu tarihi eserleri, kendi oluşturduğumuz eserlerle birlikte bizden sonra gelecek kuşaklara aktarmak, vazgeçilmez bir sorumluluk ve bir görevdir.

Tarihi çevreleri korumak, onları ilk şekillerine uygun, ancak günümüz koşularında kullanılacak biçimde onarmak ve onlara bakmakla gerçekleştirebilecek bir olaydır. Doğanın yıpratılması, bozulması ve kirletilmesi, insan tarafından yaşam çevresinin eleştirmeye başlamasından sonra ortaya çıkmıştır. İnsanın yüzyıllar boyunca doğayı sömürme çabaları sonunda canlı ve cansız varlıkların birbirleriyle olan ilişkilerinin, doğal ortamda birbirlerine zarar vermeyecek biçimde yarattıkları "Ekolojik denge" diğer bir deyimle "Doğal denge" bozulmaya, insanın kendisini rahatsız etmeye başlamıştır. İnsan ile kullandığı çevre arasındaki ilişkiler sonucu ortaya çıkan sorunlar giderek toplumun ortak bilinçlenmesi ile anlam kazanmış, çevre ve sorunları kavramları oluşmuştur (Yazgan, 1979) .

Bugün çok gelişmiş ülkelerde çevre sorunlarının önemi anlaşılmış, bu konuda son yıllarda oldukça fazla çalışmalar, yapılmaya başlanmış, korumaya önem verilmiştir.

Aslında çevre insanlarla oluşmuş bir kavramdır. Doğanın bir parçası olan insan, doğayla sürekli ilişki ve bir etkileşim içindedir. Bu sürekli etkileşim içinde insanoğlunun ayrı bir özelliği ise durmaksızın daha iyi, daha sağlıklı, daha uygun, daha güzel bir çevre yaratmayı amaçlamasıdır. Bu sürekli amaca ne denli ulaşılabildiği, çevrenin herhangi bir zaman kesitindeki biçimsel görüntüsünün gözlenmesi ile kolayca tartılabilmektedir. Bir ülkenin veya yörenin ekonomisi, toplum içinde kırsal veya kentsel yerleşmelere belirgin bir biçim ve nitelik kazandırır. Yani belirli bir zaman kesitindeki sosyo-ekonomik yapıyı, o zaman kesitindeki mekanın kullanım biçiminden izleyebilmek olasıdır. Bu arada mevcut olanaklar içinde en iyiye ulaşabilmek için mekanı düzenlemek üzere şehir planlamadan, peyzaj planlamaya, mühendislikten mimarlığa kadar çeşitli meslek gurupları oluşmuştur. Tarihi çevrenin korunması, yani tarihi perspektif içinde geçirdiği tüm evrelerin büyük bir kısmının izlerini taşıyan çevrelerin korunması ise, yukarıda belirtilen mekanın en iyi kullanımı için uğraşı veren tüm mesleklerin işbirliğini gerektirir. Çünkü tarihi çevre geçmişin doğal ve kültürel varlıklarını günümüze getiren ve yok edildiği takdirde bir daha hiçbir değer karşılığında elde edilemeyecek bir çevredir (Yazgan, 1979).

Tarihi çevrelerin koruması sadece bir arkeolog ya da bir sanat tarihçisinin tek başına başarabileceği bir işlem değildir. Koruma, bu konu ile ilgili meslek guruplarının organize çalışması ile başarılı olabilir.

“Anıt”, “Külliye”, “Tarihi yada Arkeolojik Sit” gibi sistematik analizi ve dökümü yapılabilen değerler, tarih anlayışı ve tarihi çevre sorununa yaklaşımımız açısından korunmaları ve değerlendirilmeleri, yarattıkları kültür peyzajı çevre içindeki doğal peyzaj olguları ile bütünleştiği ölçüde anlam kazanır (Yazgan, 1979; Erder, 1975).

Tarihi çevre korumayı sosyal yönünden ele aldığımızda, günümüz insanının karşılaştığı en önemli problemlerden birinin şu olduğu görülmektedir: Modern kentlerin eşdeğer ve benzer özellikleri, büyük kentin insan ölçeğini aşan boyutları, ulaşım aktiviteleri, kişinin çevresiyle özdeşleşme şansını azaltmaktadır. Bu durum eşliğinde, fizyolojik sorunları da getiren bir sosyal hastalığa neden olmaktadır (Yazgan, 1979; Doğrusöz, 1978).

Kentin tarihi dokusunda yaşayan kişilerin o yörelerde oturma nedenleri genellikle ekonomik güçsüzlüktür. Bu guruptan onarım ve bakım konusunda geliştirici katkı beklemek gerçekçi değildir. Ayrıca tarihi çevre kaygısı ve bilincinin, yaygın taban tarafından benimsenmesi bir sosyal sorun olarak gözükmektedir (Yazgan, 1979).

Tarihi yörelerde, dokunun büyük ölçüde yenileştirilmesi, işsize iş bulmak, düşük gelirliye gelir sağlamak gibi bir rehabilitasyon boyutunu da getirdiği takdirde, sadece kişiyi geleneksel çevresinden uzaklaştırmak gibi fiziksel bir işlem olacağından sosyal huzursuzluk yaratacaktır (Yazgan, 1979).

Tarihi çevrenin mekan organizasyonu bakımından insan ölçeğine daha yakın sosyal mekanları içermesi üstünlüğü, güncel kent tasarımının özlemini çektiği önemli bir faktördür. Tarihi çevrenin mahallece bütünlüğü, insan ölçeği ve olumlu insan ilişkilerini kolaylıkla yaratabilmesi gibi özellikleri, modern tasarımın kolaylıkla başaramadığı öğeler olduğundan, kenti bu olanaklardan yoksun bırakmak doğru değildir.

Sivil mimarlık örnekleri diye adlandırdığımız konut yapıları, bulundukları ülkenin veya bölgenin iklim, örf, adet, ekonomi, sosyal ve etnik etkilerini yansıtan bölgesel nitelikler göstermektedir. Ancak bunların korunmasında, bugüne kadar geniş kapsamlı koruma planı yapılıp uygulanmadığından tarihi, kültürel ve doğal miras, günün değişen ekonomik koşullarına uydurulmak için kullanılmakta, yıpratılmakta ve bozulmaktadır. Bunu önlemek için fiziki planlama çalışmalarının korumaya dönük bir anlayış içinde, plan araştırmalarının değerlendirmelerinin öneri ve uygulama yöntemlerinin saptanması gerekmektedir (Yazgan, 1979; Erder, 1975).

Günümüzde şehirlerin imarına ilişkin, nazım planları yapılırken ya da bölgesel planlamalar yapılırken yakın çevrede bulunan yada bu alanlar içine dahil olan tarihi çevrelerin korunmaları, geliştirilmeleri önemle gözönüne alınıp uygulanmalıdır. Daha öncede belirtildiği gibi kültürel miras ister tek bir yapı yada yapı grubu, ister "eski kent" olsun, çevresi açık ve yeşil alanlarla, doğal ve kültürel peyzaj özellikleriyle bütünleştiği ölçüde değer kazanmaktadır. Konuya kentsel ölçekte hatta tek yapı ölçeğinde eski eserin korunması gözüyle bakanlar, bunların insanın yaşadığı çevre içinde kültür peyzajını oluşturduğunu, kültür peyzajının da arazi morfolojisi, toprak, su, iklim gibi cansız, bitki ve hayvan gibi canlı doğal peyzaj özellikleriyle bütünleşerek değer kazandığını görmezden gelmektedir (Yazgan,1979).

Bugün özellikle ülkemizde, yapılar veya yapı gurupları tarihi eser olarak kabul edilip, koruma kapsamına alınmaktadır. Eski yerleşme alanları ve kültür elemanları çevresinin korunmasının hedef ve amacı, yapı elemanları ile doğal ve kültürel peyzaj elemanları arasındaki ilişkiyi tanımak, korumak ve geliştirmektir.

Tarihi çevrelerin yanında bir de tarihi parklar vardır ki bunlar çok değerli kültür anıtları ve bugünün yaşama ortamlarıdır. Ayrıca tarihi parklar iki yönlü öneme sahiptir. Tarihi parklar geçmişin kültür anıtları oldukları için çokça ziyaretçi çekerler; bu da turizm açısından önemlidir. Günümüzde geçmişten kalan bu eserleri korumak, bunları bugünün koşulları ve gerekleri içinde en iyi şekilde değerlendirerek gelecek nesillere aktarmak çabası evrensel bir ilgi alanı ve disiplini olarak gelişmektedir (Yazgan, 1979; Doğrusöz, 1978).

Ulusal ölçüde önem taşıyan tarihi ve doğal alanların değerlendirilmesine yaklaşırken, önemli olan, objektif gerçeğin zorunlu kıldığı değişimin bilincine varmak ve gerçekçi bir çözümlemenin, temel çelişkilerle ilişkili olduğunu kavrayabilmektir. Bütün bu açıklamalar tarihi çevre korumanın ne kadar önemli ve gerekli olduğunu yeterince ortaya koymaktadır.

3.2. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama İlkeleri

Koruma planları gerçekleştirilirken alana ilişkin doğal yapı, tarihi gelişim, koruma alanının görsel ve fiziksel özellikleri, koruma alanında alan kullanımında işlevsel ve ekonomik baskılar, koruma alanının ulaşımı, mülkiyet durumu, teknik donanımı ya da altyapısı, koruma alanında yaşayan halkın sosyo-ekonomik yapısı, koruma alanına

ilişkin yasal, yönetsel ve mali olanaklarının analiz edilmesi ve bu sonuçların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

A. Doğal Yapı

- Topoğrafik yapı, topografik birimler
- Eğim yönü, eğim derecesi
- Jeolojik yapı
- Doğal değerler ve bitki örtüsü

B. Tarihi Gelişim

C. Koruma Alanının Görsel ve Fiziksel Özellikleri

- Koruma alanının algılanabilirliği
- Manzara noktaları, yükseklik, silüet
- Yapı ölçeği ve yapı oranları
- Yapı malzemesi
- Yol dokusu, sokak özellikleri
- Tescilli tarihi yapılar

➢ Plan, kütle özellikleri, strüktürel özellikler vb.

➢ Binaların fiziksel problemleri

➢ Korunacak yapılar sahipleri (mülkiyet durumu), işlev açısından uygunluğu

- Koruma alanındaki yeni yapıların mimari özellikleri ve korunması gereken yapılarla uyumu
- Çevreye aykırı yapılar
- Boş alanlar, meydanlar

D. Koruma Alanında, Alan Kullanımında İşlevsel Baskılar

- Mevcut alan kullanımı, yeni kullanımlar
- Konut talebi, ticaret merkezleri
- Koruma alanının kültürel potansiyeli
- Koruma alanının turistik ve rekreasyon potansiyeli
- Koruma alanında yöre özelliğine aykırı kullanımlar
- Koruma alanının gelecekte üstleneceği işlev

E. Koruma Alanında Alan Kullanımında Ekonomik Baskılar

- Arazi değerleri
- Bina değerleri
- Korunmada maliyet sorunları

F. Koruma Alanının Ulaşımı

- Mevcut ulaşım yolları
- Yaya ulaşımı
- Tarihi dokuda yeni yol talepleri

G. Koruma Alanında Mülkiyet Durumu

- Kamu mülkiyeti (Hazine, belediye, vakıf)
- Özel mülkiyet

H. Koruma Alanında Teknik Donanım / Altyapı

- Temiz su
- Pis su
- Havagazı
- Elektrik
- Isıtma
- Telefon
- Yapıların bakım ve temizliği
- Çevrenin bakım ve temizliği
- Genel aydınlatma
- Korunacak yapıların çevre aydınlatması

I. Koruma Alanında Yaşayan Halkın Sosyo - Ekonomik Yapısı

- Nüfus dağılımı ve artışı
- Yerleşme yoğunlukları
- Eğitim düzeyi
- Aktif nüfusun meslek dağılımı
- Gelir düzeyi

J. Koruma Alanına İlişkin Yasal, Yönetsel ve Mali Olanaklar

- Yasal olanaklar

- Yönetsel olanaklar
- Mali olanaklar (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, 1990)

Bu çerçevede, doğal, kültürel, tarihi değerlere sahip çevrelerde peyzaj planlama çalışmaları yapılırken işlevsel, doğal ve estetik değer taşıyan peyzajın korunması ve getirilecek yeni öneriler için temelde aşağıda verilen kriterlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Yazgan, 1979).

❖ Bulunduğu yörenin özgün değerlerini taşıyan doğal çevreler, olduğu gibi korunarak görsel ve sembolik özellikleri gelecek nesillere aktarılmalı, insan ulaşımının sağlandığı bu yörelerde gerekli temizlik ve bakım koşulları sağlanmalıdır.

❖ Bu alanlara getirilecek herhangi bir kullanım öncesinde çevre etkileşim değerlendirilmesi yapılarak gelecek aktivitenin neden olacağı potansiyel zararlanma saptanmalı ve bu doğrultuda planlamaya gidilmelidir.

❖ Kültürel ve tarihi çevrelerde yer alan peyzaj elemanları / bitkisel materyal, işlevsel ve görsel özellikleri gereği korunmalı, tarihi ve sembolik değer taşıyan ağaçlar kesinlikle mevcut ortamında barındırılmalıdır.

❖ Yapılacak yeni peyzaj tasarımları mevcut doku ile bütünlük içinde olmalı, dokuyu zedelememelidir.

❖ Tarihi çevrelerde yeni oluşturulacak peyzaj tasarımlarında ise mevcut siluet ve görsel değerler korunarak planlamaya gidilmelidir. Sit alanlarında yapılacak çevre düzenlemelerinde malzeme seçimine özellikle dikkat edilmeli; aydınlatma, oturma, çöp, vb. donatı elemanları, döşemeler ve bitkisel uygulamalar mevcut değerleri zedelemeyecek biçimde gerçekleştirilmelidir.

❖ Arkeolojik sitlerde getirilecek peyzaj tasarımlarına daha dikkatli yaklaşılmalı, zaman içinde oluşan bitkisel ortam korunarak ağır yapısal öğelerden kaçınılmalıdır.

❖ Gerek anıtsal yapılarda (külliye, han, kervansaray, medrese) gerekse geleneksel konut örneklerinde yapının bir parçası olan avlular yapısal ve bitkisel materyali ile birlikte korunmalı, özgünlüğünü kaybetmiş olanların orijinal özellikleri araştırılarak planlamaya gidilmelidir (Yazgan, 1979).

3.3. Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Çevresinde Peyzaj Planlama

Kuşkusuz "tarihi çevrenin korunması" için geçmişten günümüze dek birikmiş mirasın korunması, toplumu oluşturan insan varlığının, birikimlerinin ve geleceğinin önemle izlenmesini gerektirir ki, bu doğrultuda belli bir kültür ortamının oluşumu planlanabilsin; bu nedenle mevcut çevrenin ve dokunun önemi de artmaktadır.

1931 Yılında İtalya'da kabul edilmiş tüzükte; anıta ve geçirmiş olduğu devirlere gösterilen saygıya anıtın çevresinin de eklenmesinden söz edilmiştir (Erder, 1975).

Tarihsel ve doğal çevrenin korunması, planlamanın bütünü içinde, sırasında temel kararları etkileyecek bir sorundur. Bu kapsam içinde de teknik bir sorun olmaktan önce sosyoekonomik bir sorundur.

Tarihsel ve doğal çevre birimlerinin değerlendirilmesi, korunması ve bugünün yaşantısına katılması ekonomik/politik yapının metropoliten alana yansıyan sorunlarının doğru tanımlanmasına bağlıdır. Politik karar mekanizmasının kendi yapısı gereği göstereceği tercihler, bunlara bağlı olarak yapılacak tanımlar ve değiştirilecek fonksiyonlar, söz konusu fiziksel çevrelerin görüntüsünü tamamen değiştirmektedir (Doğrusöz, 1978).

Tarih anlayışı ve tarihi çevre sorununa yaklaşım koruma eyleminin gerektirdiği, koruma kavramlarının oluşturulması ile mümkündür. Bu kavramsal yaklaşımlardaki farklılıklar ve anlayış biçimleri korumadaki tutumları ve sonuçları belirleyecek en önemli temel farklılıkları doğurmaktadır (Doğrusöz, 1978).

Kültür değerlerinin korunması, her şeyden evvel yeterli mevzuatın yapılması ve ekonomik olanakların sağlanmasına bağlıdır. Çevre korumada, ülkenin ekonomik şartları, halkın bilinç derecesi ve yapı tekniği ile de yakından ilgilidir.

- Tarihi çevre koruması bütün maddi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasıyla birlikte ele alınmalıdır.

- Bütün bu değerlerin korunmasının politik özü ortaya konmalıdır.

- Bu değerlere sahip çıkabilmek ve korumak için yapılacak mücadelenin önce ideolojik koşullanmaları ve yabancılaşmayı aşması gerekmektedir.

- Tarihi çevre koruma projelerinde, bu yörelerde yaşayan halkın sosyal yaşantısı ile ilgili etüdler önemli bir veri olarak düşünülmeli ve bu yöndeki çalışmalara yoğunluk kazandırılmalıdır.

- Tarihsel çevrenin düzenlenmesinde ulaşımın düzenlenmesi, artan ekonomik kültürel ve sosyal faaliyetlerin yönlendirilerek tarihi çevreye yapılacak bozulma ve yıkılma taleplerinin önlenmesi gerekmektedir.

- Bu arada eski çevreye yapay yeni fonksiyonlar vermeye çalışmak yerine bu bölümdeki eski işlevlerin devamı tercih edilerek yenileri ise kent bütününün genel çerçevesi içerisinde geliştirilmelidir. Tarihi çevredeki korunacak eski eserler, mekanları ile bütünleşmiş, karakteristik, aktiviteleri eski özellikleri içinde ele alınmalıdır.

Kültürel mirası korumanın kendimizi bu mirasla sınırlamak demek olmadığı bilinerek, yaşamın sürekliliği içinde değerlendirilmesi, gelecek için barındırdığı potansiyelin kavranması gerekmektedir. Kültürel miras, kültürel bağımsızlığın ve halk olmanın, gerekçesini temellendirecek bir veri olarak ele alınmalıdır (Yazgan, 1979) .

Tarihi çevre sorunları ve bunlara getirilmek istenen çözümler genellikle bir fiziksel planlama meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle tarihi dokunun yoğun olduğu ve bu dokunun hızlı kentleşme, büyüyen ekonomik ihtiyaçlar, arazi değerlerinin yükselmesi, artan nüfus gibi etkenlerle bozulmakta olması, yeni bir koruma anlayışı içinde hazırlanacak değişik fiziksel planlara ihtiyaç göstermektedir.

Söz konusu çevrenin kentsel çevre içinde ne ölçüde önem taşıdığı, yükleneceği yeni fonksiyonların kentin gelişimini ne yönde etkilemesi gerektiği, diğer kent alanları ile ilişkinin seviyesi ve bu çevre ile ilgili olarak alınacak kararların kent ölçeğinde ne gibi etkiler doğuracağı araştırılmalıdır (Doğrusöz, 1978).

GRUFFYDD (1976), peyzajın korunması konusunda strateji saptamadan önce peyzaj sınıflama biçimleri konusunda ortak bir görüş oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. ICOMOS (Venedik 1964 ve ICOMOS (Fontainebleau) 1971'deki oturumlarında "Tarihi Peyzaj" tanımı ve kapsamı esas alınarak İngiltere'de korunarak peyzajları iki ana sınıfa ayırmaktadır.

1. İşlevsel etkisi, görsel etkisi ile bütünleşmiş doğal, arkeolojik ve tarihi peyzajlar. Bu ana sınıf, bugüne kadar gelebildiğine göre "Korunmuş" olarak nitelendirilmektedir.

2. Parklar, bahçeler ve görsel etki için planlanan kırsal peyzajlar. Bunlar insan eliyle biçimlendirildikleri zamandan günümüze kadar çok azının gelebilmiş olması nedeniyle "Korunmamış Peyzaj" olarak nitelendirilmiştir (Yazgan, 1979) .

Sonuçta, özetlenecek olursa, tarihi, kültürel ve doğal çevrelerde yapılacak peyzaj planlaması çok boyutlu olarak düşünülmeli ve planlanmalıdır.

- Yapılacak korumaya yönelik planlama kültürel, estetik, rekreasyonel, turistik ve ekonomik amaca hizmet etmelidir.

- Tarihi ve anıtsal yapılar kesinlikle tek başına düşünülmemeli, çevresi ile birlikte ele alınmalıdır. Doğal yapısı, çevresel değerleri ve bitki örtüsü ile birlikte tasarlanıp düşünülmelidir.

- Belirli bir tarihi yapının, külliyenin, vb. daha iyi değerlendirilip algılanması sağlanmak isteniyorsa (Liberation) özgün peyzaj durumu araştırılarak yanıltıcı olmaktan çok yapıcı bir yaklaşım ile bu gerçekleştirilmelidir.

- Kentsel sit alanlarında (özellikle konut alanlarında) özgün çevresi ile birlikte düşünülmüş yapısal / mimari elemanlar ile peyzaj öğelerinin ilişkileri günümüz koşulları elverdiği düzeyde korunmaya çalışılmalıdır.

- Külliye, medrese, han, şifahane, vb. yapı yada yapı gruplarının restorasyon ve rehabilitasyonunda çok önemli olan avlu ve açık-kapalı mekan ilişkileri, gerekiyorsa kazı, vb. çalışmaları ile kesin olarak belirlenmeli ve bu doğrultuda koruma planlamasına gidilmelidir.

- Gerek tek yapı gerekse, yapı grupları ölçeğinde döşeme, donatı elemanları, aydınlatma, vb. elemanlar dikkatle seçilmeli, genel karakter ve silueti bozmayacak biçimde, özgün ya da özgüne yakın malzeme seçimi ile uyum sağlanmalıdır.

- Özellikle milli parkların korunmasında, kamu bilinçlendirilmeli / eğitilmeli ve bu alanların ekosistemlerinin, bitki örtülerinin ve doğal oluşumlarının korunmasına özen gösterilmesi teşvik edilmelidir.

- Tarihi bahçelerin eğitici, kültürel, biyolojik değerleri göz önünde bulundurularak, genel karakterini bozucu çevresel faaliyetlerden arındırılmalı, içinde yer aldığı doku ile bütünlüğü sağlanmalıdır.

- Trafik kullanımları en aza indirgenmeli, olabildiğince yaya sirkülasyonuna ağırlık verilmelidir.

- Bunların yanında, bitkisel ve çevresel düzenlemenin özgününden farklı yapılmamasına ve mevcut doku siluetini bozucu nitelikte olmamasına da özen gösterilmelidir.

3.4. Tarihi Çevrenin Korunmasında Yeşil Alanlar

Bugün, bazı özellikleri ile ayrı bir önem ve öncelik kazanan hızla yitirdiğimiz ve yerine aynı değerde yenilerini koyamayacağımız tarihi çevre, değişik mesleklere ve bunların bu konuya bakış açılarına göre anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla tarihi çevrenin korunması söz konusu olduğunda, genellikle ilgili meslek açısından yaklaşımda bulunulmaktadır. 1973 yılında yürürlüğü giren, 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile "sit", "külliye", "ören yeri", "tarihi ve doğal sit" tanımlamalarına ve korunmalarına açıklık getirilmişse de, tarihi eserlerin ne oranda, çevresindeki yeşil alanlarla birlikte korunması gerektiği konusunda net bir açıklama yapılmamıştır (Yazgan, 1979).

Bu konuda "Tarihi çevrenin korunması" bilincine varmış ülkelerdeki örneklere bakılacak olursa, kamu kuruluşları ve toplumun konuya verdikleri önemi algılamak olasıdır (Yazgan, 1979).

Çağdaş toplumlarda, korunan ister taşınmaz eski eser niteliğinde olan tek bir heykel veya dini yapı, isterse geçmişin kültürel ve mimari değerlerini yansıtan bir köy yada kasaba yerleşimi olsun, çevresindeki yeşil mekanı ile birlikte değerlendirildiği gözlenmektedir.

Örneğin, Hollanda'da, Amsterdam'ın 20 km. kadar kuzeyindeki "Zaanse" isimli yerleşim restore edilerek korumaya alınmıştır. On yedi ve on sekizinci yüzyıllara ait birçok ahşap konut, gerçek karakterleri bozulmadan yenilenmiş, halkın ziyaretine açılmıştır. Buradaki evlerin tamamına yakın kısmında oturulmakta, dolayısıyla aktif biçimde korunmaktadır. Bu tarihi sitin bulunduğu çevre de, tipik bir Hollanda peyzajı özelliğini taşıması nedeniyle koruma alanı içinde bulunmaktadır. Denizden kazanılan

kara parçaları olan "Polder"ler üzerinde oluşan bitki örtüsü ve faunası, yel değirmenleri, alanı yer yer bölen kanallarıyla ortaya çıkan görünüm, o ülke halkı için ideal bir peyzajı oluşturmaktadır (Yazgan, 1979).

Bir ikinci örnek İsveç'ten verilebilir;

İsveç'in güneyinde, Lund kentin de 1882 yılında kurulan "Kültürel Tarih Müzesi", her dönemin eski eserlerinde oluşan örnekleri bir araya getirerek, İsveç'in kültürel tarihinin gelişimini ortaya koyma amacını gütmektedir. Bu müze, on yedi, on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılların mimari yapı özelliğini gösteren, küçüklü büyüklü 30 kadar binadan oluşmaktadır. Gerek binalar gerekse içinde sergilenen eski eserlerle korunan müzede farklı yüzyıllara ait, milli ve yöresel kostümlerden mutfak eşya ve ahırlarda kullanılan araç gereçlere kadar birçok eski esere rastlamak mümkündür. Bütün bunların yanı sıra, Ortaçağ'da, sihirli etkileriyle hastaları sağlıklarına kavuşturan bitkilerin bulunduğu "Tıbbi bitkiler bahçesi" de yeniden düzenlenerek bu müzenin dış mekanında yer almaktadır (Yazgan, 1979).

Belçika'da da geçmişin kırsal ve kentsel görünümünü koruyabilmek, onlara gereken önemi vererek yaşatabilmek amacıyla çalışmalar yapılmakta, birçok köy ve kasaba her ölçekteki yeşiliyle bütünlük içinde korumaya alınmaktadır. "Tarihi Çevrenin Korunması" bilincinde olan ülkelerde genel olarak, açık ve yeşil alanlar, Tarihi Çevre içinde iki ayrı işleve sahiptirler (Yazgan, 1979).

Birincisi; tarihi eserlerin özelliklerini taşıdıkları evrelere paralel olarak, çevrelerindeki yeşil alanlarında tarihi biçimlerinin belirtilmesidir.

İkincisi ise; belirli bir tarihi eserin daha iyi değerlendirilebilmesi için çevresinin yeşil alan olarak ayrılmasıdır.

Böylece "Tarihi Çevrenin Korunmasında" rol alan açık ve yeşil alanlar; kültürel, estetik, rekreasyonel, turistik ve ekonomik amaca hizmet etmektedir. Ülkemiz yerleşimlerinde ise; geçmiş kuşakların yaşantı, sosyal davranış ve kültürünü belirleyen mimari miras; endüstrileşme, nüfus artışı ve ulaşım sorunları ile her geçen gün bozulmakta, kamu kuruluşları ve halk ise konuyu yeterince ciddi olarak ele almamaktadır. Ancak bunun yanında endüstrileşmenin ve nüfus artışının hızlı olmadığı bazı eski Türk kentleri, içlerinden geçen bir - iki büyük cadde ve meydan ile yeni birkaç yapı dışında genel görünüşlerini, tarihi özelliklerini yitirmemiş durumdadırlar. Örneğin böyle bir özelliği Safranbolu da görmek olasıdır. Burası

arazinin topografik yapısına, iklim koşullarına uymuş, yöresel malzeme ile yapılaşma ve dokulaşma gösteren, doğayla iç içe eski bir Türk kentidir.

Anadolu'nun her bölgesinde birçok köy ve kasabalar, kendi ölçüleri içinde sokakları, doğanın bir parçası olarak kabul edilen avluları ve bahçeleriyle bugüne kadar gelebilmiştir.

Tek bir yapı olarak taşınmaz mimari eser niteliğinde olan Beylerbeyi, Dolmabahçe Sarayları ve diğerlerinin zaman içersinde değişime uğramakla birlikte, günümüze kadar tarihi ve mimari özelliklerini çok fazla yitirmedikleri gözlenmektedir.

Her türlü taşınmaz eski eserin çevresi, devrinin dış mekan düzeninin izlerini taşımasa da, aktif veya korumayla değerlendirilirken yeşil mekanıyla birlikte düşünülmesi gerekir. Yeşil alanlar doğaya duyulan romantik özlemden değil, gerek tarihi çevrenin bir elemanı olarak gerekse tamamlayıcısı olarak bu eserlerin değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara iletilmesinde büyük önem taşımaktadır.

4. TOPKAPI SARAYI VE GÜLHANE PARKI

4.1. Konumu

Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı İstanbul İli, Avrupa yakasında, günümüzde Tarihi Yarımada olarak bilinen bölgede yer almaktadır. Üç tarafı denizle çevrili olan yarımada Eminönü ve Fatih ilçelerini kapsamaktadır. Şekil 4.1'de görülen Sarayburnu, Marmara denizi ve kara tarafından Sur-u Sultani ile sınırlanmış İstanbul'un yedi tepesinden birincisi olarak adlandırılan bir yarım adadır.

Şekil 4.1. Tarihi Yarımada'nın konumu

4.2. Topkapı Sarayının Tarihsel Gelişimi

İlk İmparatorluk Sarayı (Eski Saray) Fatih Sultan Mehmet tarafından 1454 yılında kentin merkezinde, bugün İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yüksek platonun kuzeyinde inşa edilmiştir. Saray-ı Atik adıyla bilinen Eski Saray'ın burada yapılmasının en önemli nedeni; saray olarak kullanılabilecek iyi durumda bulunan bir yapının yüksek duvarlarla çevrili geniş bir alan üzerinde hazır olarak bulunmasıdır. Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı Sarayı'ndan önce ilk sarayını (Eski Saray) burada yaptırmasının diğer bir nedeni; alanın geçmişteki işlevini sürdürmek istemesidir (Seçkin, 2000; Çaçur, 1999).

Günümüzde tamamen ortadan kaybolan Saray-ı Atik, aşağıda Şekil 4.2'de yer alan Matrakçı Nasuh'un İstanbul haritasında bahçeleriyle birlikte görülmektedir (Seçkin, 2000).

Şekil 4.2. Matrakçı Nasuh'un İstanbul tasvirinde sarayın duvarları arasında görülen bahçeler.

Saray-ı Atik çevresinde zaman içinde oluşan yoğun yerleşim ve ortaya çıkan yeni isteklere daha kolay çözüm bulma ihtiyacı, buranın terk edilmesine ve Topkapı

Sarayı'nın yapımına başlanmasına neden olmuştur (Seçkin, 2000; Çaçur, 1999; İskender, 1995).

Eski Saray, Topkapı Sarayı'nın yapımından sonra da ayakta kalmış ve uzun bir süre saray işlevini sürdürmüştür. 1617'deki yangından sonra kısmen yenilenmiş, XIX. yüzyılda Abdülaziz devrinde yıktırılarak yerine Bab-ı Seraskeri (Müdafaa Nezareti) yapılmış ve bu bina, Cumhuriyetten sonra İstanbul Üniversitesi'ne verilmiştir (Seçkin, 2000; İskender, 1995).

Şekil 4.3. 1900'lerde Beyazıt Meydanı.

Şekil 4.4. 1900 yıllarında bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin giriş kapısının görünümü.

Yeni Saray yapılmadan önce, Marmara sahilinde Ahırkapısı civarından başlayıp Demirkapı'ya kadar uzanan bir kale duvarı (Sur-i Sultani) yaptırılmış ve böylece İstanbul'un geniş bir sahası padişahların ikametgahına ayrılmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Saray-ı Atik'in yapımından 19 yıl sonra, bugünkü Sarayburnu'nda, birkaç köşk yaptırmıştır. Zamanla bunları mimari bir kompozisyon içinde toplayarak, Edirne Sarayı şemasına göre, ana hatları ile bugünkü Topkapı Sarayı'nın esasını oluşturan Saray'ı Cedid'i yaptırmıştır (1474 – 1479). O zamanlar bu saraya "Yeni Saray" adı verilmiş, ilk yapılan saraya da "Eski Saray" denilmiştir. Üçüncü Ahmet, Sarayburnu'nda, Top Kapı Suru civarında "Topkapısı Sarayı" adında büyük ahşap bir saray yaptırmıştır. Saray, 1862'deki yangından sonra yok olmuş ve adı Yeni Saray'a verilmiştir. Böylece Yeni Saray, "Topkapı Sarayı" olarak anılmaya başlamıştır. Saray gerek düzenleniş, gerek içinde yer alan bazı köşk ve kasırların adlarıyla Edirne Sarayı'nın bir benzeri ve devamı şeklindedir. Törensel bir hiyerarşiden çok, basit ve işlevsel bir düzene göre iç içe geçen avlulardan oluşan en önemli Osmanlı sarayıdır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.5. Sarayburnu'nun 1475 yılına ait bir görünümü.

Ayasofya Cami'nin yanından başlayarak Sarayburnu'na kadar uzanan yaklaşık 700.000 m²'lik alana yayılan Topkapı Sarayı'ndaki ilk yapılaşma, Fatih döneminde başlamış ve her padişahın eklettiği yapılarla büyük bir yapı topluluğu haline gelmiştir. Üçgen biçimindeki bu alan, deniz yönünde iki taraftan deniz surları, kara yönünde ise Sur-i Sultani denilen surla çevrilidir. Şekil 4.5'te Sarayburnu'nun 1475 yılına ait bir görünümü yer almaktadır. Sarayın dördü karada, üçü de sahilde olmak üzere sura açılan yedi büyük kapısı vardır. Surun ve dolayısıyla sarayın esas kapısını Bab-ı Hümayun teşkil etmektedir. Arka arkaya dört avluyu çevreleyen kasırlar, köşkler, camiler, devlet daireleri, kütüphaneler, koğuşlar, mutfaklar, harem dairesi, bahçeler, çeşmeler ve çeşitli devirlerde yapılan ilavelerle saray bugünkü halini almıştır (Çaçur, 1999).

Saray yapıları 1662 ve 1665 yıllarında çıkan yangınlarda büyük zarar görmüştür. Sultan Abdülmecid'in 1853 yılında, Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırmasıyla yaklaşık 380 yıl Topkapı Sarayı'nda yaşayan Osmanlı Padişahları'nın resmi ikametgahı buraya taşınmıştır. Bu tarihten sonra, Topkapı Sarayı zaman zaman onarılmış, özellikle padişah ve ailesinin ramazan ayında ziyaret ettikleri Mukkaddes Emanetler Dairesi'nin her yıl düzenli olarak bakımına özen gösterilmiştir. Ancak, Sultan

Abdülaziz döneminde Sarayburnu'ndan geçirilen demiryolu hattı yüzünden sahildeki köşk ve yalılar dahil, tüm yapılar yok olmuştur (Çaçur, 1999).

Şekil 4.6. Sarayburnu'nun Marmara Denizi tarafından günümüzdeki görünümü.

Sarayın ilk defa müze özelliğinde ziyarete açılması, Sultan I Abdülmecid dönemine gerçekleşmiştir. 9 Ekim 1924 tarihinden itibaren ise tamamen müze olarak kullanıma açılmıştır (Çaçur, 1999).

4.2.1. Topkapı Sarayının Konumu

Şekil 4.7. Hünnername'de 1584 yılında Tarihi Yarımada'nın haritası.

Saray için şehrin, Marmara Denizi'ni ve Boğaz'ı aynı anda gören çok özel bir bölümü seçilmiştir. Şekil 4.7'de Tarihi Yarımada'nın 1584 yılına ait Hünnername'de yer alan haritasına yer verilmiştir. Sarayın bir kısmını arazinin tam omurgasına oturtmak, Ayasofya Camii'nden dolayı mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Bab-ı Hümayun Kapısı'ndan orta kapıya kadar olan kısım aşağıdan başlayıp en yüksek noktaya biraz eğri olarak ulaşmaktadır. Aslında sarayın Marmara'daki başlangıç noktası çok doğru tespit edilmiş fakat Cami'yi kurtarmak için surun istikametinde büyük bir kırılma yapmaya mecbur kalınmıştır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

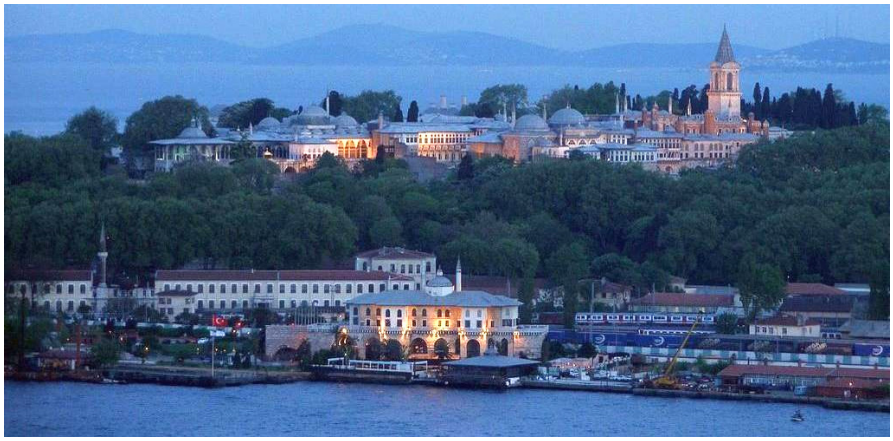

Şekil 4.8. Sarayburnu'nda Topkapı Sarayı'nın yerleşimi.

Boğazdaki en stratejik noktada yer alan ve üç denizin de kontrol altında tutulabildiği bu alan, gerek karadan gerekse denizden gelebilecek saldırıların en iyi gözlemleneceği yer konumundadır. Şekil 4.8'de Topkapı Sarayı'nın günümüzdeki yerleşimi görülmektedir. Şekil 4.9'da ise sarayın Marmara Denizi tarafından Melling tarafından yapılan gravürü görülmektedir. Ayrıca sarayın ana yerleşiminin tüm alan içinde topografyanın en üst noktasında kurulmuş olması, saray yapılarının etrafında azalan topografya içinde bahçelerin yer alması ve nihayetinde düz alanda surların bulunması, mimari yerleşim planlamasında da savunma amacının varlığını hissettirmektedir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.9. Topkapı Sarayı'nın Marmara Denizi tarafından görünümü (Melling).

4.2.2. Sarayda Yer Alan İşlevler ve Arazi Kullanımı

Topkapı Sarayı Osmanlı mimarlığının hemen her evresini içinde barındıran İstanbul'daki Türk saraylarının en büyüğüdür. Sarayın ilk yapıldığı dönemlerde bugün bulunduğu alandan daha geniş bir alan kapladığı bilinmektedir. Sur-u Sultani denilen ve fetihten 25 yıl sonra 1478 yılında tamamlanan sur ise sarayı hem denizden hem karadan çevirerek koruma görevi üstlenmiştir (Çaçur, 1999).

Fatih döneminde yerleşimin üç ana avluya dayanan strüktürü kurulmuş ve anıtsal kapılar inşa edilmiştir. Bu ilk nüvenin kuruluşu birbirine dik fakat bir eksen üzerinde olmama prensibine göre biçimlendirilmiştir. Burada, pek çok sarayda görülen, aksiyel bir düzenlemeye gidilmemesinin daha önce var olan yapıların varlığından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir (Çaçur, 1999).

Bölümler, durum ve niteliklerine göre yüksek duvarlar, direklikler veya her ikisi ile çevrilmiş ve yardımcı kapılarla zenginleştirilmiştir. Böylece meydana gelen bölümler ortalama 370 m. uzunluk ve 220 m. genişlikte yer işgal etmektedir (Çaçur, 1999).

Şekil 4.10'da gösterilen ve İlban ÖZ tarafından hazırlanan Topkapı Sarayı yerleşim planının lejantı aşağıda verilmiştir.

A. Birinci Avlu
B. İkinci Avlu
C. Üçüncü Avlu
D. Dördüncü Avlu
1. Bab-üs Selam Kapısı
2. Mutfaklar
3. Divan Yolu
4. Adalet Kulesi
5. Silah Deposu
6. Bab-üs Sade Kapısı
7. Padişah Odası
8. Kostümler
9. Hazine
10. Minyatür Koleksiyonu
11. Saatler
12. Kutsal Emanetler Köşkü
13. Mecidiye Köşkü
14. İftariye ve Bağdat Köşkü
15. Harem

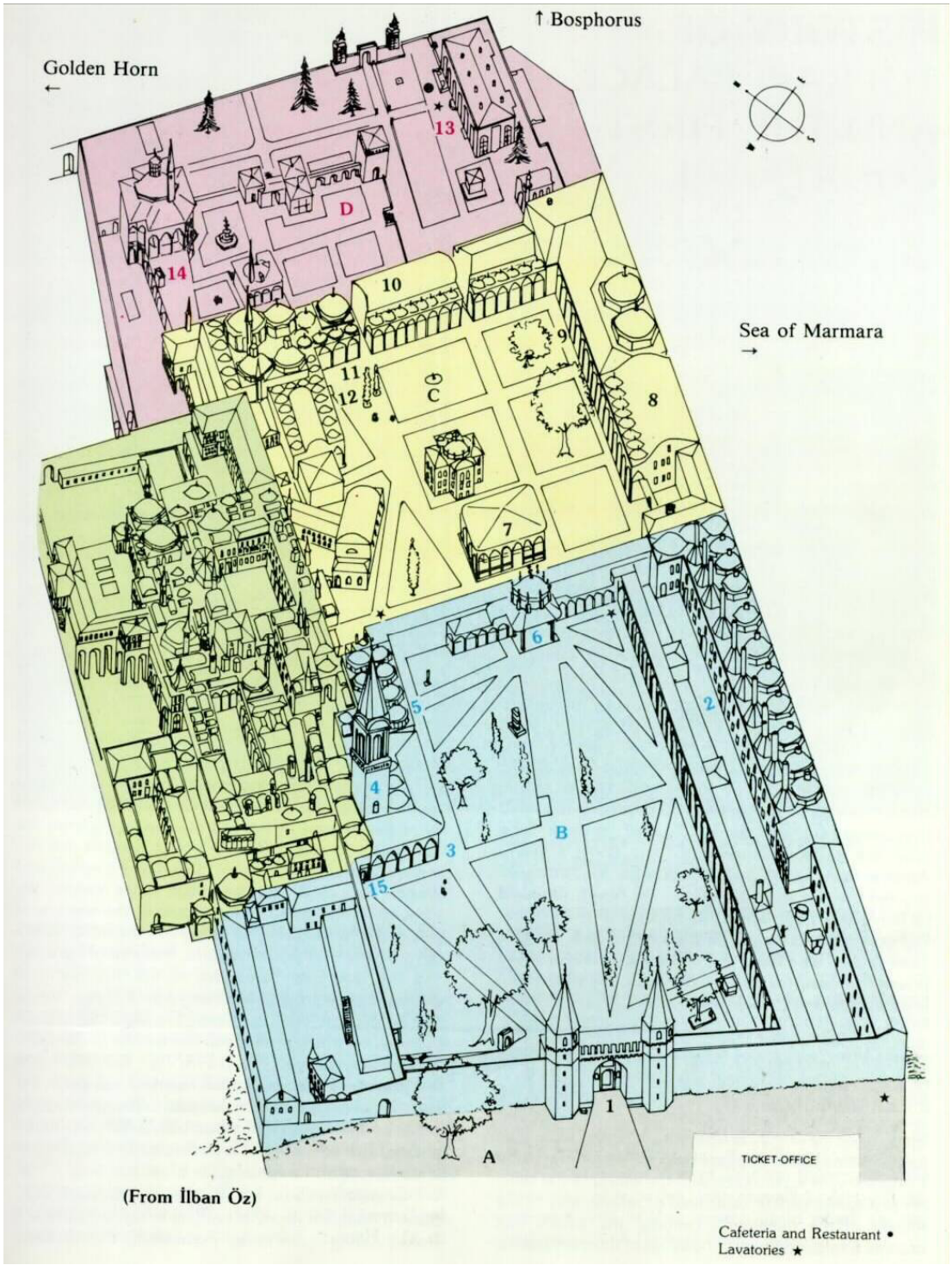

Şekil 4.10. İlban ÖZ tarafından hazırlanan Topkapı Sarayı yerleşim planı.

Genellikle alanın dışından başlamak üzere avlulara sayılarla belirtilmiş adlar verilmiştir. Sarayın ana kapısı olan Bab-ı Hümayun'dan, orta kapı olan, Bab-üs Selam'a kadar uzana alana I. Avlu, orta kapıdan diğer kapı olan Bab-üs Sade'ye kadar olan alana II. Avlu, ondan sonra gelen Enderun Meydanı'na III. Avlu, Lala Bahçesi bölgesine IV. Avlu denilmiştir. İki, üç ve dördüncü avluyu saran ve bir anlamda I. Avluyla birleşen dış bahçelere de V. Avlu denilmektedir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Sarayca kullanılan başka bir ifadeye göre ise birinci avlu dış avlu sayılır. Bunun sebebi ise, diğer avlulara girişi yasak olan halkın, bu alanda serbestçe dolaşabilmesidir. Bu prensibe göre isimlendirme orta kapıdan itibaren yapılır ve sırasıyla birinci avlu, ikinci avlu ve üçüncü avlu olarak adlandırılır (Çaçur, 1999).

Topkapı Sarayı, yıllar boyu hem padişahın konutu hem de hükümetin merkezi, yani devlet işlerinin yönetildiği yer olmuştur. Bunun yanı sıra saray, zamanında, bir yüksek eğitim merkezi olarak da kullanılmıştır. Saray, birçok koğuş ve ikamet alanı, iki grup devlet dairesi, yirmi iki çeşme, çeşitli pavyonlar ile kıyı ve bahçeler içindeki köşklerden meydana gelen, çok çeşitli fonksiyonları bünyesinde toplayan yapıtlar topluluğudur (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Yerleşkenin genel olarak arazi kullanımına bakıldığında, en yüksek yeri olan düzlük alanın iç saraya (iki, üç ve dördüncü avlu) ayrıldığı görülmektedir. Burada meydana getirilen bölümler duvarlar ile birbirinden ayrılmış ve zamanla yerine göre bu duvarları da aşan yapılar ilave edilmiştir. Örneğin, ilk yapıldığı dönemlerde Alay Meydanı'ndan Marmara yönündeki saray bahçelerini ve denizi görmek mümkünken sonradan eklenen yapılar ve duvarlarla manzara giderek kapanmıştır (Çaçur, 1999).

İç sarayda yer alan fonksiyonlar, avluların kullanım amaçlarına göre değişim göstermekle birlikte, temel olarak idari ve konut, ikincil olarak ise servis ve eğitimdir. Bunun yanında iç saray etrafında yer alan dış avlularda (I. ve V.) ise genelde konut, servis (ahır ve depolar dahil) ve yeşil alan fonksiyonları ağırlıktadır (Çaçur, 1999; İskender, 1995).

Şekil 4.11. Topkapı Sarayı'nın tarihi yarımada genel yerleşim planı.

Konutlar, sarayda çeşitli görevlerde çalışanların kaldığı koğuşlar ile bahçeler içine kurulmuş padişaha ait köşk ve saraylar olmak üzere iki farklı türden oluşmaktadır. Şekil 4.11'de Topkapı Sarayı'nın genel yerleşim planını görülmektedir. Ahır, depo,

camii, hamam, atölye vb. gibi kullanımlar servis fonksiyonu içinde değerlendirilmiştir. Yeşil alanlar ise, bitkisel yönden (sebze, meyve bahçesi gibi) yararlanılan, doğa güzelliklerinden (çiçek bahçesi) faydalanılan veya sportif (cirit atma, at sporu) ve eğlence amaçlı kullanılan alanlardan oluşmaktadır (Çaçur, 1999).

Avlu ve meydanların fonksiyonları zamanla değişiklik göstermesine rağmen esas bakımdan aynı kalmıştır. Saray son eklemelerle birlikte VIII. yüzyıl sonu, IX. yüzyıl başındaki durumuyla nihai şeklini almıştır (Çaçur, 1999).

4.2.3. Topkapı Sarayı Avlu'larının Gelişim Süreci

I. Avlu (Alay Meydanı)

Birinci avluya Ayasofya tarafındaki asıl giriş olan Bab-ı Hümayun (Padişah Kapısı) denilen anıtsal nitelikli saltanat kapısından girilmektedir. Alaylarda ve merasimlerde kullanılan bu kapının kitabesinden 1478 yılında Fatih tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

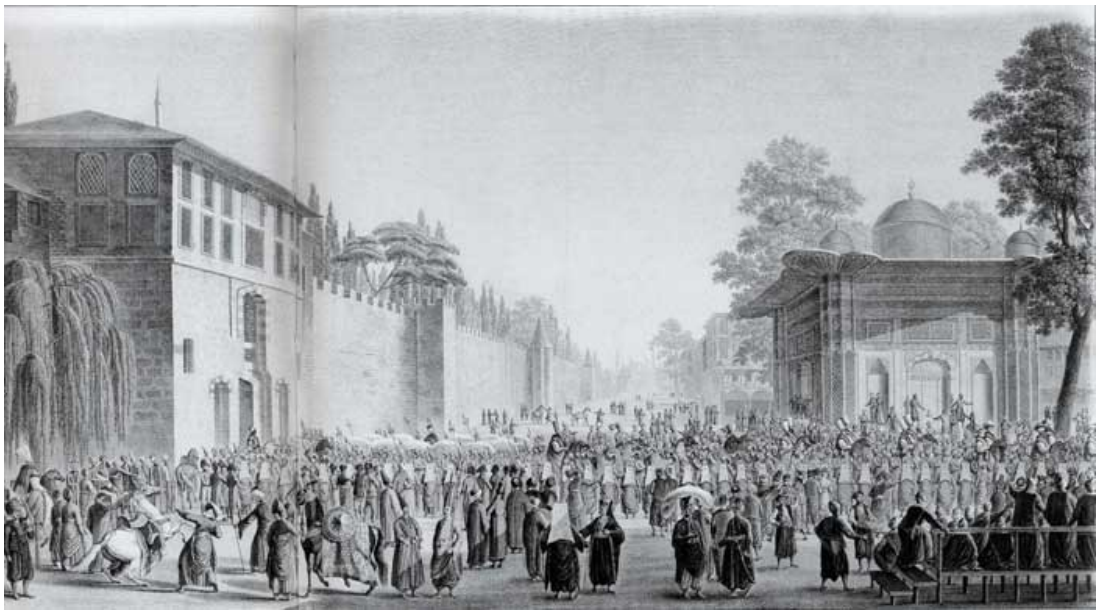

Şekil 4.12. Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayun Kapısı ve Selamlık Alayı.

Çeşitli gravür ve resimlerden vaktiyle bu kapının üzerinde muhafızlara mahsus odaların bulunduğu bir köşkün yer aldığı görülmektedir. Şekil 4.12 ve Şekil 4.13'te de Bab-ı Hümayun Kapısı'nın yer aldığı gravürlerden birer örnek görünmektedir. Şekil 4.14'te ise Bab-ı Hümayun Kapısı'nın günümüzdeki fotoğrafı yer almaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.13. Bab-ı Hümayun Kapısı ve III. Ahmet Çeşmesi.

Şekil 4.14. Bab-ı Hümayun Kapısı ve III. Ahmet Çeşmesi'nin bugünkü durumu.

Bab-ı Hümayun'dan geçildikten sonra, sınırları pek belli olmayan, köşk ve bahçeleri içine alan ve beşinci avluyla birleşen Alay Meydanı'na girilmektedir. Diğer avlulara nazaran daha çok işlev ve bina barındıran avlu 300 m. uzunluğundadır. Sarayın halka açık alanı olan bu kısmı, o devirlerde İstanbul'un herhangi bir meydanı gibi kalabalık bir şehir meydanı görünümündedir.

Belli zamanlar dışında halkın girişin yasak olan bu meydandan haftada dört kez divana gelen-giden vezirler ve sultanı ziyarete gelen elçilerin alayları geçmektedir. Ayrıca bu alanda saraylılarca ata binilmektedir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.15. Topkapı Sarayı I. Avlu minyatürü (Hünername).

İçerdiği fonksiyonlar sebebiyle toplanma yeri olması dışında, sarayın diğer mekanlarına geçiş sağlaması, bu avluyu diğerlerinden ayırarak her kesimin yoğun olarak kullandığı bir meydan haline getirmiştir. Bu sebeple sosyal bir açık alan özelliğine sahiptir. Yoğun kullanımının konu edildiği bir minyatüre Şekil 4.15'te yer verilmiştir. Meydan, genel olarak, saraya hizmet veren binalarla çevrilmiştir. Bu avluda Fatih devri eserlerinden ve Aya İrini'den başka hiçbir yapı kalmamıştır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.16. 19. yüzyıl başında Topkapı Sarayı I. Avlu (Melling)

Yukarıdaki şekilde I. Avlu'nun Melling tarafından yapılan bir gravürü yer almaktadır. Şekil 4.18'de Bab-üs Sade Kapısı'nın günümüzdeki durumu görülmektedir. Bahçede, kapıları birbirine bağlayan bir yol sistemi bulunmaktadır. En önemli kapı olan Bab-üs Sade (orta kapı) ile Bab-ı Hümayun'u birleştiren yol girişten itibaren kavis çizerek orta kapıya ulaşır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.17. 18. yüzyıl ortalarında I. Avlu'dan geçen alay ve Bab-üs Selam Kapısı.

Şekil 4.18. Bab-üs Selam Kapısı'nın bugünkü görünümü.

Birinci avludaki kullanımlar ana başlıklar altında değerlendirilecek olursa, esas olarak servis ve konut fonksiyonlarının ağırlıkta olduğu görülür. Ayrıca idare ve sağlık fonksiyonu da yer almaktadır. Arazi kullanımında ağırlıkta olan servis ve konut fonksiyonlarından dolayı kalabalığın eksik olmadığı, devamlı trafik akışının bulunduğu bir geçiş alanı ve dağıtım noktası olan avlu, halkın birbiriyle buluştuğu, özellikle bayram ve törenlerde bir araya geldiği toplanma yeri özelliğindedir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

II. Avlu (Divan Meydanı)

Birinci avludan ikinci avluya geçerken iki kule ile desteklenmiş Bab-üs Selam (Selam Kapısı) denen orta kapı görülmektedir. Batı'nın Ortaçağ'daki kulelerini andıran bu kuleler Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmış ve zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Bugünkü halini ise Kanuni Sultan Süleyman döneminde almıştır. Kapının yanında avluyu kuşatacak şekilde uzanan iki revak, III. Murat zamanında ekletilmiştir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Sultan dışında kimsenin atla giremediği bu kapıdan itibaren asıl saray yerleşimi başlamaktadır. Şekil 4.19'da 19. yy. başındaki durumunu gösteren gravürünün yer aldığı ikinci avlu, yani Divan Meydanı, resmi işlevli yapıların yer aldığı, devlet hizmetlerinin görüldüğü, ortalama 170 m. uzunluk ve 110 m. genişliğinde bir iç avludur. Zaman içinde çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Sarayın en büyük mimari mekanı olan bu meydan, bir katlı ve iddiasız direklikle çevrelenmektedir. İdari merkez konumundan dolayı yüksek duvarlarla çevrilmiş ve içe dönük olarak planlanmıştır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.19. 19. yüzyıl başı Topkapı Sarayı II. Avlu.

Sarayın asıl tören avlusu olan Divan Meydanı, halkın girebildiği ve dış ilişkilere açık olan son bölümüdür. Devletin üst yönetim organı olan Divan'ın toplandığı, ulufenin dağıtıldığı, cülus törenleri ile kabul ve bayram törenlerinin yapıldığı bu avlu, daha çok devlet işleriyle ilgili eylemlerin bir mekanı niteliğindedir. Şekil 4.20'de avluda yapılan bir bayram törenini gösteren gravür yer almaktadır. Ayrıca simgesel olarak adaletin dağıtıldığı yerdir. Topkapı Sarayına ilişkin minyatür ve gravürlerin çoğunluğu bu avlu ve çevresinde geçen törenleri konu edinmiştir. Aşağıdaki şekilde de II. Avlu'da yapılan bir bayram törenini tasvir eden bir gravür yer almaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

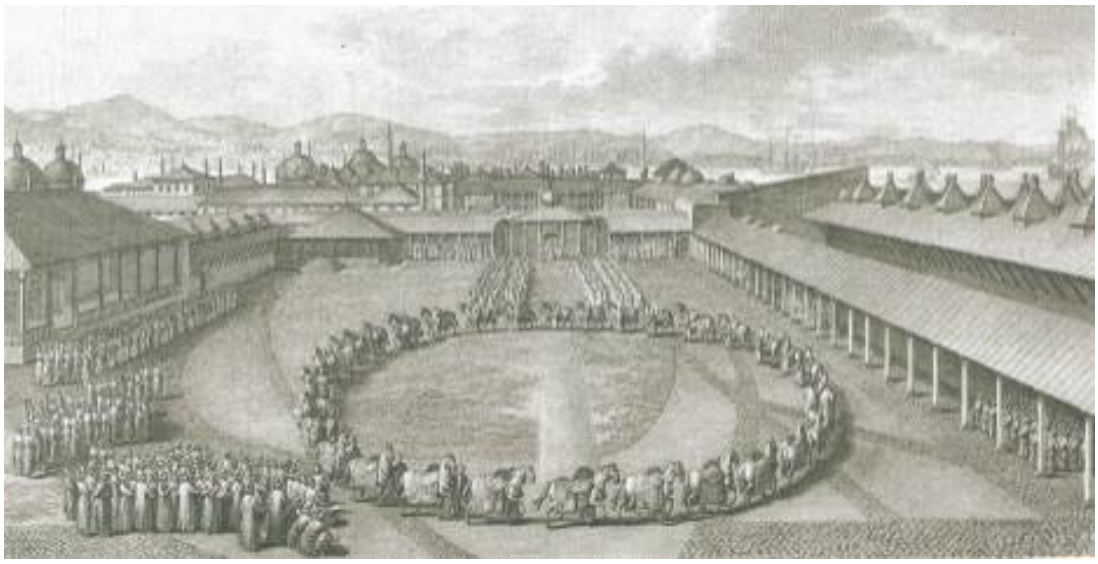

Şekil 4.20. Topkapı Sarayı II. Avlu'da bir bayram töreni.

Şekil 4.21. Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlu'sunu gösteren maketin resmi.

Avluda ışınsal bir yol sistemi mevcuttur. Bab-üs Selam'dan itibaren aksiyel olmayan beş ana yol belli yapılara yönelmiştir. "Padişah Yolu" olarak adlandırılan ortadaki ve diğerlerine göre daha geniş olan yol sultanın kullanımına has olup, Bab-üs Sade ile Bab-üs Selam'ı birbirine bağlamaktadır. Şekil 4.21'de Topkapı Sarayı'nın maketinde İkinci Avlu ve ışınsal yol sistemi görülmektedir.

Şekil 4.22. İkinci Avlu'da yer alan Padişah Yolu'nun günümüzdeki görünümü.

Bu avluda da, I. Avluda olduğu gibi, iki kapı aksiyel olarak yerleşmemiştir. Esas yolların bağlandığı, diğer ana yapılar ise Harem, Kubbealtı ve mutfaklardır. Sol taraftaki ilk yol Meyit Kapısı'na, ikincisi Harem'e, üçüncüsü ise Kubbealtı'na gitmektedir. Kubbealtı'na giden yola "Vezir Yolu" denilmektedir. Vezir yolu ile padişah yolu arasında kalan yol da Kubbealtı'na ve kavisli bir şekilde Bab-üs Sade'ye gitmektedir. Bu yol özellikle saray çalışanlarına ayrılmış bir yoldur. Sağdaki

yollar ise saray mutfaklarına gitmektedir. Belirli noktaları birbirine bağlamak üzere planlanan bu yollar kullanım özelliklerine göre derecelenme göstermektedir.Şekil 4.22'de Padişah Yolu'nun, Şekil 4.23'te ise Vezir Yolu'nun günümüzdeki durumunu gösteren fotoğraflara yer verilmiştir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.23. İkinci Avlu'da Kubbealtı'na giden Vezir Yolu'nun günümüzdeki görünümü.

Revaklarla çevrili avluda iki esas yapı bulunur. Harem duvarlarına bitişik ve avlunun içine taşan odalarıyla Divan-ı Hümayun (Kubbealtı) ve Dış Hazine binası girişten karşıda sol köşede yer alır. Divan yerinin, ortada ve yol üstünde olması yerine, köşede ve yan tarafta bulunması Türk sivil mimarisine ait bir özelliktir. Avluya adını veren ve kullanımını belirleyen Divan yeri, yani Kubbealtı, vezirlerin toplantı yapmalarına mahsus sofalar ve odalardan ibarettir. Devletin siyasi, mali, idari, askeri, örfi ve şer-i işleri ile halkın önemli davalarının görüşüldüğü bir yerdir. Kubbealtı'nın arkasında yer alan ve aslında şehirde olup bitenleri gözetlemek için kullanılan Adalet

Kulesi'nin, sarayın surlarına ait kulelerden biri olduğu ve zamanla değişikliğe uğradığı bilinmektedir. Şekil 4.24'de Adalet Kulesi'nin günümüzdeki durumunu gösteren fotoğraf yer almaktadır. Kubbealtı'nın yanından hareme girişi sağlayan bir kapı mevcuttur (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.24. Adalet Kulesi ve Kubbealtı'nın bugünkü görünümü.

Bu esas meydan dışında avlunun doğu ve batı duvarları arkasında ise çeşitli kapılarla girilen, genelde servis ve konut fonksiyonlarının yoğunlukta olduğu iki ayrı mimari mekan ve bahçe daha bulunmaktadır. Sol tarafta, avlu niteliğindeki bir bahçe etrafında Raht Hazinesi, Baltacılar Koğuşu, camii, hamamı, Has ahır ve Beşir Ağa Camii yer alır. Sağ tarafta ise üç kapı ile girilen içinde çalışanların koğuşları, iki mescidi, hamamı ve mutfak bölümü vardır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Gerek tabanda gerekse düşeyde servis ve konut alanlarının idari birimlerinden daha çok yer işgal etmesi ikinci avluda ağırlıkta olan fonksiyon ve kullanım hakkında yanılgıya sebep olmaktadır. Ancak idari işlevli en önemli birimlerin burada yer alması ve konut, servis vb. işlevlerin yer aldığı mekanların avludan soyutlanmış biçimde konumlandırılması ikinci avlunun asıl kullanımını ortaya koymaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

III. Avlu (Enderun Meydanı)

Sarayın giriş doğrultusundaki üçüncü kapısı olan Bab-üs Sade (Akağalar Kapısı) ile sarayın özel bölümü olan Enderun'a girilmiş olunur. Bugünkü halini III. Selim

zamanında alan kapı, ilk iki kapıya göre daha basit bir tasarıma sahiptir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

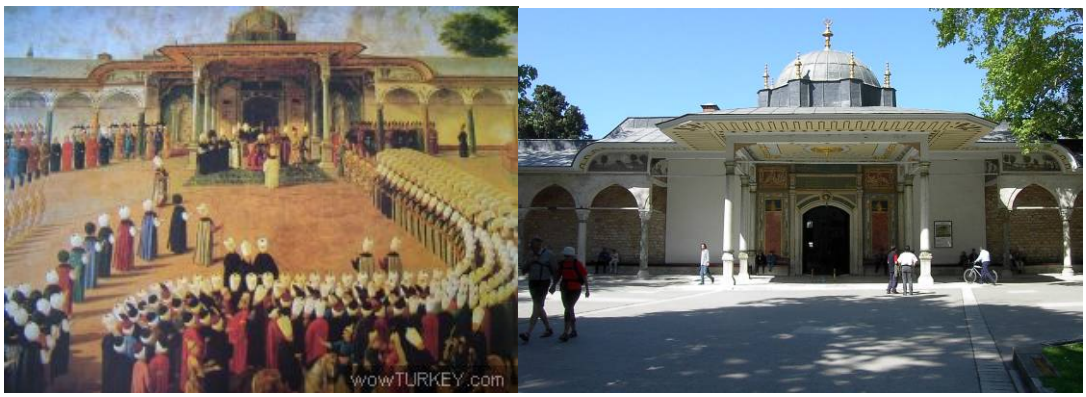

Şekil 4.25. Bab-üs Sade kapısı gravürü (solda), Bab-üs Sade Kapısı'nın bugünkü görünümü (sağda).

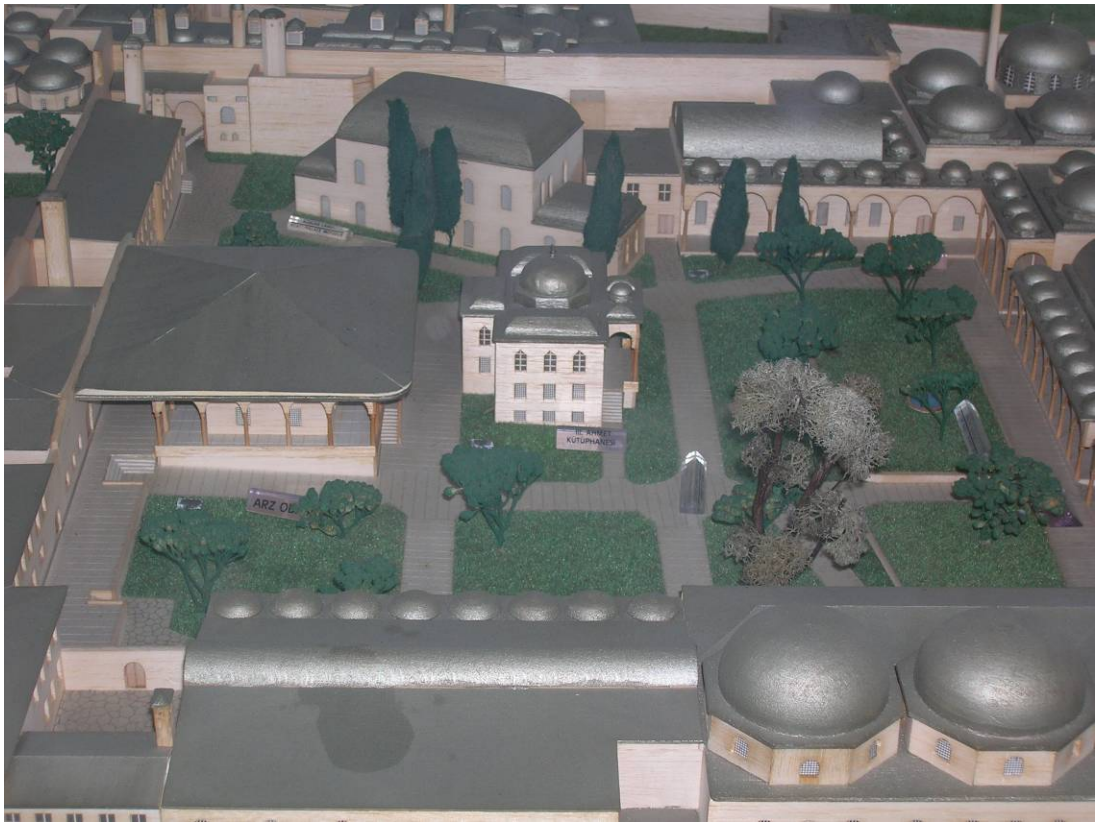

Şekil 4.26. Üçüncü Avlu'nun günümüzdeki durumunu gösteren maketin resmi.

İç boyutları yaklaşık 90 m. olan, Şekil 4.26'da maketi görülen kare biçimindeki bu avluda, sarayın yaşama birimleri yer almaktadır. Padişahın şahsına mahsus olan Enderun Meydanı'nda padişahın oturduğu mekanlarla, özel hizmetindekilerin koğuşları ve mektepleri bulunmaktadır. Bu özelliğinden dolayı ise avlu Eldem ve Akozan'a göre, biraz İngiliz kolejlerinin avlularını andırmaktadır. Harem-i Hümayun yani padişaha ait yasak bölge de denilen avluda yer alan binalar, sultanın özel

yaşamına ilişkindir. Daha çok konut fonksiyonlu olan bu binalar avluya ve dışa açık planlanmış köşk yapıları şeklindedir. İçerdiği binalar ve çok özel olan kullanımı nedeniyle ilk iki avludan ayrılmaktadır. Ayrıca birinci ve ikinci avluya göre çok daha küçüktür. Halkın giremediği bu bölüm bir meydan veya gezinti yeri olmaktan çok, binalarla çevrelenmiş bir iç avlu özelliğindedir. Zemin olarak diğer avlulara nazaran eğimli bir araziye sahiptir. Bu da avlunun günümüze ulaşan düzenlemesinde küçük seviye farklarının oluşmasına yol açmıştır (Seçkin, 2000).

Diğer kapılardan farklı olarak Bab-üs Sade'nin etrafı yoğun şekilde yapılaşmış, genel olarak konut ve servis amaçlı kullanılmıştır. Kapının sağ tarafında Kapı Ağası Dairesi ile Haznedar Başı ve Saray Ağası'na ait mekanlar, sol tarafında ise Akağalar Koğuşu ile padişahın yemeklerinin özel olarak hazırlandığı Kuşhane yer almaktadır (Çaçur, 1999).

Avludan girişte ilk ilgi çeken yapı Arz Odası'dır. İşlev olarak elçi ve vezirlerin padişah tarafından kabulünün yapıldığı kabul salonu niteliğindedir. Arz Odası'nın hemen arkasında, avlunun ortasında, 1719 yılında Sultan II. Ahmet tarafından yaptırılan Enderun Kitaplığı yer almaktadır. III. Avlu'nun 18. yy sonuna ait bir gravürü Şekil 4.27'de görülmektedir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.27. 18. yy sonu III. avlu, Topkapı Sarayı

Avlunun sağ tarafında bulunan Enderun Mektebi, uzun yıllar, sarayda çalışacak gençlerin yetiştirildiği bir yer olarak hizmet vermiştir. Enderun Mektebi; avluda ilk yapılan yapıdır ve kısmen değişmiş olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Şekil 4.28'de Enderun Kitaplığı'nın günümüzdeki durumunu gösteren fotoğraf yer almaktadır. Padişahın ikametgahı olarak kullanılan bu yapı sonradan "Hazine" olarak kullanılmıştır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.28. Üçüncü Avlu'da yer alan Enderun Kitaplığı'nın görünümü

Avlunun sol köşesinde önceleri Hasoda olarak kullanılan ancak 1517'de Sultan Selim'in kutsal emanetleri getirmesiyle bunların saklandığı ve Hırka-ı Saadet Dairesi adını alan dört kubbeli yapının yanında Emanet Hazinesi bulunmaktadır (Çaçur, 1999).

Esas olarak bu avludan geçilen haremin içinde de, bazı avlular ve taşlıklar yer alır. İkinci avludan dördüncü avluya kadar uzanan bu yapı topluluğu adeta ayrı bir kent görünümündedir (Seçkin, 2000).

Fatih öldüğünde inşaatı devam eden üçüncü avlu yapıları, sarayda Harem'den sonra, en çok değişen yerdir. Eldem ve Akozan'a göre, avlu, 18. yy'da birtakım asalak binalarla dolmuştur. Dört yönden binalarla kuşatılmış olan avlunun ağırlıktaki

fonksiyonu konuttur. Bir anlamda sarayın yatakhane bölgesi olarak adlandırılabilecek olan avluda belirli bir süre önemli olmuş diğer bir fonksiyon ise eğitimdir. Bu fonksiyon ile avludaki diğer fonksiyonlar arasında alan bakımından çok büyük bir fark olmamakla birlikte yine de yatay ve düşeydeki ikinci büyük orana sahiptir (Seçkin, 2000).

IV. Avlu (Lala Bahçesi)

IV. Avlu'ya diğer avlulardan farklı olarak kapılarla değil, Hazine Koğuşu'nun yanındaki geçitlerle ulaşılmaktadır. Şimdiki biçimlerini 19. yy.'da almış olan, biri merdiven, biri rampa, biri de rampa + merdiven şeklindeki üç geçit, anıtsallıktan çok uzaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.29. Dördüncü Avlu'nun günümüzdeki durumunu gösteren maketin resmi

Resmi adı Suffa-i Hümayun olan avluya Hekimbaşı Kulesi'nden etkilenilerek Lala Bahçesi denilmiştir. Avlu, çok sayıda setlerin, havuzların ve padişahın kişisel köşklerinin bulunduğu bahçeler topluluğudur. Sarayburnu'nun yüksekçe bir kısmının son bölümünü oluşturan IV. Avlu'dan, Haliç, Boğaziçi ve Marmara'nın bütün güzelliği ve ihtişamı seyredilmektedir. Şekil 4.29'da IV. Avlu'nun yerleşimini gösteren Topkapı Sarayı'na ait maketten bir görüntü bulunmaktadır. Eskiden duvar ve kulelerle çevrili avlu, çoğunluğu 17. yy.'da yapılan köşklerle belirgin bir bütünlüğe kavuşmuştur. En geç IV. Murat devrinde teras haline getirildiği anlaşılmaktadır. Bu avludan, zamanında saray topluluğunu kuzey, batı ve doğu yönünde çevreleyen ve şimdiki kullanımı ile Gülhane Parkı olan Hasbahçe'ye çıkılabilmektedir. Farklı yükseklikteki teraslar üzerine inşa edilmiş olan IV. Avlu, diğer avlulardan farklı olarak içe kapanık değil, aksine dışa dönük, Boğaz ve

Marmara'nın tüm güzelliğine açıktır. Şekil 4.30'da Boğaz ve Marmara'nın saraydan bakıldığında günümüzde görülen manzarasına yer verilmiştir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.30. Topkapı Sarayı IV. Avlu'dan Marmara'ya bakış ve Boğaz'ın görünümü

Enderun Meydanı'ndan merdivenle geçilen teras bütün saraylar topluluğunun en güzel dış mekanıdır. Farklı bir kotta bulunan ve terasla bağlantılı Havuzlu Taşlık denilen yerde IV. Murat'ın Bağdat ve Revan seferleri sırasında gördüğü yapılardan esinlenerek yaptırdığı köşkler ile Sultan İbrahim'in 1640 yılında eklettiği, cephesi çinilerle kaplı Sünnet Odası ve üstü kapalı ufak bir pavyon olan İftariye Kameriyesi bulunmaktadır. Şekil 4.31'de mermer havuzun günümüzdeki durumu görülmektedir. Osmanlı klasik köşk üslubunun son örnekleri olan, sırasıyla 1636 ve 1639 yıllarında yapılan Revan ve Bağdat Köşkleri ile Sünnet Odası bir havuz etrafına yerleştirilmiştir. II. Ahmet zamanından kalma havuz mekana serin ve güzel bir hava katmaktadır. Havuz şeklinde diğer avlularda karşılaşamadığımız bu su elemanı, avludaki konumu ve kullanım amacı ile tipik Türk bahçe karakterini yansıtmaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.31. Havuzlu Taşlık'ta fıskiyelerle süslü mermer havuzun görünümü

Tüm terasta, parmaklıklardan yer döşemesine kadar mermerin kullanılmış olması ise mekanı bütünleştirmiş ve bir anlam kazandırmıştır. Taşlığın batı kenarında, ortaya denk gelen yerde, Haliç'e egemen yapılan ve üstünde tunçtan bir takı bulunan İftariye Kameriyesi de tipik Türk-Osmanlı bahçe düzenleme ilkelerine uygun olarak oturmak ve dinlenmek amacı ile en güzel manzaraya sahip noktaya kurulmuştur. Padişahın iftar vaktini burada beklediği ve adının bundan kaynaklandığı sanılmaktadır. Şekil 4.32'de İftariye Kameriyesi'nin ait iki görüntüsü bulunmaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.32. IV. Avlu'da yer alan İftariye Kameriyesi

Havuzlu Taşlık'tan sonra merdivenle köşesinde fıskiyeli bir havuzun bulunduğu Lala Bahçesi'ne inilmektedir. Burası kuzey ve güney yönünde binalarla sınırlandırılmış, özellikle bitki biçimlendirilmesinde batı etkisinin gözlendiği dar bir bahçedir. Burada binalar alt kottaki bahçeyi ayıran set duvarı boyunca uzunlamasına dizilmiştir. Duvarın doğu ucundaki kule hekim başlarının ikamet ettiği ve saray için gerekli ilaçların hazırlandığı Hekimbaşı Kulesi ya da Baş Lala Kulesi'dir. Bunun ilerisinde, önceleri merdivenli giriş kapısının olduğu yerde Sofa ya da Mustafa Paşa Köşkü bulunmaktadır. Bahçenin Marmara yönündeki mermer terasında ise 3 katlı, 1850 yıllarında yapılmış, başka bir padişah köşkü olan, Mecidiye Köşkü yer almaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Avluda yer alan binalar genel olarak konut fonksiyonuyla işlevlendirilmiştir. Bu konutlar, III. Avlu'dakilerden farklı olarak, yatakhane amaçlı değil yaşama amacıyla

kullanılmıştır. Padişahın özel yaşamına ayrılmış olan bu avlu, daha çok padişahın kullandığı bir oturma odası niteliğindedir (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.33. 18. yüzyıl sonu Aslanlı Bahçe, Topkapı Sarayı IV. Avlu (Bartlett)

Avluda ağırlıkta olan diğer bir kullanım ise yeşil alandır. Gerek fiziksel sınırlar açısından gerekse içlerinde gerçekleştirilen fonksiyonlar açısından setler halindeki bir takım bahçeler IV. Avlu içerisinde yer almaktadır. Padişahın özel yaşamına ayrılmış açık alanlar olarak ele alınabilecek bu bahçeler Fil Bahçesi, İncirli Bahçe ve Aslanlı Bahçe'dir. Şekil 4.33'te Aslanlı Bahçe'nin 18. yy sonundaki durumunu gösteren bir gravüre yer verilmiştir. Yan yana farklı kotta bulunan Fil Bahçesi ve İncirli Bahçe'de oyunlar yapılmaktadır. Bağdat Köşkü, Sofa Köşkü, Baş Lala Kulesi ve Mecidiye Köşkü ile çevrelenmiş Aslanlı Bahçe'de ise cirit, güreş vb. gibi sportif aktiviteler yer almaktadır (Çaçur, 1999; Seçkin, 2000).

Şekil 4.34. IV. Avlu'ya rampalı geçişi ve setli bahçelerden birini gösteren resim

V. Avlu

Sarayın dört avlusu dışında kalan ve II, III, IV. Avlu'lar ile Haremi çevreleyerek bir anlamda birinci avluyla birleşen bu alan, adeta büyük bir bahçe görünümündedir.

Şekil 4.35. Topkapı Sarayı ve etrafını yeşil bir kuşak şeklinde saran V. Avlu (Gülhane Parkı).

Sahile doğru eğimli olarak inen arazi setlendirilerek, içinde tek tek köşklerin yer aldığı safa bahçeleri şeklinde düzenlenmiştir. Bahçeler içindeki bu köşkler dışında sahilde yer alan köşkler de V. Avlu içinde değerlendirilmektedir. Padişahların yazlık olarak yaptırdıkları köşklerin yanı sıra donanmanın uğurlanması ve karşılanmasına yönelik köşk ve kasırlar da mevcuttur. Şekil 4.35'te Topkapı Sarayı ve V. Avlu'nun günümüzde denizden görünümü yer almaktadır. Şekil 4.36'da ise V: Avlu'daki Sepetçiler Köşkü'ne ait bir gravür bulunmaktadır.

Şekil 4.36. XVII. yy ikinci yarısı V. Avlu ve sahil köşkleri, Topkapı Sarayı.

Bu köşkler sayesinde tepenin üzerinde yerleşen asıl saray yapıları ile sahil arasında ilişki kurulmuştur. Bu saraylardan önemlileri; Alay Köşkü, Çinili Köşkü, Kum Kasrı ile sahilde yer alan İncili Köşk, Balıkhane Kasrı, Hasan Paşa Köşkü, Topkapı Sahil Sarayı, Gülhane Kasrı ve Yalı Köşkü'dür. Sarayı üç yönden çeviren bu alanın içinde köşkler ve safa bahçelerinin yanı sıra çiçek, sebze ve meyve bahçeleri ile avlanma ve sportif etkinlikler de yer almaktadır. Padişahın özel bahçesi anlamına gelen "hasbahçe" denilen bu bahçeler topluluğunun içinde Çinili Köşk'ten seyredilebilen cirit atma oyunları ile at sporlarının yapıldığı Kum Meydanı bulunmaktadır. Ayrıca sanatın ve ilmin öğretildiği atölye ve yapıların yer aldığı Topkapı Hasbahçesi devrinin bir ilim ve sanat akademisi niteliğindedir. Bu geniş doğa parçası içindeki bahçeler bugün büyük ölçüde daralmış ve bir bölümü Gülhane Parkı adıyla halka açılmıştır. İçerisinde yer alan köşklerin bir kısmı 1836 yılında çıkan yangından büyük zarar görmüş ve daha sonraki yangınlarda yok olmuş, bir kısmı da çok gider gerektirdiği sebebiyle yaktırılarak ortadan silinmişlerdir. Kalan son izler ise buradan geçirilen demiryolu ile yok olmuştur. Şekil 4.37'de V. Avlu'nun içinden geçen demiryolu hattının günümüzdeki görünümü bulunmaktadır (Seçkin, 2000).

Şekil 4.37. V. Avlu'dan geçirilen demiryolu hattını gösteren resim.

Avludan çok bahçeler topluluğu olan V. Avlu özgün biçimini yitirdiğinden içinde yer alan fonksiyonların oranları hakkında bir şey söylemek güçtür. Ancak yine de o dönemi anlatan gravürlerden ve yazılı kaynaklardan yararlanarak yeşil alan kullanımının ağırlıkta olduğu bilinmektedir. Bunun dışında bahçedeki diğer işlevler ise konut kullanımı, spor ve eğitimdir (Çaçur, 1999).

Topkapı Sarayı bahçesinde bulunan ağaçlar Osmanlı'nın bahçe ve ağaç anlayışıyla oluşmuştur. Dönemin yazışmalarından anlaşıldığı üzere saray için İznik, Yalova ve Karamürsel kazalarına haber yollanarak çınar, dişbudak, ıhlamur, karaağaç, idris, çitlenbik, meşe, defne, erguvan, ahlat gibi ağaç fidanları getirilmesi istenmiştir. Bugün bile plansız şehirleşmenin henüz tamamen yok edemediği, Boğaz'ın ve İstanbul'un doğal dokusunu meydana getiren ağaçlar kullanılmıştır. Gül fidanı Edirne'den, sümbül ve lale soğanları Maraş ve Toroslar'dan hatta Halep civarından getirilmiştir (Albayrak, 2000).

Bitki materyali açısından, gerek iç avlular gerekse dış bahçede sıklıkla Türk-Osmanlı bahçelerinde kullanılan bitki türleri kullanılmıştır. Ağaç türleri olarak çınar, ıhlamur, dişbudak, çitlenbik, defne, erguvan ve manolya, çiçek olarak ise gül saray bütününde en çok tercih edilen bitki türleri olmuştur. Saray'da Prof. Dr. Besalet Pamay'ın 1983 yılında yaptığı proje doğrultusunda çevre düzenlemesi yapılmıştır (Albayrak, 2000).

4.3. Gülhane Parkında Yapılan Düzenleme Çalışmaları

4.3.1. Uygulanmış Proje Örneği: Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 27.06.2000 tarih ve 745-563 sayılı kararı ile Sega İnşaat Taahhüt A.Ş.'ne ihale edilen Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi için 08.08.2000 tarihinde yer teslimi yapılmış ve projeye başlanmıştır. Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Peyzaj Projesi'nin proje müellifi İstanbul Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet Cengiz YILDIZCI'dır. Restorasyon projeleri Akant Tasarım Restorasyon ve Mimarlık bürosundan Engin BİNOĞUL ve Nergis BİNOĞUL tarafından hazırlanmıştır.

Sözleşmesine göre iş süresi proje çalışmaları dahil 500 gün olup iş bitim tarihi 20.12.2001 olarak belirlenmiştir. Ancak, Arkeolojik sit alanı içinde kalan Gülhane Parkı Yeni Düzenleme 1. Etap İnşaatı'na ait projeler hazırlanarak 19.01.2001 tarihinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna gönderilmiş, Parkın Çevre Düzenleme projesi ve alt yapı çalışmalarına izin veren 27.06.2001 tarih ve 12924 sayılı Kurul Kararı ile çalışmalara başlanabilmiştir. Kültür sokağındaki binaların restorasyonu hariç parktaki çalışmaların tamamlanarak 2003 yılı ilkbaharında halkın hizmetine açılacak seviyeye getirilmesi kararlaştırılmıştır.

4.3.1.1. Projenin Amacı

Gülhane, bünyesinde asırlık ulu ağaçları barındıran İstanbul'un Tarihi Yarımada içinde yer alan en büyük yeşil alanıdır. Tarihi Yarımada içinde bu nitelikte başka bir yeşil alan bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu park İstanbulluların doğa ile baş başa kalıp huzur ve sükunet bulabilecekleri gürültüden uzak bir dinlenme mekanı olarak planlanmıştır. Parkın bir kapısı ile diğer kapısı arasında bulunan yürüyüş yolları, tarihi çınarlar, at kestaneleri, akasya, andız, dişbudak v.b gibi dev boyutlardaki ağaç gölgeleri altında yer almaktadır. Ağaçların altındaki alanların çim ve ortamına uygun bitkilerle, çiçeklerle bütünleşmesi sağlanarak insanlara rehabilite etkisi yapabilecek yegane mekanlardan biri haline getirilmesi amaçlanmaktadır.

4.3.1.2. Proje Alanı İle İlgili Analizler

Çalışmanın başlangıcında hazırlanan raporla, proje alanının konumu, tarihsel gelişim süreci ve çalışmanın başlangıcındaki mevcut durumu belirlenmiştir.

Konumu

Gülhane Parkı alanı, Güneyde Sur-u Sultani'nin Soğukçeşme Kapısından başlayarak batı yönünde kara surlarının son kapısı olan Demirkapı, kuzeyde Demirkapı'nın yanında yer alan Eski Mektebi Tıbbiye yapıları ve Sarayburnu, doğuda ise bugünkü arkeoloji Müzesi beden duvarları ile başlayarak Marmara surlarının kuzey ucu ile sınırlıdır.

Tarihsel Gelişimi

Yapılan dokümantasyon çalışmasında, proje sınırları içinde kalan alanda tarih içinde çeşitli dönemlerde yer almış olan yapılar araştırılarak, Bizans Öncesi, Bizans ve Osmanlı dönemleri başlıkları altında tanımlanmıştır. Parkın ortasından geçen ağaçlı yolun sağında ve solunda günümüzde çeşitli gazinolar, dinlenme yerleri, yazın kukla-karagöz temsilleri veren bir tiyatro, çocuk bahçesi, küçük bir hayvanat bahçesi, kahvehaneler, içinde botanik bahçesi ve akvaryum olan sarnıç yer almaktadır. Boğaz'a doğru kıvrılarak inen yokuşun sağında ise Romalılardan kalma Gotlar Sütunu vardır. Şekil 4.38'de Bizans öncesi döneme ait yapıların kalıntılarını gösteren bir harita bulunmaktadır. Şekil 4.39'da ise Bizans dönemine ait surlar ve bölümler bir harita üzerinde gösterilmektedir (Albayrak, 2000).

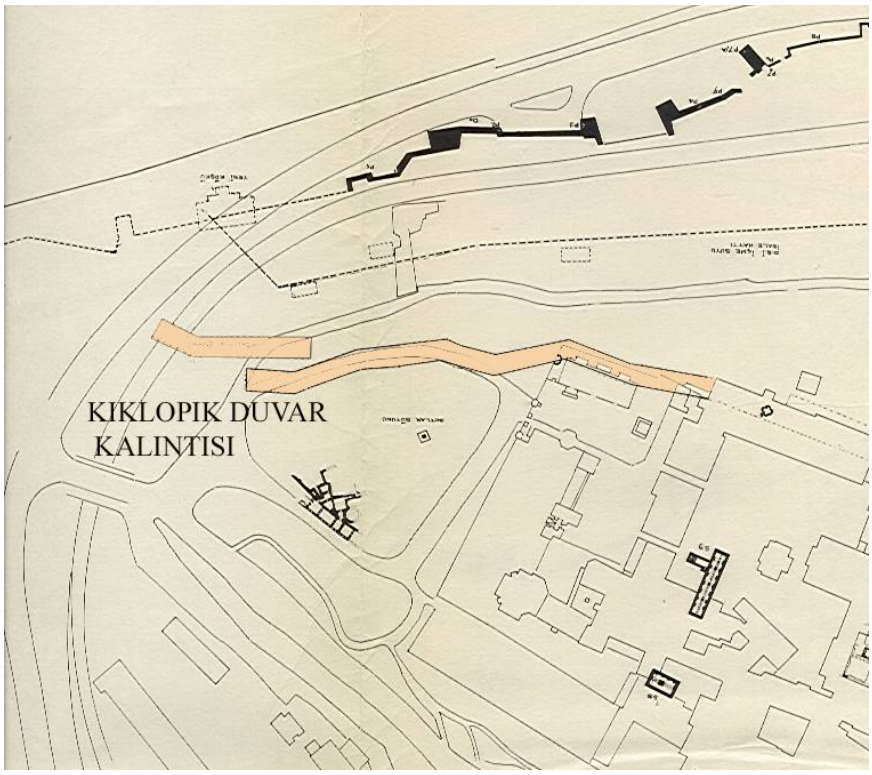

Şekil 4.38. Bizans Öncesi Dönemi'nden kalma duvar kalıntısının yerini gösteren harita

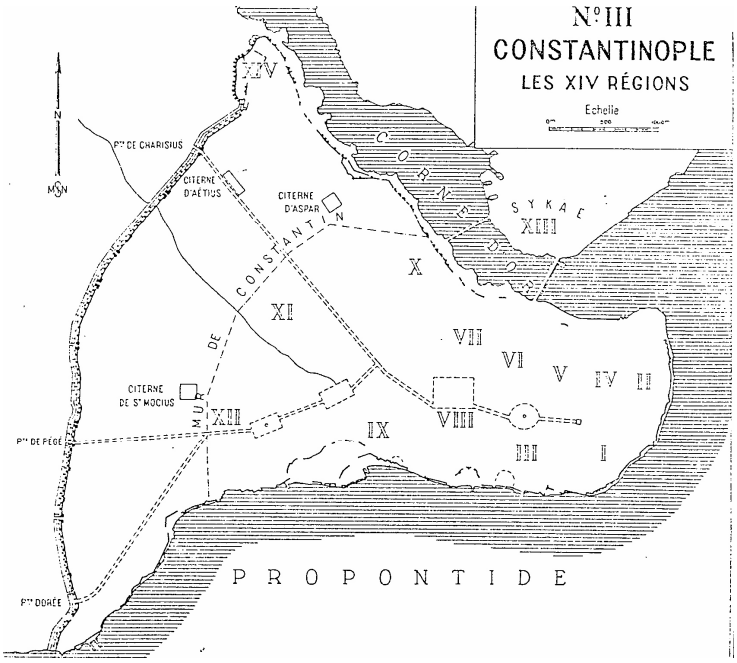

Şekil 4.39. Bizans Dönemine ait Konstantin surları ve bölgeleri gösteren harita

Gülhane Parkı içinde yer alan tarihi mekanların en önemlileri kısaca aşağıda belirtilmektedir.

Gotlar Sütunu

Gotlar sütunu Topkapı sarayının kuzeyinde Sarayburnu tarafında parkta kesin olarak tanımlanamayan Bizans kalıntılarının yakınında yer alır. Yapıldığı dönemde üzerinde muhtemelen Bizans heykeli bulunduğu düşünülmektedir. Üç kademeli yüksek bir kaide üzerinde 15. m yükselen mermer sütunu Korent başlığı taçlandırmaktadır. Bugün Dikilitaşın üzeri boştur. General Narses tarafından 553 yılında İtalya'da Gotlara karşı kazanılan zaferin anısına dikildiğini ve bu dikilitaşın tepesinde bir rasathane olduğu eski kaynaklarda anlatılmaktadır. Genel olarak Gotlar Sütununun IV. Yüzyıla ait olduğu kabul edilmektedir.

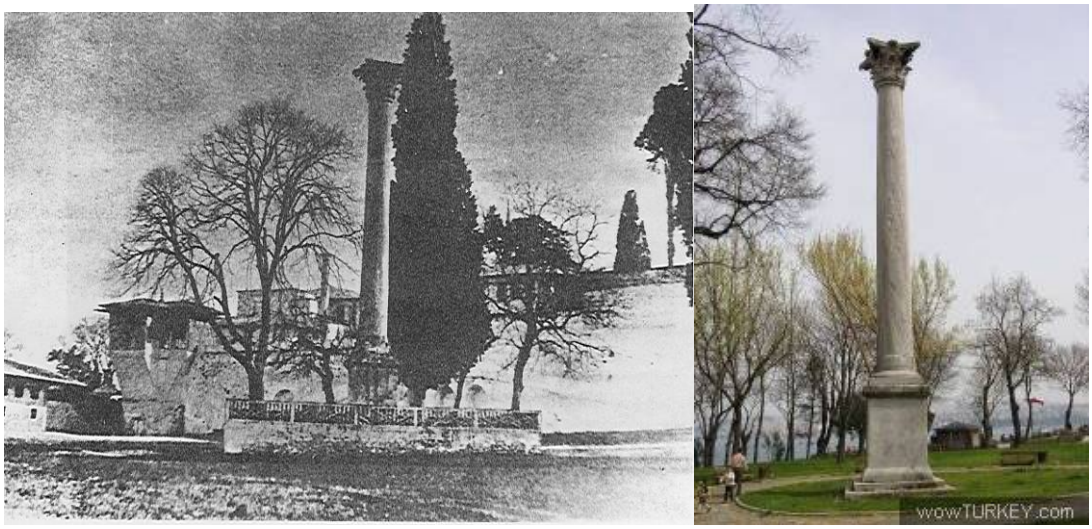

Şekil 4.40. Gülhane Parkı'nda yer alan Gotlar Sütunu

Park Sarnıcı

Yeterli su kaynaklarının bulunmaması nedeniyle su sıkıntısına çözüm bulmak için İstanbul'da çok erken tarihlerden başlayarak uğraşılmıştır. Bu sarnıçlardan birisi olan Park sarnıcı Arkeoloji Müzesinin kuzey batısında yer almaktadır.1913 yılında Cemil Topuzlu yıkımları sırasında sarayın etrafındaki set duvarlar yıkılırken ortaya çıkmıştır. Cemil Topuzlu da anılarında duvarlardan birinin yıkımı sırasında eski bir kilise harabesi ile 10 sütunlu üzeri topraklarla doldurulmuş bir sarnıç çıktığını sarnıcı temizleterek yanına bir yazı yazdırdığını anlatmıştır. Ayrıca Bizans dönemine ait 12 sütunlu sarnıç, 17.37x12.37 m. ölçülerinde 7 m derinliktedir. Suyun seviyesi sütunlar üzerindeki izden anlaşılmış, sarnıcı boşaltmak için kuzey batı tarafındaki yerden 1.03 m yüksekte ve 1.87 m. Genişlikte bir delik açılmıştır.

Sarnıç örtüsü kubbemsi tonoz, sütun başlıkları, işlenmeden yarım bırakılmış kompozit tiptedir. Bugünkü giriş cephesinde duvar örgüsü içinde iyon tipinde bir

sütun başlığı kullanıldığı ve sarnıcın önünde dış mekanda yapıyla ilgisi olmayan kesik piramit şeklinde bir sütun başlığı görülmektedir.

Yapı uzun bir süre Hayvanat Bahçesine bağlı akvaryum olarak kullanılmıştır.

Şekil 4.41. Gülhane Parkı'nda yer alan Sarnıç.

Alay Köşkü

Alay köşkü Topkapı Sarayının etrafını çeviren Sur-ı sultani'nin bir köşesinde yer almaktadır. Köşk saray surunun dik açı yaptığı köşede bir burcun üzerine inşa edilmiştir.16.yüzyılda burada ahşap bir köşk bulunduğu bilinmektedir. Günümüze ulaşmış olan köşk, pencere kemerlerinde bulunan kitabeye göre II. Mahmut tarafından yapılmıştır.

Şekil 4.42. Alay Köşkü'ne at bir gravür ve aynı yere ait günümüzden bir fotoğraf.

Alay köşkü 1855 yılında Fossati Kardeşlerin projesi uyarınca Köşk ve Soğukçeşme Kapısı yanında burç arasına Telgrafhane-i Amire binasının yapılması ve Dolmabahçe Sarayının bir köşesine Alay köşkü inşa edilmesi ile Alay köşkü kullanımını yitirmiş ve makam olarak telgrafhane nazırlarının kullanımına verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Güzel Sanatlar Birliğinin kullanımına verilmiştir.

1945-1946 yıllarında İstanbul Eski Eserler tescil Bürosu olarak kullanılmıştır.1959-1960 yıllarında geniş kapsamlı bir onarım geçirmiştir. Bu onarım sırasında geç

tarihlerde yapılmış bazı ahşap katlar ve bölmeler kaldırılmıştır. 1938 yılından beri Topkapı Sarayı Müdürlüğü'ne bağlıdır.

Çinili Köşk

1472 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan ve Topkapı Sarayının en eski yapılarından biri olan köşk, Arkeoloji Müzesinin karşısında yer almaktadır. Güzel çinilerle ve sırlı tuğlalarıyla kaplı olduğu için Sırça Saray olarak da tanınmıştır. Mimari üslubu Selçuk ve Orta Asya etkileri göstermektedir. Kareye yakın dikdörtgen bir plan tipine sahiptir.

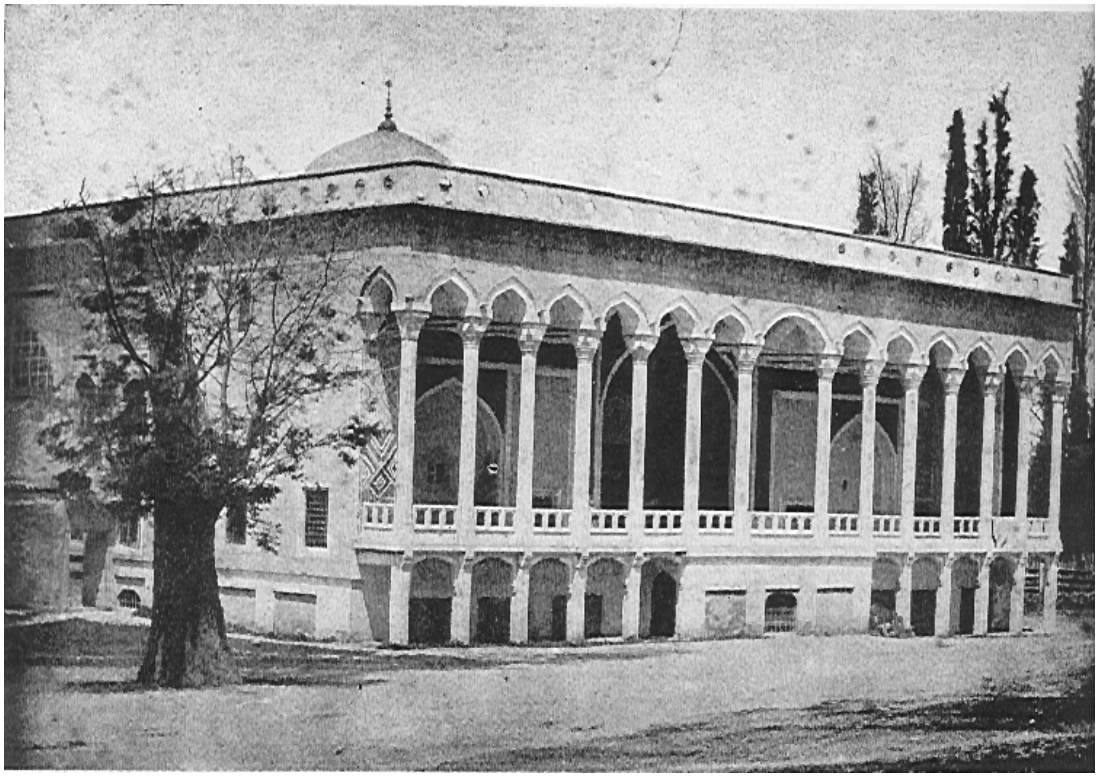

Şekil 4.43. Çinili Köşk'e ait eski bir fotoğraf.

Parka bakan odaların ortasında ve giriş aksının ucunda yer alan köşk odası poligonal bir çıkma olarak planlanmıştır. Üzeri kubbe ile örtülüdür. Üç tarafı toprağa gömülü olan bodrumunun sadece Gülhane Parkı tarafı açıktır.1967 yılında Türk çini ve seramikleri müzesine dönüştürülmüştür.

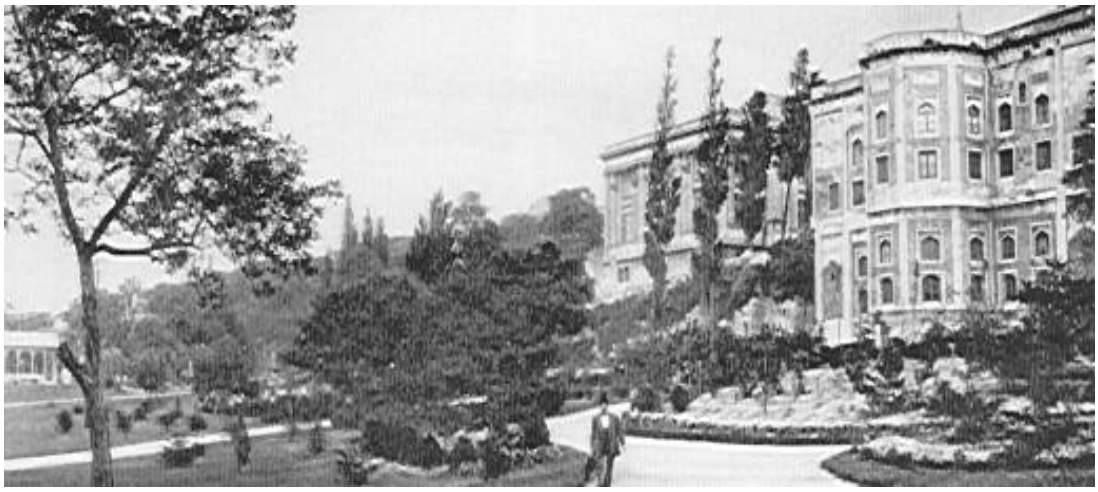

Şekil 4.44. Çinili Köşk'ün arkasında Sarayburnu'na bakan Gülhane Parkı.

Şekil 4.45. Sepetçiler Köşkü ve arkasında bugünkü Gülhane Parkı'nın yer aldığı yeşil alanı gösteren gravür.

Şekil 4.46. Sepetçiler Kasrı ve arkasında görünen Gülhane Parkı'nın günümüzdeki görünümü.

Gülhane Parkının İlk Oluşumu ve Geçirdiği Evreler

Gülhane Parkı 1912 yılında Şehremini (Belediye Başkanı) Dr. Cemil Topuzlu Paşa tarafından halka açık bir bahçe olarak düzenlenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu yıllarda başlatılan hafriyatın üç dönemde yapılması planlanmıştır. Arkeolejik kalıntılar hafriyatın 2. döneminde ortaya çıkmıştır. 1913 yılında Soğukçeşme Kapısı-Demirkapı arasında kazı yapılırken Park Sarnıcı bulunmuştur. Kasım 1913 ten sonra Sarayburnu ve Gotlar Sütununun bulunduğu yokuşu içine alan bölge park haline getirilmiştir. Çıkan antik buluntulardan bir diğeri de Gotlar Sütununun batısında Bizans ve Türk karışımı temellerin Türk Saray kalıntılarıyla örtülmüş olarak bulunduğu alandır. Kazının üçüncü aşamasının Sarayburnu ve Gülhane Askeri Hastanesi arasında yapılması öngörülmüştür (Albayrak, 2000).

Gülhane Parkına inen yol üstünde geçmişte sarayın bağları bostanları yer almaktadır. Gülhane diye anılmasını nedeni Topkapı Sarayının gül bahçelerinin burada bulunmasındandır. Buradaki bahçelerin temizliği için Bostancı ocağından Gülhane Ocağı denilen bir bölük ayrılmıştır.1952 yılında Ihlamur Kasrında açılmış olan Tanzimat müzesi 1983 yılında Gülhane parkı içindeki binasına taşınmıştır. Uzun yıllar parkın içinde yer alan Hayvanat Bahçesi 1950'li yıllarda Gülhane Parkı içerisinde kurulan sirk ve panayırlardaki yaşlı ve terbiyecisinin emirlerine uymayan çeşitli hayvanların kafeslere konulması ve burada barındırılması ile ortaya çıkmıştır. Bu hayvanların park ziyaretçilerinin ilgisini çekmesi, zamanın ilgililerini harekete geçirmiş 1955 yılında bugünkü akvaryum teşhir bölümü, 1956 yılında da barınak ve kafeslerin yapımı ile hayvanat bahçesi kurulmuştur. Zaman içerisinde yurt içi ve dışında ki çeşitli merkezlerden hayvanlar getirtilmiştir. Tanzimat Müzesi'nin bulunduğu yerde bir de Hayvanat Müzesi kurulmuş burada çeşitli yabani ve av hayvanlarının dondurulmuş olarak teşhir edilmiştir. 1970'li yılların sonunda gerekli bakım yapılmamasından dolayı burada teşhir edilen hayvanların sayısı oldukça azalmış ve bu müze kapanmıştır.

Yaz ayları boyunca Gülhane Parkı Havuzlu Bahçede 1950'li yıllardan beri kukla oynatılmıştır. 1958 yılında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Prof. Fahrettin Kerim Gökay'ın girişimi ile Bahar ve Çiçek şenlikleri yapılmaya başlanmıştır, bir süre sonra da vazgeçilmiştir. 1982 yılından itibaren de Gülhane Şenlikleri düzenlenmeye başlamıştır (Albayrak, 2000).

Yaklaşık 100.000 m²'lik bir alan üzerine yayılmış olan parkın iki giriş kapısı bulunmaktadır ve bu iki kapı birbirine, yaşlı çınarların gölgelediği asfalt kaplı, geniş bir yolla bağlıdır. Parka Alemdar Caddesi tarafından girildiğinde, yolun hemen sağ tarafında İstanbul belediye başkanlarının büstleri ile karşılaşılmaktadır. Bu kısım 1958'de sahil yolunun açılmasıyla parktan ayrılmıştır (Albayrak, 2000).

Gülhane Parkı ağaç ve çalı türleri bakımından oldukça zengindir. Uzun yıllardan beri parkta dikilmiş 90'nın üzerinde egzotik türün varlığı saptanmıştır. Büyük çap ve boylara ulaşmış çitlenbik ağaçları ile Londra çınarı, akçaağaçlar, atkestaneleri, gülibrişimler, huş ağaçları, Lübnan ve Himalaya sedirleri, yalancı serviler, erguvanlar, Japon kadife çamı, Avrupa ladini ile doğu ladini, kızılcam, karaçam, sahil çamı, fıstık çamı, sahil sekoyası, anıtsal nitelikleri bir karaağaç, bataklık servisi, gümüşi ıhlamur, yalancı akasya, salkım söğüt, sarkık dallı sofora ve daha birçok tür parkı yeşillendirmekte ve bezemektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Park ve Bahçeler Müdürlüğü idare binası da Gülhane Parkı içerisindedir. Şekil 4.47'de Gülhane Parkı ile birlikte Tarihi Yarımada'ya ait uydu fotoğrafı görülmektedir. Şekil 4.48'de ise Tarihi Yarımada'da bulunan tarihi yapıların yerlerini gösteren bir harita yer almaktadır (Albayrak, 2000).

Şekil 4.47. Gülhane Parkı ve Topkapı Sarayı'nın uydu fotoğrafı.

Şekil 4.48. Tarihi Yarımada'nın günümüzde mevcut durumunu ve tarihi yapılarını gösteren planı.

Gülhane Parkı'nın Mevcut Durumu

1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Gülhane Parkı, 2-3 pafta, 2 ada, 88 parsel tapu sicilinde terkin edilmiş olup, İstanbul'un taşıt-yaya trafiği açısından en merkezi bölgelerinden biri olan Eminönü ilçesinde yer almaktadır. Yılın her döneminde yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilen bu alan İstanbul'un önemli kilit noktalarından biri olma özelliğini taşımaktadır.

Tarihi açıdan çok büyük önem taşıyan Gülhane Parkı, günümüze dek yapılan niteliksiz ve yoğun ilaveler, araç ve insan trafiği ile çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler sebebiyle harap olmuştur. Park içinde yer alan, tarihi açıdan önem taşıyan yapıların farklı fonksiyonlar için kullanılması, bitki dokusunun bakımsızlık sebebiyle bozulmuş olması parkın özgün yapısını kaybetmesine neden olmuştur.

Park genelinde farklı dönemlerde yapılan kısmi yenileme çalışmaları, parkın "Sarayın bahçesi" olma özelliğini yitirmesine, hiçbir karakteri olmayan mekanların oluşmasına sebep olmuştur.

Bu mekanlardan biride Hayvanat Bahçesidir ve içinde yaşayan hayvanın büyüklüğündeki kafeslerde pek çok hayvan hayatını kaybetmiştir. Son derece sağlıksız koşullarda yaşayan hayvanlar içinde Belediye İstanbul'a yakışır çağdaş standartlarda bir hayvanat bahçesi düzenlemesine başlamıştır.

Tarihi Yarımada bölgesinde kalan, İstanbul için büyük önem taşıyan Gülhane Parkı'nın tarihsel kimliği ile bağdaşır biçimde korumaya değer yapılarla birlikte kentsel park alanı olarak yeniden değerlendirilmesi tarihi çevremizin korunması ve kurtarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Gülhane parkının, sahip olduğu ancak bozulmaya yüz tutmuş tarihi, kültürel, doğal güzellikleri koruyup yenilenerek İstanbul halkının, kentleşme sonucu ortaya çıkan stresten bir parça uzaklaşabileceği kent içinde odak nokta niteliğine sahip gerek kültürel gerekse rekreatif fonksiyonlarla zenginleştirilmiş mekan düzenlenmesiyle kent halkının hizmetine sunulması planlanmıştır.

Tarihi yarımada üzerinde halkın nefes atabileceği ve gezip dolaşabileceği yegane yer olan Gülhane Parkı, yaz aylarında ve özellikle Pazar ve tatil günlerinde dolup taşmaktadır. Park, kentin ziyaret potansiyeli en yüksek gezi yerlerinden birisidir (Albayrak, 2000).

Şekil 4.49. Gülhane Parkı içinde yer alan ağaçlı yolun görünümü.

Ağaç ve çalı türleri bakımından oldukça zengin olan Gülhane Parkı'na uzun yıllar önce dikilmiş olan 90'nın üzerinde egzotik türün yer aldığı bilinmektedir. Bu türlerden bazıları Acer, Albizzia, Aucuba, Berberis, Betula, Biota, Buddleia, Buxus, Catalpa, Cedrus, Celtis, Cupressus, Fatsia, Hibiscus, İlex, Magnolia, Picea, Robinia, Salix, Viburnum vb. gibi birçok tür yer almaktadır. Bitki listesi Ek 1'de verilmiştir (Albayrak, 2000).

4.3.1.3. Projenin Hedefleri ve Projede Yer Alan Fonksiyonlar

Projede; parkta yer alan korunması gerekli kültür varlıklarının restorasyonu hedeflenerek, parkın genel kimliğine aykırı olmayacak fonksiyonlar yüklenmiş, konumu itibari ile kendi içinde bütünlük oluşturarak Sur-i Sultani paralelinde bir kültür sokağı oluşturulmuştur.

Parkın içindeki araç trafiğinin kaldırılması düşünülmüştür. Parkın iki kapısını birbirine bağlayan ana arter trafiğe kapatılarak yayalaştırılmış bir gezi aksı haline getirilmiştir. Şekil 4.49'da Gülhane Parkı içindeki ana yaya aksının günümüzdeki durumu görülmektedir. Yaya yollarının, parkın fiziki yapısı değiştirilmeden, mevcut hatlar korunarak, kaplama malzemeleri ve bordürleri yenilenerek düzenlenmesi düşünülmüştür. Parkın, Marmara Denizi ve boğaza açılan tek manzara noktasında bulunan çay bahçelerinin yerine seyir terasları düşünülmüştür.

Arkeolojik kalıntıların çevresi temizlenerek, mevcut yapının dondurulması önerilmektedir. Yapının plan şemasını gösteren iki ve üç boyutlu çizimlerinden, eski fotoğraflarından oluşan tanıtım panoları ile ziyaretçilerin bilgilendirilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca Gotlar Sütunu çevresinde, kuruluşundan bu yana kent tarihini ve Sarayburnu'nda yer almış olan ilk yerleşimi anlatan panolardan oluşan kalıcı açık hava sergisi düşünülmüştür.

Parkın yeniden düzenlenmesi kapsamında, park yapıları ve donanımı ele alındığında;

Yollar

1) Anayollar

Proje uygulanmadan önce asfalt kaplama ve tretuvarlar hariç 7 m genişliğinde olan ana arter, öneri projede, doğal plak taş ile kaplanarak yaya gezi aksı olarak düzenlenmiştir. Bu yol acil durumlarda ve temizlik amacıyla sınırlı olarak servis araçları tarafından kullanılmak üzere detaylandırılmıştır.

2)Yaya Yolları

Projede Gotlar Sütunu ve arkeolojik kalıntıların bulunduğu adayı çevreleyen yol, kent tarihini açıklayan elemanların bulunduğu bir parkur olarak düzenlenmiştir. Söz konusu yol önemli bir manzara noktası olan seyir teraslarına bağlanmaktadır. Yaya yolları doğal parke taş kaplama olarak düzenlenmiştir. Havuz çevresi kaplama malzemesi kayrak taş olarak düşünülmüştür. Mevcut Sert Zemin Tespit paftasında belirlenen arnavut kaldırımı yol özgün haliyle korunmuştur.

Kapılar

1) Alemdar Caddesine açılan kapı özgün tasarım ve malzemesi ile gerekli onarımlar yapılarak korunmuştur. Bu kapıya kontrol amacı ile güvenlik bilet gişeleri düşünülmüştür. Bu yapılar geri alınabilir malzeme ve sistemde tasarlanmaktadır.

2) Demirkapı girişinde denetimi sağlamak amacı ile söz konusu özgün yapının strüktüründen ayrılmış, geri alınabilir bir biçimde, şeffaf konstrüksiyon metal bir kapı yapılması düşünülmüştür.

3) Sarayburnu girişinde yer alan kapı diğer kapı ile aynı malzeme ile ancak yeni yapım olduğunu vurgulayan bir tasarımla, sadeleştirilerek düzenlenmiştir.

Yapılar

1) Ahırlar

Bu yapılarda Kültür ve Sanat Sokağı kapsamında tezhip, hat, ebru, vitray v.b. geleneksel el sanatları atölyeleri, geleneksel zanaatlara ait satış birimleri, tatlıcı, kahvehane ve benzeri birimlerle, ayrıca şehreminliğinden günümüz belediyesine kadar kullanılmış olan kent mobilya ve donanımlarının sergilendiği bir Belediye Müzesi olarak düşünülmektedir.

2) Park Bahçeler

Bu yapıya kapalı ve önündeki açık alanda hizmet verecek bir lokanta fonksiyonu verilmesi düşünülmüştür.

3) Askeri Bina

Askeri Bina olarak tanımlanan bu yapının bir kısmında park içinden kaldırılan Tanzimat Müzesi'ne yer verilmesi planlanmıştır. Diğer bölümleri ise lokanta, kafeterya ve parka hizmet vermesi düşünülen genel bir WC olarak kullanılacaktır.

4) Sarnıç

Sarnıç yapısının zaman içinde oluşmuş tüm eklentilerinden ayıklanarak önünde yer alan açık giriş alanı ile birlikte sergi tanıtım yeri olarak düzenlenmesi öngörülmüştür.

Park bünyesinde yer alan Alay Köşkü, Telgrafhane Yapısı, Sağlık Müdürlüğü'nce kullanılan yapı henüz İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne tahsisli olmadığından, bu yapılara ait röleve ve restitüsyonlar hazırlanmasına rağmen, kullanıma yönelik restorasyon önerileri ve projeleri hazırlanmamıştır.

Şekil 4.50'de Gülhane Parkı'nın ana aksına ait iki giriş kapısının günümüzdeki durumun gösteren fotoğraflar yer almaktadır. Bunlardan ilki Marmara Denizi tarafından girişi sağlayan kapısıdır. İkinci fotoğraf ise Alay Köşkü tarafında yer alan giriş kapısıdır. Bu kapının çevresinde park yüksek duvarlarla sınırlandırılmıştır.

Şekil 4.50. Gülhane Parkı'nın günümüzde kullanılan Topkapı Sarayı tarafından ana girişi (altta), Sepetçiler Kasrı tarafından girişi (üstte).

Şekil 4.51'de Gülhane Parkı'nın proje hazırlanmadan önceki mevcut durumunu ve konumunu gösteren haritasına yer verilmiştir. Şekil 4.52'de İstanbul Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet Cengiz Yıldızcı tarafından hazırlanan Ağaç Röleve Planı görülmektedir. Bunların devamında ise Şekil 4.53'te Prof. Dr. Ahmet Cengiz Yıldızcı tarafından hazırlanan Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi Bitkisel Tasarım Paftası yer almaktadır.

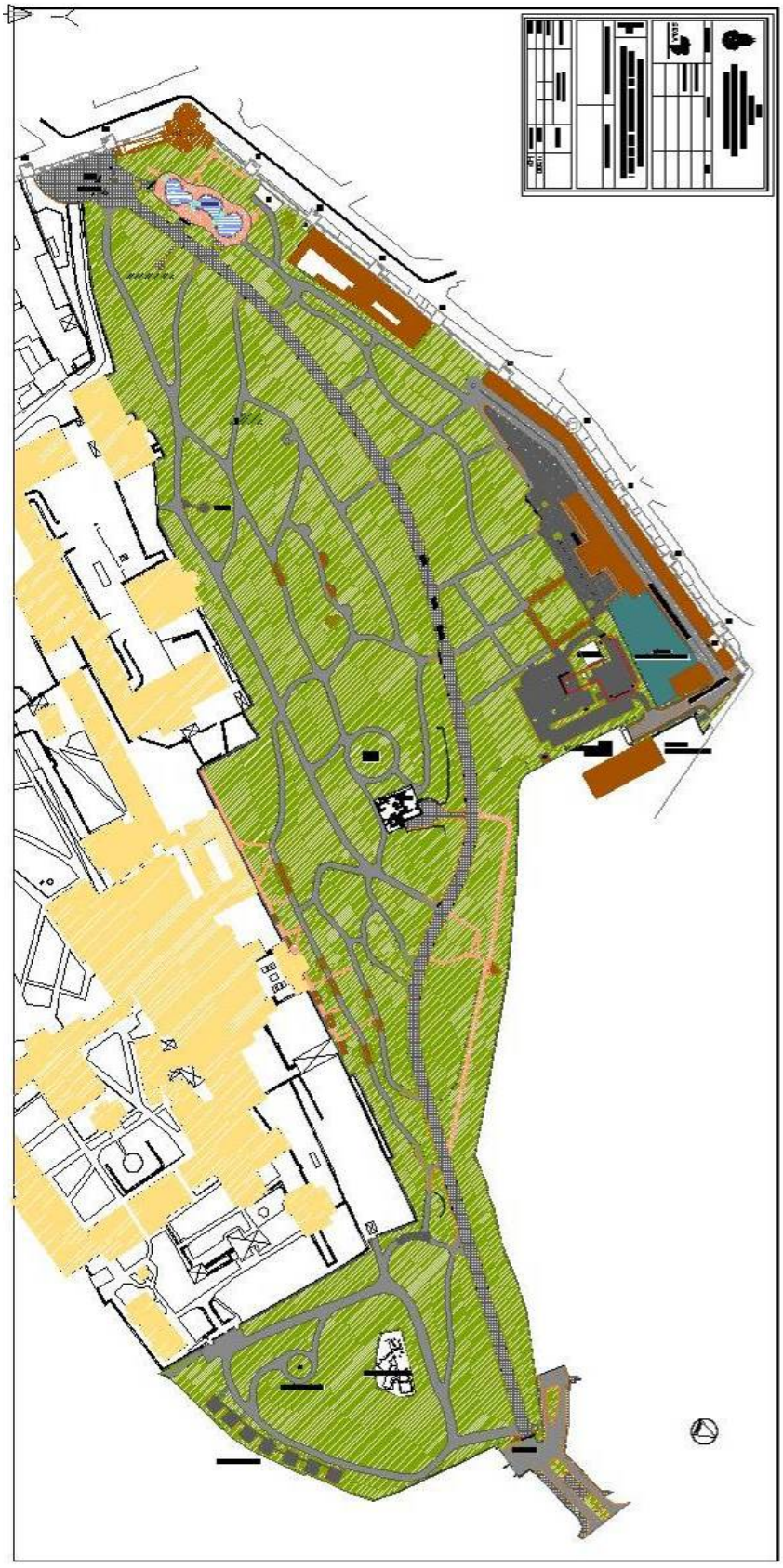

Şekil 4.51. Gülhane Parkı'nın konumunu gösteren planı.

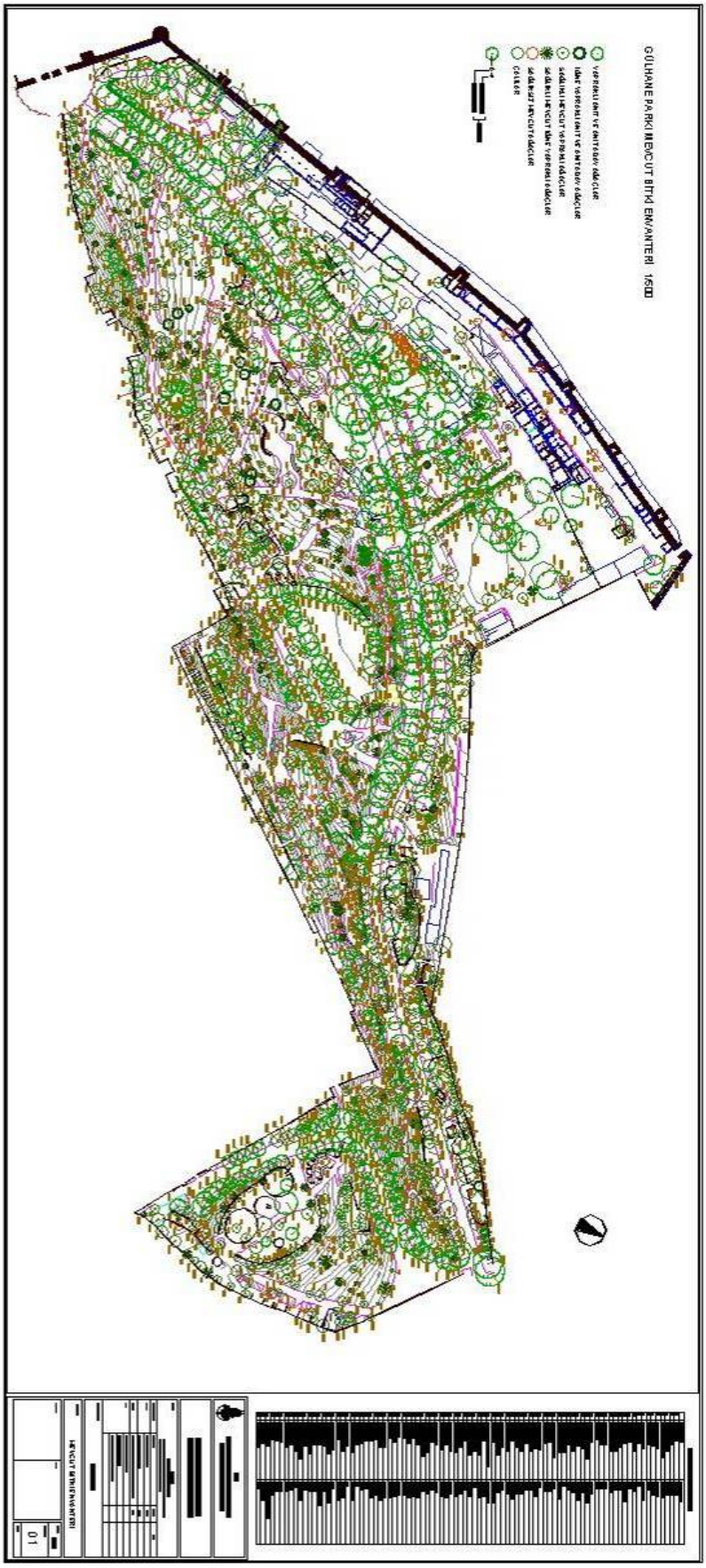

Şekil 4.52. Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi Ağaç Rölevesi.

Şekil 4.53. Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi Bitkisel Tasarım Paftası.

Şekil 4.54. Projenin uygulandığı dönemde ve günümüzde parkın görünümü.

Şekil 4.55. Projenin uygulandığı dönemde ve günümüzde parkta yeşil alanların görünümü.

Şekil 4.56. Projenin uygulandığı dönemde ve günümüzde parktaki lale tarhları.

Söz konusu çalışmaların başlangıcı olan 17/08/2001 tarihinden bu güne kadar proje kapsamında aşağıda listelenen çalışmalar tamamlanmıştır.

1. Alt Yapı Çalışmaları

Proje öncesinde görüntü kirliliğine sebep olan profil demir direkler ve havai hatlar ile tesis edilmiş saha aydınlatma sistemi ve ağaçlara asılı olarak tesis edilen telefon hatları yerine Saha Aydınlatma Projesi kapsamında; yer altı elektrik kablosu, ve aynı miktarda topraklama hattı tesisi ile; yer altı telefon kablosu döşenmiştir. 160 adet yerden aydınlatma armatürü ile ağaçlar ve sur duvarlarının aydınlatılması ön plana çıkarılmış, 150 adet 3,5 m.'lik alüminyum döküm direk ile ara yollar, 39 adet 6 m.'lik alüminyum döküm direk ile ana yol aydınlatılması planlanmıştır. Döküm malzeme seçilmesinin başlıca amacı tarihi dokuya uygun görüntü ve teknikleri kullanmaktır.

Topkapı Sarayı Müzesi alanında toplanan ve parka deşarj olan yağmur suları ile parkta toplanan yağmur sularının park dışına iletilmesi için 3130 m muhtelif çaplarda beton büz, yeşil alanlarda erozyonun önlenmesi amacı ile 2190 m PVC drenflex borusu döşenmiştir.

Mevcut bitkiler, yeni dikilecek bitkiler ve çim alanların su ihtiyacının giderilmesi için gerekli görülen Sulama sistemi tamamlanmıştır. Sulama sistemi projesi kapsamında Pop Up Springler kullanılmakta, bunlar küresel vanalar ile kontrol edilmekte, ayrıca springlerin arızalanması durumunda su ihtiyacını karşılamak üzere 50 noktadan hortum ile sulama imkanı veren sistemin montajı tamamlanmış olup, sulamaya hazır hale getirilmiştir.

Parkta 1795 adet ağaç bulunmakta olup hemen hemen tüm ağaçlar yapraklarını dökmektedir. Özellikle sonbaharda dökülen kuru yapraklar üzerine gelecek küçük bir kıvılcımın dahi çıkarabileceği yangın ihtimali düşünülerek 50 noktadan müdahaleye imkan veren Yangın Söndürme tesis edilmiştir.

Sulama, kullanma ve yangın söndürme suyu ihtiyacı için tesis edilen Su Deposu Manevra Odası Sulama Sistemi Pompalarının Montajı tamamlanmıştır.

2. Üst Yapı Çalışmaları

Proje kapsamında, Peyzaj Mimarlığı Projesi, Park ve Bahçeler Müdürlüğü ile Telgrafhane Binası Röleve ve Restitüsyon Projeleri tamamlanmıştır.

Park alanında mevcut olup, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca onaylı Vaziyet Planına göre yıkımı öngörülen salaş yapılar ve asfalt kaplamaların yıkım ve söküm işleri tamamlanmıştır.

Yol ve saha kaplamalarının alt yapısı için; toplam 36.000 m² sert zemin oluşturulmuştur. Proje öncesinde mevcut olan sert zeminler ile bu gün oluşturulan sert zeminler arasındaki 38.000 m² alan yeşil alan olarak tanzim edilmiştir; böylelikle önceden toplam park alanının % 55'i yeşil alan iken bu gün %78'i yeşil alan haline getirilmiştir.

Sulama, kullanma ve yangın söndürme için ihtiyaç olan su miktarının şebekeden doğrudan çekilmesi su miktarı ve ihtiyaç olan basınç açısından mümkün olmadığından dolayı; bunlar için toplam 1400 m² kapasiteli Gömme su deposu inşaatı tamamlanmıştır.

Arazi yapısından dolayı zorunlu yerlerde daha önce beton olarak imal edilen şev tutucu duvarlar yıkılarak, doğal taş ile yeniden inşaa edilmiştir.

Proje kapsamında yapılan 650 m²'lik Havuz'a ait inşaat işleri bitirilmiştir.

Aydınlatma Projesi kapsamında 3 m'lik ve 6 m'lik elektrik direği ile gömme aydınlatma armatürlerinin montajı tamamlanmıştır.

Parkı çevreleyen duvarlar üzerine taş kaplamaları tamamlanarak 400 m demir korkuluk yapılmıştır.

3. Peyzaj Çalışmaları

Özelliğini yitirmiş olan mevcut toprak tabakası 15-20 cm kalınlığında kaldırılarak yerine 20 cm kalınlıkta bitkisel toprak, üstüne 10 cm kalınlıkta I. grup bitkisel harç ve 10 cm kalınlıkta II. grup bitkisel harç serilmesi işleri tamamlanarak bitki dikimi ve çim ekimine hazır hale getirilmiştir. Mevcut ağaçların haricinde yer örtücüler kullanılarak açık alanlarda düzenleme yapılacaktır. Düzenleme çerçevesinde mevcut sert zeminler azaltılarak doğal peyzaj ağırlığı güçlendirilmiştir. Gülhane parkında yapılan bitki envanteri çalışmalarında 1796 adet ağaç, ağaççık ve çalı tespit edilmiş olup bunların 449 adedi anıt aday ağaç olarak Türkiye Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na tescil ettirilmiştir. Bitkilendirmede gölge mekanlarda yetişme gösteren Açelya, Rododendron, Ortanca, süs bitkileri yanında güneşli alanlarda gül bahçeleri yaratılmıştır. Bu parkta ayrıca lale, nergis, sümbül gibi soğanlı bitkilerin

oluşturduğu renk peyzajının İstanbul halkına sunulması planlanmıştır. Şekil 4.54, Şekil 4.55 ve Şekil 4.56'da peyzaj projesinin uygulama aşamasında ve sonrasındaki durumunu gösteren fotoğraflar görülmektedir.

Kent mobilyalarının, gül bahçesi etrafındaki oturma gruplarının montajı yapılmıştır.

4. Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunda Bekleyen Proje Çalışmaları

a) Sarnıç,

b) Askeri Bina,

c) Ahırlar Binası,

d) Topkapı Beden Duvarları,

e) Sur-i Sultani,

f) Sağlık İl Müdürlüğü Binası

ile ilgili Röleve ve Restitüsyon Projeleri halen İstanbul I No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun tasdiki için ilgili Kurulda beklemektedir. İhale kapsamında restorasyonu yapılacak olan bu binalarda sözleşme hükümleri gereği herhangi bir çalışma yapılmamaktadır.

5. Projenin Tamamlanması İçin 2. Etapta Yapılan Çalışmalar

1. Parkı çevreleyen duvarlar üzerine Demir Korkuluk imal ve montajı,
2. Havuz Çevresi Döşeme Kaplamalarının yapılması,
3. Park içine Kent Mobilyaları, Yönlendirme Levhaları ve Çöp Kutuları yapılması,
4. Saha Aydınlatma Armatürleri ve direklerinin montajının tamamlanması,
5. Parkın Bitkilendirilmesi,
6. Çim ekimi ve çiçek dikimi,
7. PopUp Springlerin montajlarının tamamlanması,
8. Havuz Fıskiyelerinin ve Havuz Manevra Odası Teçhizat Montajının tamamlanması,
9. Su Deposu Manevra Odası Yangın Pompası temin ve montajı,
10. Orta Gerilim Hattı Tesisi ve Trafosu temini ve montajı,

11. Kalan sert zemin kaplamalarının tamamlanması,

12. Giriş Kapılarının ve giriş kontrol ünitelerinin imal edilmesi işlerinin tamamlanması yapılmıştır.

Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi 26.02.2003 tarihinde tamamlanarak teslim edilmiştir ve park 31.05.2003 tarihinde kullanıma açılmıştır. Tarihi yapıların restorasyon projeleri dışında yukarıda sayılan tüm adımlar tamamlanmıştır.

4.4. Bölüm Sonucu

Osmanlı Döneminde Topkapı Sarayı'nın dış bahçesi olarak kullanılan Gülhane Parkı, ilk kez 1912 yılında halka açık bir bahçe olarak düzenlenmiştir. Parka halkın ilgisini çekmek için 1955 yılında bir akvaryum, 1956 yılında ise bir hayvanat bahçesi eklenmiştir. 1982 yılından itibaren de parkta "Gülhane Şenlikleri" düzenlenmeye başlanmıştır.

Tarihi açıdan büyük önem taşıyan Gülhane Parkı, günümüze dek yapılan niteliksiz ve yoğun ilaveler, araç ve insan trafiği ile çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler sebebiyle harap olmuştur. Park içinde yer alan ve tarihi açıdan önem taşıyan yapıların farklı fonksiyonlar için kullanılması, bitki dokusunun bakımsızlık sebebiyle bozulmuş olması parkın zaman içinde özgün yapısını kaybetmesine neden olmuştur.

Tüm bu sebepler yüzünden parkın yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur ve bu amaçla 2000 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından bir ihale yapılarak proje; Sega İnşaat Taahhüt A.Ş.'ne verilmiştir. Projenin öneri plan raporu ve tarihsel araştırma bölümleri Akant Tasarım ve Restorasyon Mimarlık Bürosu tarafından hazırlanmıştır. Detaylı bir çalışmayı kapsayan raporda sadece tarihi binaların geçmişi değil günümüzdeki mevcut durumları da ortaya konularak yeni öneriler getirilmiştir.

Tarihi çevrelerde koruma planları gerçekleştirilirken alana ilişkin birtakım değer ve özelliklerin göz önünde bulundurulması gereklidir. Bu değer ve özellikler dikkate alınarak Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi tarihi çevrelerde peyzaj düzenleme ilkeleri açısından burada değerlendirilmiştir.

- Doğal yapının korunması yapılan düzenleme çalışmasının ana ilkelerinden ilkini oluşturmaktadır. Bunu sağlamak için, topografik yapı, eğim yönü ve eğim derecesi ve alandaki mevcut bitki örtüsü korunarak doğal yapının korunması sağlanmıştır.

Yaya yollarının parkın fiziki yapısını değiştirmeden geçirilmesi, mevcut hatların korunarak, yeni açılacak yolların da doğal yapıya zarar vermeyecek biçimde açılması öngörülmüş ve bu şekilde uygulama yapılmıştır. Mevcut bitki örtüsünün korunması için 1796 adet ağacın 449 adeti anıt aday ağaç olarak Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na tescil ettirilmiştir. Mevcut bitki örtüsü ve anıt ağaçların korumasının yanı sıra alana uyumlu yeni bir bitkisel düzenleme çalışması yapılmıştır. Bitki seçiminde de alanın tarihi kimliği göz önüne alınarak Osmanlı döneminde sıklıkla kullanılan bitki türleri tercih edilmiştir.

- Tarihi gelişimin ortaya konulması tarihi mekanlarda yapılan düzenleme çalışmalarında birinci derecede öneme sahiptir. Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi'nde de bu önem dikkate alınarak analiz aşamasında Gülhane Parkı'nın tarihi gelişim süreci Akant Tasarım ve Restorasyon Mimarlık Bürosu tarafından hazırlanan bir raporla ortaya konulmuştur. Bu rapor özellikle restorasyon projelerine ciddi anlamda ışık tutmuştur. Alandaki tarihi yapılara yeni fonksiyonlar önerilirken, hazırlanan rapora göre geçmiş kullanımları dikkate alınmıştır. Özellikle parkın ilk oluşumu ve geçirdiği evrelerin ortaya konulması; parkın yeni düzenleme projesinde daha sağlıklı kararların alınmasında etkili olmuştur. Fonksiyon dağılımlarında bu mekanların geçmiş kullanımlarının dikkate alınması, alanın saray bahçesi yapısına uymayan fonksiyonlarının (hayvanat bahçesi gibi) kaldırılması ve geçmiş yapısına uygun olarak sade ve basit bir sistemle projelendirilmesi başarılı bir çalışma ortaya konulmasını sağlamıştır.

- Koruma alanında yapılan çalışmalarda alanın görsel ve fiziksel özelliklerinin doğru olarak değerlendirilmesi zorunludur. Bunun için alanın algılanabilirliğinin sağlanması, manzara noktalarının değerlendirilmesi, yapı malzemesinin özellikle tarihi dokuya ve parkın genel formuna uygun seçilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda projede ana ve tali yollarda doğal taş kullanılması, kent mobilyalarının alanın tarihi kimliğine uyumlu seçilmesi, tescilli tarihi yapıların restorasyonu için projelerin geliştirilmiş olması yapılan çalışmanın koruma ruhu taşıdığını göstermektedir. Projede; parkta yer alan korunması gerekli kültür varlıklarının restorasyonu hedeflenerek, parkın genel kimliğine aykırı olmayacak fonksiyonlar yüklenmiş, konumu itibari ile kendi içinde bütünlük oluşturarak Sur-i Sultani paralelinde bir kültür sokağı oluşturulmuştur. Parkın manzara noktaları

değerlendirildiğinde, Marmara Denizi ve boğaza açılan tek manzara noktasında bulunan çay bahçelerinin yerine seyir terasları düşünülmüştür.

- Fakat proje detaylarıyla incelediğinde çalışmada eksik yönler bulunmaktadır. Projenin restorasyon ayağı ilgili kurula sunulan projelerin henüz onaylarının çıkmaması nedeniyle eksik kalmıştır. Bu çalışmaların da tamamlanmasıyla projenin tarihi mekana uyumluluğu daha net ortaya çıkmış olacaktır.

- Ulaşım açısından projeye bakıldığında; mevcut ulaşım yolları korunarak parkın içindeki araç trafiğinin kaldırılması düşünülmüştür. Parkın iki kapısını birbirine bağlayan ana arter trafiğe kapatılarak yayalaştırılmış bir gezi aksı haline getirilmiştir. Yaya yollarının, parkın fiziki yapısı değiştirilmeden, mevcut hatlar korunarak, kaplama malzemeleri ve bordürleri yenilenerek düzenlenmiştir. Bazı noktalara ilave yaya aksları getirilerek ulaşım güzergahı tamamlanmıştır.

- Koruma alanındaki işlevsel baskılar değerlendirildiğinde; projede mevcut alan kullanımlarına ilave bazı yeni kullanımların alana getirilmesi öngörülmüştür. Arkeolojik kalıntıların çevresi temizlenerek, mevcut yapının dondurulması önerilmiş, yapının plan şemasını gösteren iki ve üç boyutlu çizimlerinden, eski fotoğraflarından oluşan tanıtım panoları ile ziyaretçilerin bilgilendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Gotlar Sütunu çevresinde, kuruluşundan bu yana kent tarihini ve Sarayburnu'nda yer almış olan ilk yerleşimi anlatan panolardan oluşan kalıcı açık hava sergisi düşünülmüştür. Projede yer alan bu hedefler henüz uygulamaya geçmemiştir. Bazı alanlarda ise fonksiyon değişikliği yapılarak, alanın ticaret, rekreasyon ve turistik potansiyelinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Günümüze kadar bir şekilde ulaşabilmiş, önemli bir tarihe kimliğe sahip bu tür mekanların yeniden düzenlenerek halkın kullanımına kazandırılması, tarihi kimliğimize ve geçmişimize sahip çıkmamız açısından çok önemlidir. Ayrıca bu tür mekanlar geçmişin kültür anıtları olması nedeniyle çok fazla turist çekmektedir. Bu alanlar sosyal açıdan da halkın kullanımına açık alanlar olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Proje bu açıdan değerlendirildiğinde başarılı bir sonuca ulaşmıştır.

5. SADABAD KASRI

5.1. Konumu:

Sadabad; İstanbul İli, Avrupa yakasında, Kağıthane Belediyesi hudutları içinde Kağıthane Deresi çevresinde asırlar boyunca özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde Lale Devri olarak bir çığır açan ve edebiyata "Sadabad Bahçeleri" olarak geçen bölgeden ve içinde nadide asırlık ağaçların bulunduğu bir korudan oluşmaktadır. Şekil 5.1'de Kağıthane İlçesi'nin İstanbul içindeki konumu gösterilmektedir.

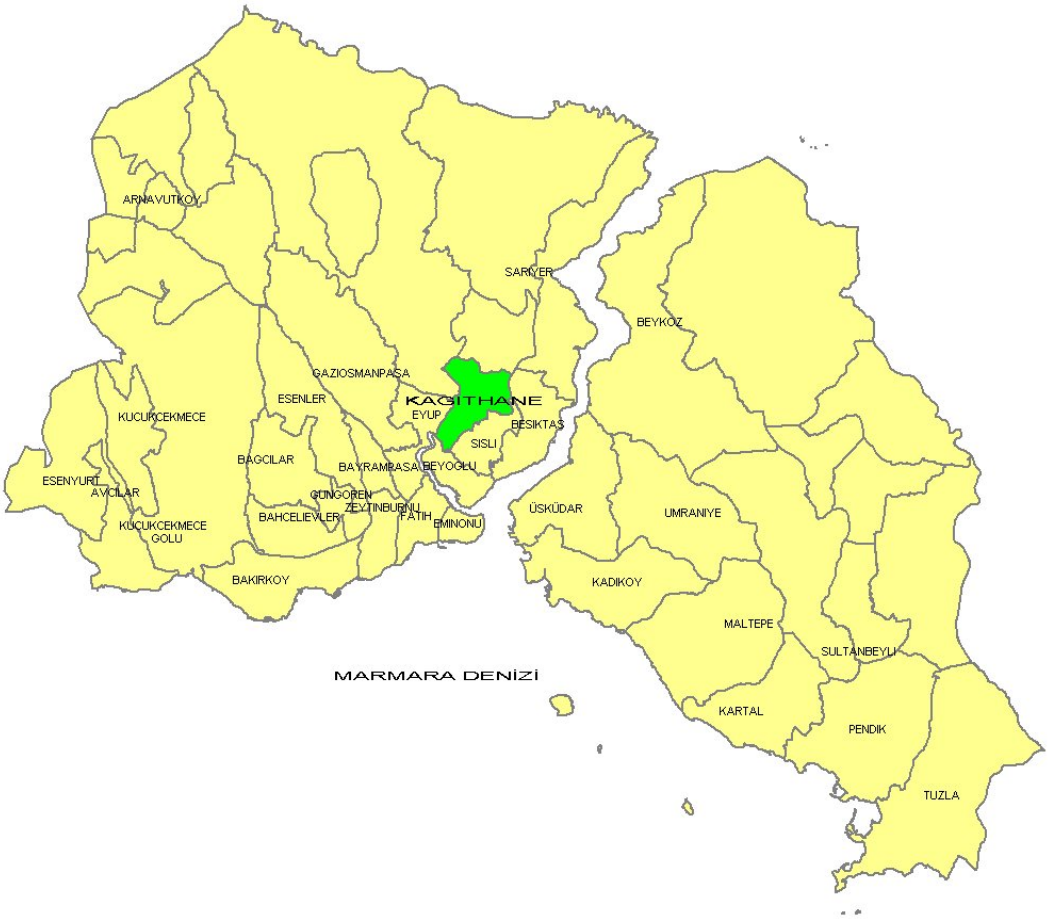

Şekil 5.1. Kağıthane İlçesi'nin Konumu.

5.2. Tarihsel Gelişimi:

Sadabad bahçe ve mesireleri, Osmanlı Türk toplumunun doğa ile bütünleştiği önemli örneklerden birisidir. Tarihsel gelişim sürecinde bu bölge Lale Devri öncesi, Lale Devri ve Lale Devri sonrası olmak üzere üç bölümde incelenmektedir.

Kağıthane, Sadabad bahçeleri gelişmeden önce de doğal özellikleri nedeniyle İstanbulluların ve hükümdarların doğa ile bir araya geldikleri yerlerin başında gelmektedir. Hükümdarlardan ilk defa Kanuni Sultan Süleyman'ın ilgisini çekmiş olan Kağıthane, Lale Devri'nde III. Ahmet döneminde yaptırılan Sadabad Kasrı ile imar edilmeye başlanmıştır. Nitekim Haliç'e doğru Kağıthane ve Alibey Dereleri kıyılarında devletçe parsellenerek hükümetin ileri gelenlerine verilen arazide yaptırılan, sayıları 170'i aşan, birbirinden zarif köşk ve güzel bahçelerle Kağıthane "Yazlık Dinlenme Sitesi" halinde gelişmiştir. Halkın kullandığı geniş mesire çayırlıklarıyla kuşatılan bu kasırlar topluluğu, Sadabad Sarayı ve bahçesi ile birleşerek, Haliç'ten Kağıthane köyüne kadar birbirinden güzel bir dizi peyzajı içeren bir bahçe ve su şehri olmuştur. Böylece Osmanlı tarihi içinde peyzaj mimarlığı yönünden şehrin belli bir kesiminin planlı bir biçimde ve kısa bir zaman sürecinde rekreasyon amacıyla geliştirilmesi gibi bir olgu ile karşılaşılmıştır. Bu gelişmenin olduğu "Lale Devri"nde doğa ve bahçe tutkusu sınırlarını aşarak halka kadar ulaşmıştır. Şekil 5.2'de Sadabad'ın mesire alanı olarak kullanıldığını gösteren bir gravür yer almaktadır (Aru ve diğerleri, 1978).

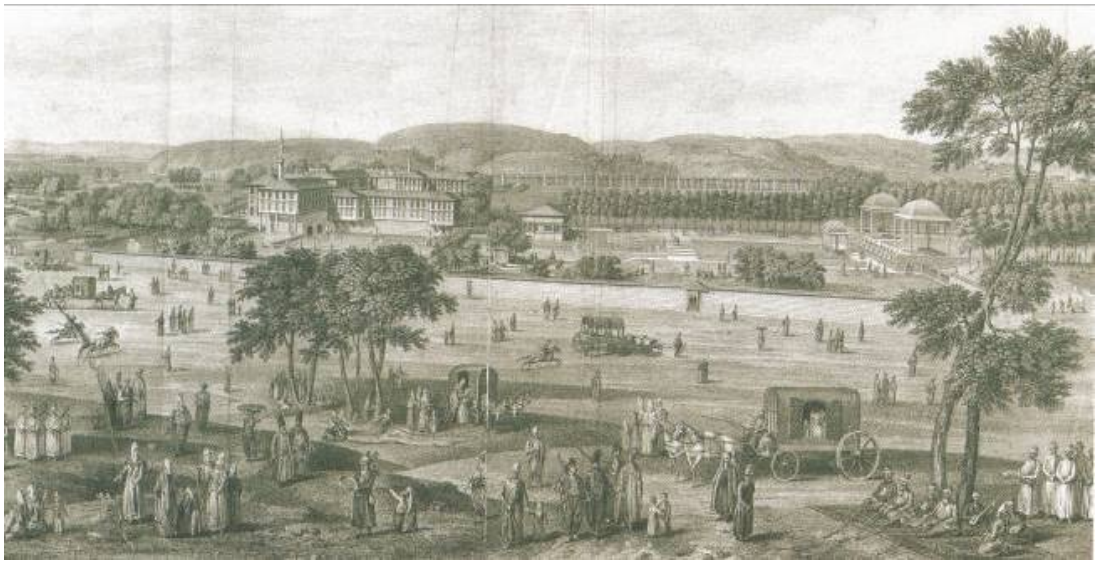

Şekil 5.2. Sadabad'ın mesire alanı olarak kullanıldığını gösteren bir gravür.

Yapımı 1722 yılında tamamlanan Sadabad Kasrı, Fransız Rokokosundan esinlenilerek Kağıthane'de yapılan ilk saray kompleksi yapıların en ünlüsünü oluşturmaktadır. XVIII. asırda Kağıthane'de Lale Bahçeleri ile ün yapmış köşk ve kasırlar; bahçelerindeki eğlenceleri, lale tarhları, havuzları, fıskiyeleri ile edebiyata da geçmiştir (Seçkin, 2000).

Kağıthane, en yoğun ilgiyi Lale Devri'nde, özellikle III. Ahmet döneminde görmüştür. Evliya Çelebi'nin ünlü "Seyahatname"sinde de Kağıthane'nin XVII. yüzyılda gördüğü bu ilgi anlatılmaktadır. III. Selim zamanında bahçelik alanlar mesire yeri olarak kullanılmış, halkın ilgisi buraya çekilmiştir. Kağıthane, Kanuni Sultan Süleyman, III. Murad, IV. Murad ve IV. Mehmed zamanlarında da şöhretini korumuştur. Bu zevk ve süs döneminde Kağıthane'de Sadabad, Hayrabad, Kasr-ı Cihan, Kasr-ı Nişad isimlerinde bir takım köşkler; Cesr-i Sürür, Çavanlıköprü adlarını taşıyan köprüler yapılmıştır. Sadabad'ın ilk kuruluş yıllarındaki durumunu gösteren harita Şekil 5.3'te verilmiştir (Seçkin, 2000; Aru ve diğerleri, 1978).

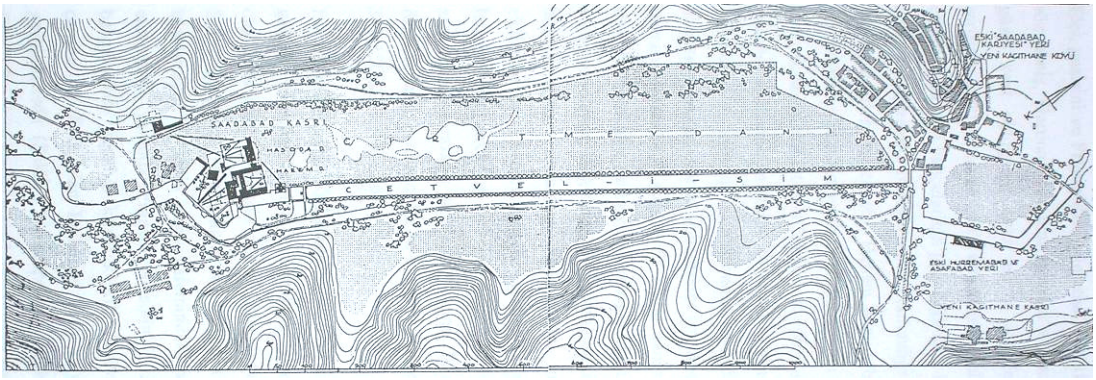

Şekil 5.3. Sadabad'ın ilk kuruluş yıllarındaki durumu.

Prof. Dr. Sedad Hakkı Eldem 1976'da "Türk Bahçeleri" adlı kitabında; Kağıthane mesiresini yabancı gezginlerin "Avrupa Tatlı Suları" diye adlandırdıklarından ve 20 sene öncesine kadar buranın ulu çınarlarla dolu bir yeşillik olduğundan, Sultan III. Ahmet'in yaptırmış olduğu Hüsrevabad'ın üç katlı havuzlarıyla bu civarda bulunduğundan, daha ileride ise son dönemlere kadar büyük ağaçlıklar arasında kalan Adile Sultan Bahçesi ve Köşkü'nün kalıntılarının görülebildiğinden bahsetmektedir. Ayrıca günümüzde boydan boya fabrika ve gecekondular ile dolan Alibey deresinin Haliç'e ulaştığı yerde Silahtarağa mesiresi ve setli bahçelerinin bulunduğunu ve Fil köprüsünden geçilerek Kağıthane vadisine varıldığını anlatmaktadır. Sedad Hakkı Eldem'e göre İstanbul'un şüphesiz en ünlü mesiresi ve çayırı burasıdır (Seçkin, 2000; Eldem, 1969).

Şekil 5.4. Kağıthane Mesiresi'nde at oyunlarını gösteren Melling gravürü.

Lale Devri on yıldan fazla sürmeyen bir sürede bütün bir yaşam görünüşünü olağanüstü bir enerjiyle değiştiren özgün bir dönem olmuştur. Önceki imar dönemlerinde daha çok; büyük ve orta boy cami külliyelerinin inşaatlarına ağırlık verilirken, Lale Devri'nde kentsel ölçekte sivil mimari örnekleri, saraylar, kamuya ait bahçeler yada özel bahçeler ve halk çeşmeleri üzerinde yoğunlaşan bir yapı etkinliği bulunmaktadır. Lale Devri Kağıthane'sinin en belirgin özelliği suyun yapay uygulamalarla mimari ile bütünleştirilmesidir. Şekil 5.4'de Kağıthane Mesiresi'nin halk tarafından kullanıldığını gösteren bir gravür bulunmaktadır. Şekil 5.5'de ise Sadabad Kasrı'nda çağlayanların ve suyun kullanımını gösteren bir gravüre yer verilmiştir (Seçkin, 2000; Eldem 1969).

Şekil 5.5. Yeni Sadabad Kasrı ve Çağlayanlar gravüründe suyun yapay kullanımı.

Kağıthane mesiresinin Doğancılar Köprüsü'nden Kağıthane Köyü'ne kadar olan kısmının sağ sahilini işgal eden Hünkar Köşkü ve Hasbahçe bölümünde dere tanzim edilerek iki tarafı birbirine paralel rıhtım duvarları ile çevrilmiştir. Böylece Cetvel-i Sim olarak tanınan ve Türkiye'de bahçe mimarisinde yapılmış en uzun kanal oluşturulmuştur (Seçkin, 2000).

Kağıthane'de dere yatağına çeşitli noktalardan kanallar açılmış, bu kanallar Kuleli Bahçesi'nden getirilen mermerlerle döşenmiştir. Derenin önüne çeşitli yerlerde setler ve kaskatlar yapılarak küçük şelaleler oluşturulmuştur. Kanallardan gelen sular bu şelale ve kaskatlardan geçerek mermer havuzlarda toplanmaktadır. Cetvel-i Sim'in ve Sadabad'ın Nedim dönemindeki yerleşimi ve yapıların o dönemdeki isimleri Şekil 5.6'da görülmektedir (Seçkin, 2000; Eldem, 1969).

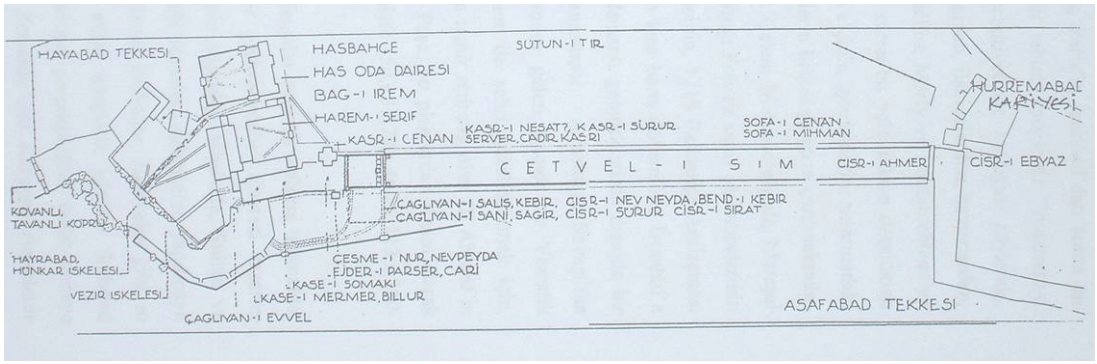

Şekil 5.6. Sadabad'ın çeşitli birimlerinin Nedim döneminde taşıdığı isimler.

Zeyl-i Raşid Küçük Çelebizade İsmail Asım, bu setler için yazdığı bir yazısında; dünya cennetlerinin beşincisinin Sadabad olduğundan, buradaki gösteri ve gezinti yerinde, Padişah için inşa edilen saray ve köşklerinin önünde tasarlanan çağlayandan başka, parlak saf gümüşe benzeyen, beyaz mermerlerden bir çağlayan daha inşa edildiğinden bahsetmektedir. Şekil 5.7'de Sadabad Kasrı ve önündeki su havuzunu gösteren bir gravür bulunmaktadır (Seçkin, 2000).

Kanalın yapımında ve saray bahçelerindeki düzenlemelerin temelinde, Osmanlı veziri Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın 1720'de Paris'e, XV. Louis'in sarayına yolladığı ilk Türk elçisi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin önerilerine yer verilmiştir (Seçkin, 2000).

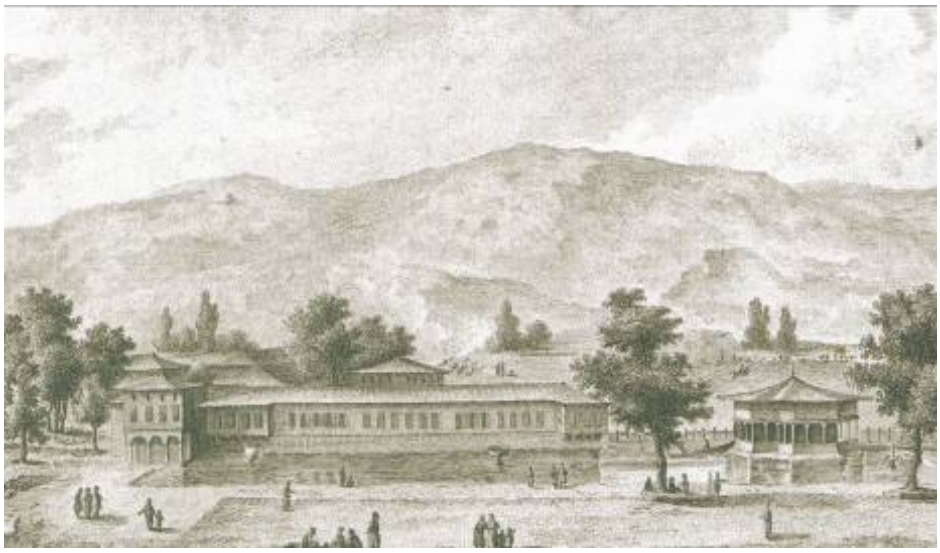

Şekil 5.7. Sadabad Kasrı'nı ve önündeki su havuzu gösteren bir gravür.

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, gezisini ve Fransa'daki günlerini anlatırken Paris'in İstanbul'dan sonra en güzel kent olduğunu, özellikle düzenli bahçelerinin güzelliğinden, kanallardan, fiskiyelerden, havuzlardan, ağaç ve çeşmelerin birleşiminden etkilendiği Versailles, Marly ve Fontainebleau'ya yaptığı gezileri anlatmıştır. Yaklaşık bir yıl süren bu yolculuktan döndükten sonra, Fransız elçiden Fransız saray ve bahçelerinin planlarını ve çizimlerini istemiştir. Elçinin "Lale Devri" olarak tanımlanan dönemde İstanbul'a taşıdığı izlenimler; mimari ve kentsel mekana, Osmanlı geleneklerinin dışında bir tablo sergileyen Kağıthane düzenlemeleri ile yansımıştır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Pasarofça Antlaşmasını imzalamaya gelen elçilere hem harabe saraylar göstermemek, hem de şehri güzelleştirmek için, İstanbul'daki bakımsız sarayları hızlı bir biçimde tamir ettirmiş, bu planlardan ilham alarak Kağıthane'de yeni kasırlar ve bahçeler inşa ettirmiştir. Şekil 5.8'de Çağlayan Köşkü ve Çadır Köşkü'nü gösteren bir gravür yer almaktadır (Seçkin, 2000).

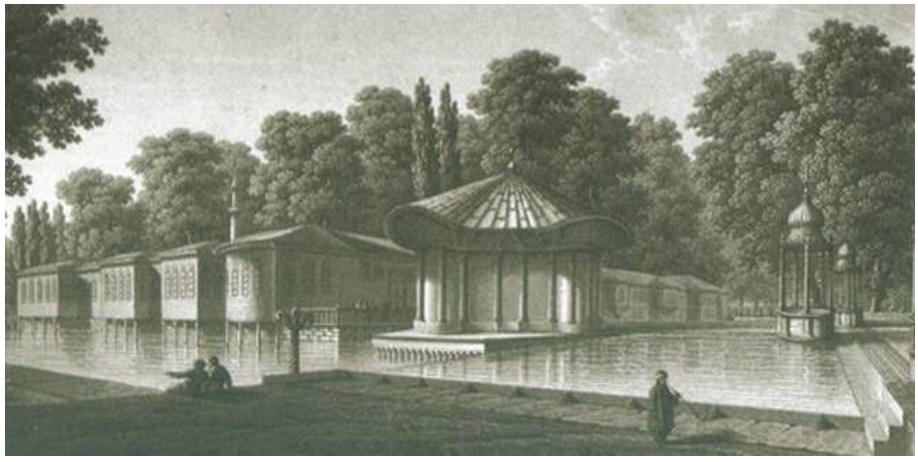

Şekil 5.8. Sadabad'ta Çağlayan Köşkü Hümayunu ve önde Çadır Köşkü.

Bu tarihten itibaren Kağıthane'de yapılan düzenlemeler yeni bir anlayış taşımakta, günlük yaşamda, kentin kullanımına yenilikler getirmektedir. Kentsel tasarım ölçeğinde batılı anlayışta peyzaj düzenlemelerinin yapıldığı alanlarda, Sultan ve Saray mensuplarının, yabancıların ve halkın katıldığı törenler, eğlenceler yapılmaya başlanmıştır (Seçkin, 2000).

Lale Devri ile birlikte, Türk bahçesine Fransız klasik mimari düzen fikri gelmiştir. Bir çok kültür tarihçisi, Kağıthane'deki Sadabad inşaatından bahsederken, Fransa'daki Marquis de Bonnac ve Marly bahçelerini zikretseler de, Prof. Dr. Eldem, Sadabad'ta Fransız etkisinin abartıldığı düşüncesindedir (Seçkin, 2000; Eldem, 1969).

İslam uygarlığında, ülkenin iklim koşullarının da etkisi ile suyun egemen olduğu büyük bahçe fikri batıdan önce gelişmiştir. Fakat Sadabad'ta olduğu gibi büyük su kanalları, bunların iki tarafını birbirine bağlayan köprülerle oluşturulan bahçe fikrinin İstanbul'a Lale Devri'nde girdiği anlaşılmaktadır. Şekil 5.9'da Cetvel-i Sim'i gösteren bir gravür yer almaktadır (Seçkin, 2000; Eldem, 1969).

Şekil 5.9. Sadabad'ta Cetvel-i Sim'i gösteren bir gravür.

Kağıthane, 28 Eylül 1730'da patlayan Patrona Halil Ayaklanması ile çok büyük bir yıkıma sahne olmuştur ve Lale Devri kanlı bir biçimde son bulmuştur. Ayaklanmadan 10 sene sonra, yani 1740 yılında, I. Mahmud, Kağıthane Mesiresi ve o zamanki adıyla Sadabad Kariyesi'ndeki önemli binaları tamir ettirmeye karar vermiştir. Bu nedenle hazırlanan keşfe, bina ve setlerin o tarihteki durumunu açıklayan belgelere göre; şimdiye

kadar zannedildiğinin aksine, Patrona Halil ve adamları Kağıthane'deki bütün önemli binaları yıkamamışlardır. Yapılan bu keşif; binaların çoğunun ayakta durduğunu, bazılarının doğrama ve kaplama, bazılarının sadece boya tamirine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. I. Mahmud, olaylar yatışıp unutulmaya başlayınca, 1743'te, Kağıthane'nin özellikle de Sadabad'ın onarımı üzerinde durmuş, burasını Bostancıoğlu mensuplarına vererek bütünüyle ortadan kalkmasını önlemeye çalışmıştır. Sadabad'ta 1809-1816 yılları, büyük yenilemelere sahne olmuştur. Bu yıllarda saray, bütünüyle yeni bir yüz almıştır. Yalnız çağlayanlarda ufak tamirlerle yetinilmiştir. II. Mahmud, harap olmaya yüz tutmuş olan III. Ahmed köşklerini yıktırıp cami, saray ve kasırları yeni planlara göre yeniden yaptırmış, çağlayanları da tamir ettirmiştir (Seçkin, 2000).

Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı binalar, 50 sene ayakta durduktan sonra, Sultan Abdülaziz zamanında binaların eskimeye başlamış olmaları, binaların mimari üslupları bakımından artık çok değişik ve batı etkisi altına girmiş olan yeni mimari akımlar karşısında zamanını doldurmuş görünmeleri ve eski binanın çok küçük olması gibi nedenlerle yıktırılmıştır. Sadabad Sarayı, Sultan Abdülaziz devrinde, 1862 senesinde Avrupa Saray Mimarisine uygun olarak Sarkis Balyan tarafından yeni bir şekle sokulmuştur (Seçkin, 2000).

1890'da İstanbul'a gelen Barkley Kağıthane'den söz ederken küçük bir Alman kentinin halk bahçelerine benzetmiş, fakat tümünün yıkık durumda bulunduğundan, harap duvarlardan, bakımsız mazılıklardan, yaban otlarla kaplanmış patikalardan söz etmiştir. Sarayın dışının harap olmaya yüz tuttuğundan, görülen tek düzenli şeyin, geniş mermer döşemeli, ortasında susuz havuzuyla bir yazlık ev olduğundan bahsetmiştir (Seçkin, 2000).

Sarkis Balyan'ın yaptığı son Sadabad Sarayı da, 1940-1941 yıllarına kadar ayakta durabilmiştir. Bu tarihte, bina birkaç ay içinde sökülmüş ve malzemesi daha uygun bulunan yerlere dağıtılmıştır (Seçkin, 2000).

Patrona Halil İsyanı ile bir enkaz haline gelen Sadabad Kasırları ve bahçelerinin küçük bir bölümü III. Ahmet'ten sonraki hükümdarlar ve özellikle I. Mahmut, III. Selim ve II. Mahmut zamanında onarılmıştır. Fakat hiçbir zaman Lale Devri'ndeki yapı ve ruh olgunluğuna erişememiştir. II. Mahmut tarafından onarılarak "Çağlayan Kasrı" olarak adlandırılan Sadabad, 1940'larda yıkılarak yerine askeri bir okul inşa edilmiştir. Günümüzde, ünlü bahçesinin en önemli özelliklerinden birisi olan mermer

kaplı kanal ve çağlayanları yapan mermer kaskat ve kaselerden birkaç parça kalmıştır. Bunun dışında tarihi geçmişi ile günümüzdeki ilgisi bir cami, bir iki kalıntı ve yeşil dokusunun bir bölümünden ibarettir (Aru ve diğerleri, 1978).

Şekil 5.10. Sadabad ve çevresinin günümüzdeki konumunu gösteren bir hava fotoğrafı.

5.3. Sadabad Kasrı'nın Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi

Kağıthane bahçeleri ve mesirelerinin, özellikle Sadabad Kasrı ve bahçesinin Türk bahçe ve peyzaj sanatı tarihi içindeki en önemli yeri, su ve bitki gibi bahçe öğelerinin kullanılışındaki özelliklerdir.

Kağıthane ve Alibey mesireleri III. Ahmet devrine kadar halkın ilgi gösterdiği birer dinlenme ve eğlence alanları olarak kullanılmıştır. 1717'de Sadrazam İbrahim Paşa tarafından verilen bir kır şöleninden sonra vadi III. Ahmet'in özel ilgisini çekmiştir. Bu devir, İtalyan Rönesans'ının ve özellikle Fransız Barok bahçelerinin kuvvetli bir üslup ve moda halinde yaygınlaştığı dönemdir. O sıralar Paris'te bulunan ve Fransız Barok bahçelerinin cazibesine kapılan Osmanlı sefiri Çelebi Mehmet Efendinin övgüsü ile etkilenen III. Ahmet Kağıthane'de de bir kasırlar topluluğu yaratma

fikrini benimsemiştir. Sadrazam İbrahim Paşa'nın eşsiz işgüzarlığı ve yaratıcılığı ile Barok düşüncesi ve ilhamına rağmen, ruhça Türk İslam özelliklerini taşıyan bir yapı ve çevre ortaya çıkmıştır. Şekil 5.10'da Sadabad ve çevresinin günümüzdeki durumunu gösteren uydu fotoğrafına yer verilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

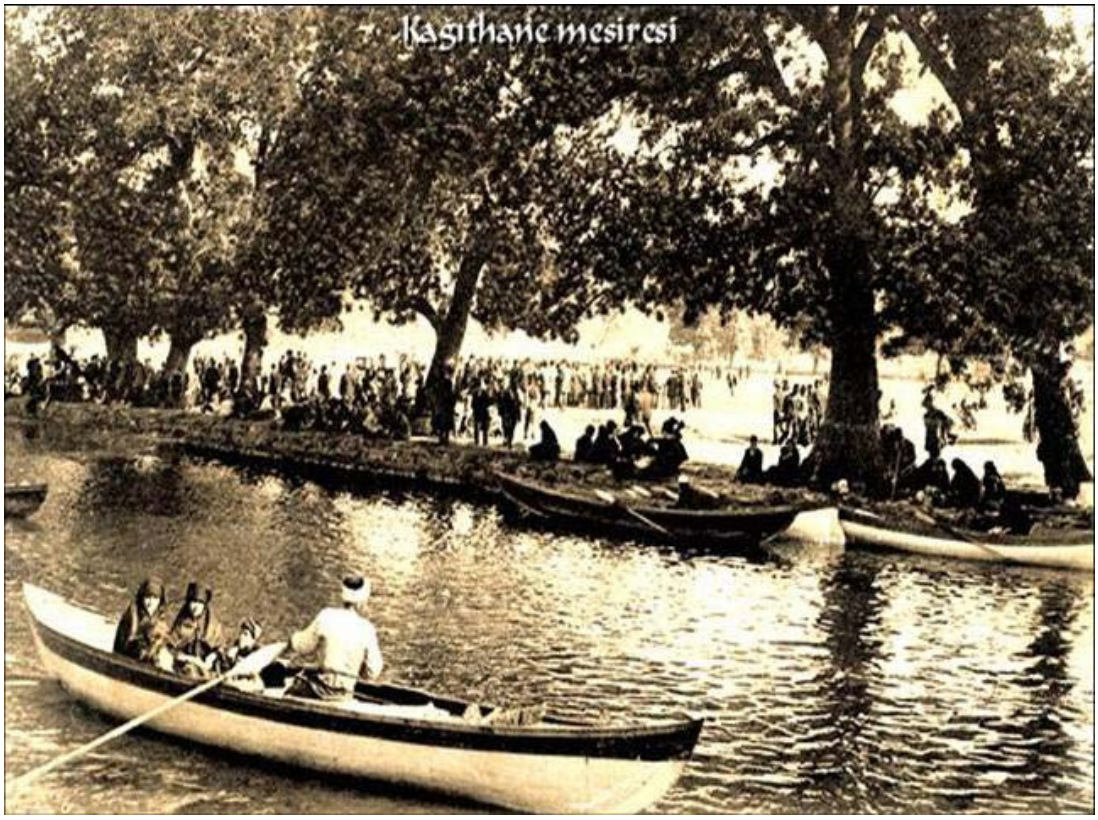

Şekil 5.11. Kağıthane Mesiresi'nin rekreasyon amaçlı kullanıldığını gösteren resim.

Aslında, Çelebi Mehmet'i etkileyen ve Paris şehrinin planında nazım rol oynadığı düşünülen Versay ve bahçelerinin Kağıthane'de uygulanmasına o dönemde olanak bulunmamaktadır. Vadinin fiziksel yapısı kadar, Osmanlı hükümdarlarının ve toplumunun doğa ile bütünlenme, bahçelerde eğlenme ve dinlenme geleneklerindeki farklılıklar, Barok biçiminde ve ruhunda bir uygulamayı olanaksızlaştırmıştır. Böylece binası ve bahçesi ile katı bir simetrinin ve bir ana aksın etrafında biçimlenen formal bir Barok bahçesinin yerine Sadabad ve bahçesi biçimlenmiştir. Şekil 5.11, Şekil 5.12 ve Şekil 5.13'de Sadabad'ın rekreasyon amaçlı kullanımını gösteren fotoğraf ve tablolar yer almaktadır (Aru ve diğerleri, 1978).

Şekil 5.12. Kağıthane'de sandallarla gezinti yapanları gösteren Şekiller.

Şekil 5.13. Kağıthane'de Osmanlı hayatını konu eden yağlı boya tablo.

Otuz mermer direk üzerine kurulmuş olan Kasır'ın birinci ve ikinci katlarında büyük divanhaneler, has oda, harem, mermer çeşmeli ve tavanları işlemeli odalar, kafesli cumbalar bulunmaktadır. Gereksiz süsleme öğelerinden arınmış olan yapı, dört köşe bir avlunun iki yanına yerleşmiştir. Avlunun diğer iki yanı altı metre yükseklikteki düzgün bir duvarla çevrilmiştir. İç avluya iki büyük saltanat kapısı ile girilmektedir. Sarayın bir yönü bahçeye dönük, diğeri kanalın devamındaki havuza bitişiktir. Bu nedenle bina büyük bir yalı hissini vermektedir. Sarayın bu yüzüne çağlayanlar üzerinden bakıldığında III. Ahmet çeşmesi, kasır ve Çadır Köşkü ulu ağaçların sudaki akisleriyle harikulade bir peyzaj yaratmaktadır (Aru ve diğerleri, 1978).

Şekil 5.14. İç avluya girişi sağlayan Saltanat Kapısı'nın günümüzdeki görünümü.

Şekil 5.15. Sadabad Sarayı'na bitişik, kanalın devamındaki havuzun günümüzdeki görünümü.

Kasrın bahçe içindeki konumunda da etkilendiği formal bahçelerden farklılıklar görülmektedir. Yapı bahçe mekanını ortalamamakta, bir kenara çekilmiş gibi görünmektedir. Yapıyı ortalayan bir aksın bahçeyi geçerek Barok bahçelerindeki gibi tüm peyzajı etkilemesine ve simetrik bir düzene yer verilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

XVIII. yüzyıl Osmanlı mimarisi ve bahçe sanatında su öğesinin en geniş ölçüde kullanılmasına, ayrıca kaskatlı havuz mimarisinin en büyük ve parlak örneğine

Sadabad'ta rastlanılmaktadır. Bahçedeki kanal ve kaskatlar Barok bahçelerinden esinlenerek yapılmıştır. Göller ise İngiliz natüralistik akımının XIX. asırdaki etkilerini yansıtan su öğesinin kullanılış biçimleridir (Aru ve diğerleri, 1978).

Barok bahçesi etkisine rağmen kanalın üzerindeki kameriyeler, kıyıdaki pavyon ve çeşme İran ve Hindistan'daki Türk İslam bahçelerindeki yapısal formları ve su öğesini yaşama, kullanma biçimini yansıtmaktadır. Sadabad'ta su kullanımı; etkilenmiş olduğu Barok bahçe ekolünden kendine öz ayrıcalıklar göstermiştir. Sadabad'ta Barok bahçelerindeki su öğesiyle bütünleşmiş heykellere, Çadır Köşkü'nün önündeki havuzun ejder kafalı fıskiyeleri dışında pek rastlanmamaktadır. Bu sebeple suyun kullanılışında Barok'tan çok İslam etkisi görülmektedir. Sultan Abdülaziz Kağıthane'yi imar çalışmaları sırasında, XVIII. yüzyılda bütün Avrupa'yı etkileyen İngiliz natüralist bahçe akımının da etkisiyle Sadabad bahçesinde su öğesine yapay göller ve dere biçiminde yer vermiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Şekil 5.16. Sadabad'ta yapılan göllerden ilkinin günümüzdeki durumu.

Bu döneme kadar kanalın dışında su öğesi yaklaşık bir asırdan fazla bir süre boyunca değişik biçimde kullanılmamıştır. Kanalın kuzeybatı yönünde vadi boyunca uzanan ve cirit oyunları için kullanılan çayırlık alanda iki göl düzenlenmiştir. Kasırdan 50 metre uzaklıktaki ilk küçük gölden 50 metre sonra ikinci ve daha büyük bir göl yapılmıştır. 7 metre genişlikte ve 900 metre uzunlukta bir dere ile beslenen göller sarayın batısına doğru incelerek tekrar bir dere halini alıp, Kasrın hizasından itibaren toprak altından dış avlunun rıhtımına kadar ulaşarak Kağıthane deresine kavuşmaktadır (Aru ve diğerleri, 1978).

Şekil 5.17. Sadabad'taki ikinci ve büyük gölün günümüzdeki içi boş görünümü.

Şekil 5.18. Sadabad'da Cetvel-i Sim olarak adlandırılan kanalın günümüzdeki görünümü.

Geçmişte doğal bir çayırlık olan Kağıthane vadi tabanı, su kıyısı vejetasyonunun bir kordon gibi dere boylarını takip etmesiyle ortaya çıkan bir görünüme sahiptir. Gürgen, çınar, kızılağaç, söğüt, alıç ağaçlarının doğal olarak kümelendiği vadiyi kuşatan dik sırtlar ve tepeler maki ve maki benzeri topluluklar ile kaplı bulunmaktadır. Bu bitki dokusunun genel karakterini makiler oluşturmaktadır. Bodur yaprağını dökmeyen Meşe (Quercus coccifera), Funda (Erica sps.), Defne (Laurus nobilis), Laden türleri (Cistus sps.), Kocayemiş (Arbutus undeo), Phylleria media, Ateş Dikeni (Pyracantha coccinea), Katır Tırnağı (Spartium junceum), Erguvan (Cercis siliquastrum), Ulex europeus, Cytisus sps., Yabani Sakız (Pistacia terebinthus), Çeti (Poterium spinosum), Ruscus aculeatus vb. gibi çoğunluğunu

herdem yeşil makilerin teşkil ettiği bu dokuya yer yer Belgrad Ormanlarının uzantısını oluşturan yapraklı orman ağaçları da katılmıştır (Aru ve diğerleri, 1978).

İstanbul'un birçok yerinde olduğu gibi, yanlış ve aşırı kullanımlar nedeniyle bu örtü günümüzde neredeyse tamamen yok olmuştur. Bugün endüstri ve yerleşim dışında kalmış sırtlarda geçmişteki gümrah bitki dokusundan sadece bodur Kermes Meşesi (Quercus coccifera) ve dikenli olduğu için hayvanlar tarafından yenmeyen Çeti (Poterium spinosum) kümeleri kalmıştır. Sırtlardaki bitki örtüsünün aşırı tahribi sonucu oluşan erozyon ise Kağıthane ve Alibey Derlerinin Haliç'e yoğun biçimde kalıntı yığmasına sebep olmuştur (Aru ve diğerleri, 1978).

Sadabad Kasrı ise bitki öğesinin kullanılışı açısından kendine has bir ayrıcalık göstermektedir. Kanal boyunca eşit aralıklarla dikilen ulu ağaçlarla "alle" oluşturulmuş, cirit oyunlarının yapıldığı büyük çayırlık iki yandan allelerle kuşatılmış ve başka formal bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Fakat bu alleler bahçenin tümünü kontrol altına alabilecek kuvvetli aksiyel bir düzen içinde kullanılmadıkları için doğal görünümü yansıtan diğer bahçe bölümleri içinde erimişlerdir (Aru ve diğerleri, 1978).

Sadabad'ta bitkilerin kullanılış biçimleri Türklerin doğayı kabulleniş, duyuş ve yaşayış tarzlarına çok uygundur. Sadabad'ta bitkiler vadi tabanlarının yöresel doğal özelliklerini anımsatacak şekilde kullanılmıştır. Doğal çayırlar üzerinde ulu ağaç kümeleri yer almıştır. Çayır alanların açıklıkları ile iri cüsseli ağaç kümeleri çok dengeli bir kitle-boşluk oranına göre ayarlanmıştır. Bahçede sadece kışın yaprağını döken bitkilere yer verilmiştir. İğneli yapraklı (yaz-kış yeşil) ağaçlar bahçede kullanılmamıştır. Yapraklı ulu ağaçlar da Marmara Bölgesi'nin doğal bitki örtüsünden seçilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Sadabad'ın büyük havuzunun iki tarafının baştan başa bitkilendirilmesi için Çınar, Ihlamur, Karaağaç, Dişbudak, Kestane ağaçlarından 7-8 yaşında, düzgün gövdeli, muntazam taçlı 450 fidan kullanıldığı, saray bahçesinin geneli için ise İzmit, Karamürsel ve Yalakabat'tan 4000 adet Çınar, Ihlamur, Karaağaç, Meşe, Çitlenbik, İdris (Prunus mahaleb), Erguvan, Defne, Ahlat fidanının getirtildiği resmi kayıtlarla belgelenmiştir. Başta Lale olmak üzere, Nergis, Sümbül, Zerren, Çiğdem gibi bitkilere daha çok kasır yakınındaki formal tarhlarda yer verilmiştir. Gül de bahçenin en gözde çiçekleri arasında yer almaktadır. Çayırlıklarda ulu ağaçların altında, geniş

informel kümeler halinde doğal bitki örtüsündeki soğanlı bitkilere de yer verilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Tarihi perspektif içinde Kağıthane bahçe ve mesirelerindeki rekreasyon türleri dönemin toplumsal, kültürel özelliklerini yansıtmıştır. Kağıthane'de Sadabad ve diğer kasırların yapılması ve buranın gözde bir dinlenme yeri olmasından sonra hükümdar ve devlet büyüklerinin yeni Saray'da başlattıkları "Çırağan Eğlenceleri" buraya aktarılmıştır. Özellikle hükümdarın Sadabad'a gelişi büyük tören ve şenliklere neden olmuştur. At yarışları, cirit oyunları, güreşler, musikili şiirli eğlenceler düzenlenmiştir. Halk için mesirelerin bu özel günlerde ayrı bir çekiciliği ve güzelliği bulunmaktadır. Yeşilliklerin bir kordon gibi kuşattığı dere boylarında yüzülmekte, kayıklarla gezilmektedir (Aru ve diğerleri, 1978).

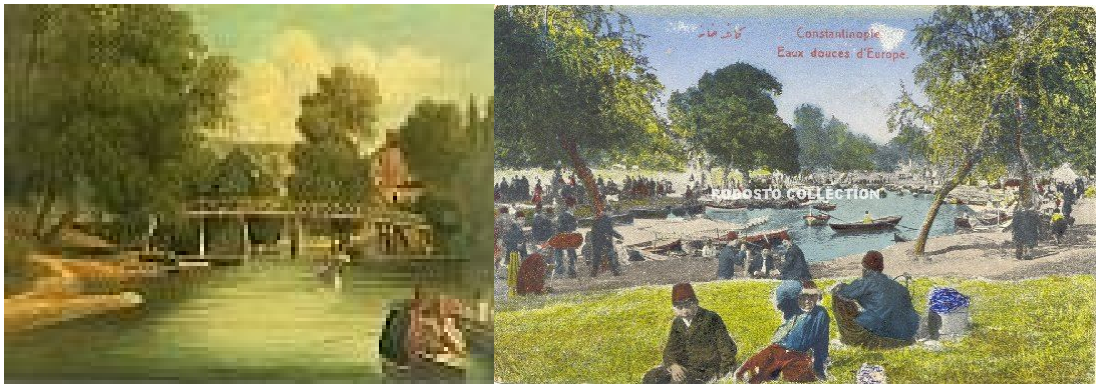

Şekil 5.19. Kağıthane Mesiresi'nden geçmiş dönemlere ait iki farklı manzara.

5.4. Yapılan Düzenleme Çalışmaları

5.4.1. Uygulanmamış Proje Örneği: Kağıthane Kültür Park Planı

17.03.1975 tarihli Kağıthane Belediyesi İmar Planında yerleşme alanları arasında kalan vadinin dinlenme, eğlence ve spor alanları olarak ayrılmasını uygun görülmüştür. Ancak bir program içeriğinde detaylı bir düzenlemesi yapılmamıştır.

20.05.1977 tarihinde Kağıthane Belediyesi tarafından İTÜ Döner Sermayeleri aracılığı ile Mimarlık Fakültesi Planlama Grubuna ihale edilen Kültür Park Planlamasında İmar Planındaki sınırlar planlama sınırları olarak kabul edilmiştir. Bu alan üzerinde tarihi ve doğal özellikleri göz önüne alan, çevre halkının boş zamanlarını değerlendirme gereksinimlerine cevap verecek bir program geliştirilmesi talep edilmiştir.

5.4.1.1. Planlamanın Amacı

Günümüzde askeri kullanışa ve endüstri fonksiyonuna bırakılmış olan Kağıthane Vadisi'nin tarihsel ve kültürel önemine yakışır düzeyde canlandırılması, 1955 yılından beri aşırı kentleşme nedenleri ile yoksun kalan bölge halkının ve İstanbulluların çağdaş rekreasyon gereksinimlerine cevap verecek tesisler ile donatılarak, yerli ve yabancı turist yönünden gerçek potansiyelini gösterecek bir bölge olarak düzenlenmesidir (Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.2. Planlamada Göz Önüne Alınacak Hususlar

Tarihi perspektif içinde, Kağıthane Vadisi ve "Altınboynuz" adı ile adlandırılan Haliç'in iki yakasında yer alan bahçe ve mesire yerleri Türk toplumunun doğa ile bütünleştiği güzel örneklerden birini oluşturmaktadır. Planlama çalışmasının yapıldığı dönemde Haliç, iki yakası üzerinde yerleşen endüstri tesislerinin atıkları, enkaz ve çamur yığınları ile pis ve çok çirkin bir görünüm arz etmektedir (Aru ve diğerleri, 1978).

Diğer yönden Kağıthane Vadisi'nde % 54'ü bulunan askeri kullanışlar günümüze kadar bir tabiat servetine sahip olan vadinin ağaç ve bitkilerini korumuşlar, plansız gelişen yerleşmelerin vadiye inmesini engellemişlerdir. Ancak bu olumlu durumun yanı sıra vadinin % 46'sını içeren imalathane ve küçük endüstri kuruluşları bir taraftan doğayı tahrip ederken, bir taraftan dereye akıttıkları kirli atıkları ile çevre sorunları, sağlık şartları ve estetik yönden problem yaratmaktadır. Gerek sosyal gereksinimler gerek ekonomik sorunlar idareyi bu alan üzerine eğilmeye zorlamıştır. Ancak çeşitli teşekküller ve bilimsel kuruluşlar tarafından ele alınan Haliç Sempozyumu ve Haliç Master Planında önerilen Eyüp – Silahtar Arası Bölge Parkının Kağıthane Kültür Parkı ile bütünleşmesi Kültür Park projesinde öngörülmüştür (Aru ve diğerleri, 1978).

Kağıthane Kültür Park düzenlemesinde mahalli gereksinimler yanında, imar planındaki öneriler ve program teknikleri göz önüne alınmıştır. İmar planında Kağıthane Vadisi içinde Kültür Park, Yahya Kemal Mahallesi ile Şirintepe arasında kalan vadinin Cendere ile birleştiği düzlükte de Spor ve Eğlence Parkı önerilmiştir. Kağıthane Kültür Park düzenlenmesinde, bölgenin gereksinimlerini içine alan çeşitli fonksiyon alanları ayrılmış, çevredeki yoğun konut alanları ile sanayi kuruluşları arasında temiz hava temin edecek, erozyonu önleyecek, ağaçlandırılacak yeşil alanlar önerilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.3. Planlama Alanı İle İlgili Analizler

Kağıthane Deresi, Terkoz gölünün doğusunda Kartal Tepeden çıkarak Kuzey-doğu yönünde akmakta, Kemer Burgaz, Belgrad ormanlarından geçmektedir. Silahtarağa mevkiinde Alibey deresi ile birleşerek Haliç'e akmaktadır. Vadinin doğu ve batısı eğimli yamaçlarla çevrili olup, günümüzde bu yamaçlar üzerinde Sanayi, Orta bayır, Seyrantepe, Yahya Kemal, Çağlayan, Çeliktepe, Harmantepe, Hürrüyet ve Gültepe mahalleleri bulunmaktadır (Aru ve diğerleri, 1978).

Kültür Park arazi yönünden vadide düzlükleri, yamaçlarda meyilli alanları içermektedir. Ancak vadide zaman zaman taşan Kağıthane Deresi, civarındaki gevşek zemini yer yer bataklık haline getirmiştir. Kağıthane vadisine bakan Kuzey-doğu yamaçları konut alanları ile örtülüdür (Aru ve diğerleri, 1978).

Bölgenin iklim durumu rekreasyon, dinlenme ve spor alanları için uygundur.

Kağıthane vadisi; Kağıthane-Çağlayan-Hürriyet Tepesi asfaltı ile Şişli'ye: Kağıthane Silahtar yolu ile Haliç yöresine; Okmeydanı-Kağıthane çevre yolu ile Ankara-İstanbul devlet yoluna bağlanmaktadır. Bu ulaşım aksları ile Kültür Park alanı çevresindeki 14 mahalleye olduğu kadar İstanbul'un çeşitli semtleri ile de etkileşim durumundadır. Sayısız yerleşim alanı ile bağlantılı olması park alanının cazibe ve çekimini arttırmaktadır (Aru ve diğerleri, 1978).

Kağıthane Belediyesi sınırları içinde bulunan mahalleler Kağıthane Vadisi çevresindeki yamaçlarda yerleşmişlerdir. Yerleşmelerin ana karakteri genellikle gecekondu alanındaki yapılardan oluşmaktadır. Yerleşme alanlarının çok meyilli olması, yoğun yapı adalarından oluşması özellikle açık alan, spor, dinlenme ve oyun alanları için yeterli ve gerekli sahaların ayrılmasına engel olmaktadır (Aru ve diğerleri, 1978).

Belediye sınırları içinde rekreasyon, kültür, dinlenme, spor gereksinimleri kendini hissettirmektedir. Günümüzde Kağıthane Vadisi'nin Askeri alanlar içinde bulunması, bir bölümünde küçük endüstri kuruluşlarının yer alması bu gereksinimler için alan ayrılması ve düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Diğer yönden yapılacak planlama, spor ve rekreasyon alanlarına büyük gereksinim duyan İstanbullulara da hizmet edebilecektir (Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.4. Değerlendirme – Sentez

Kağıthane Kültür Park planlaması ile yapılan analizler yalnız Kağıthane Belediye sınırları içinde değil tüm İstanbul Belediyesi sınırları içinde park gereksinimine duyulan özlemi göstermektedir. Planlanan alanın tarihi gelişimi içinde spor, açık hava eğlenceleri türündeki eylemlere ayrılmış olması, projede birçok alanın yeniden canlandırılmasını, yenilenmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bugünkü kullanış maksatları ile yarınkiler arasında büyük farklılıklar, çağdaş rekreasyon eylemleri, planlamanın çok geniş kapsamlı olarak ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Günümüzde bir tabiat servetine sahip olan vadi içinde yer yer küçük sanayi kuruluşlarının bulunması, erozyon ve bakımsızlık burada bir düzenleme çalışmasını kaçınılmaz hale getirmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Analizlerin yapıldığı dönemde, çayırlar balçık zeminler halinde olup, dere ise artıklar nedeniyle rengini kaybetmiş durumda bulunmaktadır. Yapılacak düzenlemede vadi içinde öngörülen fonksiyonel kullanım, çevre gereksinimlerinden ve fiziki planda çalışma ile yoğun konut alanları yanı sıra gerekli olan yeşil alan ihtiyacından ortaya çıkmıştır (Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.5. Planlama Hedefleri

Çalışmanın yapıldığı dönemin imar planı verilerine sadık kalınarak yapılan Kültür Parkı düzenlemesinde aşağıda gösterilen hedefler gözönüne alınmıştır.

- Kültür Park içinde yer alacak fonksiyonların saptanmasında gereksinimlere göre yer tahsisinin yapılması,
- Çok özel bir niteliğe sahip olan planlama alanının potansiyelinin kullanılması,
- Projenin uygulanabilir olması,
- Minimum bir maliyet ile uygulamanın yapılması,
- Estetik, kalite ve görsel yapıya açıklık kazandırılması gibi genel düzeydeki hedefler önem sırasına göre belirlenmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.6. Kültür Park İçinde Yer Alan Fonksiyonlar

Fonksiyonlar çalışmanın yapıldığı dönemdeki halkın sosyal ve fiziki gereksinimlerine göre saptanmıştır. Bu saptamada kullanıcıların yaşları, istek ve talepleri büyük rol oynamıştır (Aru ve diğerleri, 1978).

Tablo 5.1: Çalışmanın yapıldığı dönemde (mevcut) arazi kullanışı

FONKSİYON ALANLARI	BÜYÜKLÜK (ha)	SAYISAL ORANI (%)
ENDÜSTRİ		2.5
Montaj Fabrikası	1.50	
Çelik İzabe	0.50	
MEVCUT YAPI ALANLARI	1	
YOL	4	5
SU YÜZEYLERİ (Göl-Dere)	6.50	8
YEŞİL (Ağaçlık alanlar)	40.50	52
BOŞ ALAN	26	32.50
Toplam	**80.00 ha**	**100**

Tablo 5.2: Düzenlemede önerilen arazi kullanışları

FONKSİYON ALANLARI	BÜYÜKLÜK (ha)	SAYISAL ORAN (%)
YEŞİL (ağaçlandırılacak alan-mevcut yeşil-arboretum)	53	66
SU		
(kanal, göller)	7	9
YAPILAR		
(mevcut - öneri)	1.50	2
ULAŞIM		
(trafik yolları, otopark, yaya yolları)	8	10
REKREASYON TESİSLERİ	10.50	13
Toplam	**80.00 ha**	**100**

Tablo 5.3: Düzenlemede fonksiyonların kendi içinde ayrılmaları ve sayısal oranları

FONKSİYONLARIN AYRIMI	BÜYÜKLÜK (ha)	SAYISAL ORAN (%)
A. Rekreasyon Tesisleri:		
Lunapark	1.60	15
Spor Alanları	4.70	47
Açık Hava Tiyatrosu	0.45	3
Mini Hayvanat Bahçesi	1.10	11
Bahçe Sergisi	2	20
Çocuk Bahçesi	0.65	4
Toplam	**10.50 ha**	**100**
B. Yapılar:		
Mevcut, İdare ve Askeri Binalar	0.75	55
Önerilen Tesis Yapıları (Kahve, Lokanta vb.)	0.65	45
Toplam	**1.50**	**100**
C. Yeşil Alanlar:		
Ağaçlandırılacak Alan	26.50	50
Mevcut Yeşil Mesire Alanları	23.50	44
Arboretum	3	6
Toplam	**10.50 ha**	**100**
D. Yollar:		
Trafik Yoları, Otopark	5	62
Yaya Yolu	3	38
Toplam	**8 ha**	**100**

5.4.1.7. Ön Görülen İşlevler

Yukarıda belirtilen tablolardan görüldüğü üzere Kağıthane Vadisi bir kültür park olarak planlanırken, tarihsel, kültürel, rekreasyonel, eğlence ve spor ile ilgili işlevlere yer verilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Tarihsel değerler ortaya çıkarılırken bu alanların önemlerine yakışır derecede düzenlemeleri önerilmektedir. Tarihi mesire yeri, gölet ve çağlayanlar yeniden canlandırılırken, civarlarında lale ve her mevsimin çiçeklerini içeren bahçeler, sergi yerleri ayrılmış, bunlar yanında kültürel değerleri canlandırılacak el sanatları, plastik sanatlar ve Şekil uğraşı yerleri, klasik ve modern müzik köşeleri ile dinlenme alanları düşünülmüştür (Aru ve diğerleri, 1978).

Çalışmanın yapıldığı dönemde askeri kullanışlar içinde kalan eski İstihkam Okulu binasının yenilenerek günün koşulları içinde yine bir kültür tesisi olarak (Otelcilik Okulu) ve bunun yanı sıra büyük bir grubun kalabileceği turistik tesis olarak planlanması ve bu tesiste özellikle öğrencilerin staj görmesi düşünülmüştür. Bu suretle Turizm Bakanlığı aracılığı ile bu projenin gerçekleştirilmesinin daha kolay olması hedeflenmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Has bahçe diye anılan ağaçlık alanlar içinde yer alan kahve, lokanta, büfe gibi tesisler, halkın gereksinimlerine cevap vermenin yanında belediye için de bir gelir kaynağı olarak düzenlenmiştir. Düzenlemede, Kültür Parkı çevreleyen duvarın bu bölgenin sınırlarını belirlemenin yanında, dış etkenlerden koruyucu bir eleman vazifesi de görmesi planlanmıştır. Parka giriş belirli noktalardaki kapılardan ve biletle olmak üzere düşünülmüş, park içinde ulaşımın yaya olarak yapılması öngörülmüştür. Gerekli hizmetlerde kullanılmak üzere park içinde 8 m. genişliğinde bir yol teklif edilmiştir. Ancak belirli saatler dışında tesislere gerekli hizmetlerin götürülmesinin bu yol ile sağlanılması düşünülmüştür. Kapıların çevrelerinde yeterli otopark yerleri ayrılmıştır. Planlamada her yaş grubuna hizmet edecek spor alanları düşünülmüştür. Güreş, atlı sporlar gibi tarihsel spor uğraşıları yanında günümüzde yaygın olan beden eğitimi ile voleybol, tenis, basketbol ve yüzme gibi sporlar için gerekli alan tahsisi yapılmıştır. Ayrıca Kağıthane vadisinin tarihi eğlence işlevinin, lunapark gösteri alanları, çocuk oyun alanları, küçük hayvanat bahçesi, lokanta, gazino ve kahve gibi günün gereksinimlerini karşılamaya dönük yörenin canlılığını gece ve gündüz sürdürecek nitelikteki işlevlerle desteklenmesi gerekli görülmüştür (Aru ve diğerleri, 1978).

Bahçeye ait yapısal öğelerden büyük kanalın mermer sağlayanlarının bazı ayrıntıları kalmıştır. Planlamada İstihkam Okulu önündeki bölümde kanalın üzeri bir plak ile geçilerek eski, tarihi havuz meydana çıkarılmıştır. Düzenlemede bu havuz etrafında dolaşılacak alanlar, yer yer çiçek tarhları ile ayrılmış, oturma bankları, su yüzeyleri üzerinde tertiplenmiş kamelyalar ve kahveler düşünülerek bölgenin çekiciliğinin yeniden kazandırılması hedeflenmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Lunapark ve küçük hayvanat bahçesi yanındaki kademeli havuz içinde Nilüfer ve benzeri su çiçeklerinin yetiştirilmesi yanında, halkı eğlendirici, eğitici, dinlendirici öğelerden bahçe ve çiçek sergileri, bitki koleksiyon bahçesinin (arboretum) düzenlenmesi önerilmiştir. Bu fonksiyonlar aynı zamanda tarihi dekorları da canlandıracak özellikte düşünülmüştür (Aru ve diğerleri, 1978).

Kültür Parkın batı yamaçları çalışmanın yapıldığı dönemde boş olup hazinenin elinde bulunmaktadır. Bu arazilerin ağaçlandırma planları yapılarak, bu planlarda belirtilen türdeki ağaçlar ile donatılması, bunlar arasında şelaleler ve piknik yerlerinin, tiyatro, kahve gibi tesislerin yer alması da yine bu projede önerilmektedir. Bu eğimli yamaçların ağaçlandırılması, gerekli dinlenme ve kültür faaliyetlerine ayrılması, Kağıthane Belediye sınırları içinde yoğun olan konut ve iş bölgeleri arasındaki ekolojik dengeyi sağlamak yönünden zorunlu olarak görülmüştür (Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.8. Planlama Alanının Potansiyeli

Düzenleme alanı içinde tarihi değeri olmamakla birlikte yıkılmayacak düzeyde ekonomik değeri olan yapıların da yörenin gelişme potansiyelini olumlu yönde etkileyecekleri düşünülmektedir. Eski İstihkam Okulu'nun, otelcilik eğitim merkezi ile birlikte bir turistik tesis (bir bölümünün otel) olarak kullanılması, Sağlık Bakım binalarının değerlendirilmeleri (işletme binası olarak kullanılması) bu yönden önemli bir öneridir(Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.9. Fonksiyonlar Arasında Bir Esnekliğin Bulunması

Düzenlemede planlama ilkeleri göz önünde bulundurularak, fonksiyon alanlarının dağılımında, topografik, jeolojik, klimatolojik, ekonomik özellikler incelenerek en uygun yerleşim yerleri seçilmiştir. Bu faktörlerin yanı sıra birbirleriyle etki ve ilişkileri de göz önüne alınarak birlikte bulunması gereken fonksiyonlar bir araya

getirilmiştir. Önemli ölçüde, yörenin tarihsel, kültürel ve doğal eserlerinin ortaya koyduğu gelişme potansiyeli de göz önüne alınarak projede fonksiyon sınırlarını belirleyici bir esnekliğin getirilmesine çalışılmıştır. Özellikle tarihi eserlerin yeniden değerlendirilmesi düşünülmekte, çağdaş kullanım esasları içinde bunlara eğitim, kültür ve turistik fonksiyonlar vererek daha canlı bir şekilde yaşatılması önerilmektedir. Ancak gerek uygulayıcı gerek işletici olarak görev yapacak olan Kağıthane Belediyesine kolaylık sağlamak amacı ile planlamada fonksiyonlar arasında bir tercih yapmak, sınırlarını kendisi tespit etmek gibi bir esneklik de getirilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

Gerçekten de yörede canlandırılması öngörülen tarihsel işlevlerin hangisinin ne düzeyde ilgi göreceğine bu arada Kağıthane Belediyesi'nin uygulama olanaklarına da bağlı olarak bazı işlevlerin genişletilmesi bazılarının da sınırlandırılmasının söz konusu olabileceği de düşünülerek esnek bir planlama anlayışı geliştirilmiştir (Aru ve diğerleri, 1978).

5.4.1.10. Projenin Uygulanabilirliği

Kağıthane Kültür Parkı düzenlemesi 1/2000 ve 1/1000 ölçekli planlar içinde yapılmıştır. Ancak bu planlama süreci içinde detaya inilmeden yalnız fonksiyonların dağılımı ve alan gereksinimleri belirtilmiştir. Park içinde yer alacak tesislerin uygulanması 1/200, 1/100 ve 1/50 ölçekli projelerin yapılması ile mümkün olabilecektir. Boş alanlar üzerine dikilecek ağaç tür ve adetleri peyzaj planlama paftalarında gösterilmiştir. Projeye göre uygulanabilirliği 1/500 detay planları ile gerçekleştirilmesi önerilmiştir. Kağıthane Kültür Parkı planlamasının uygulama sorunlarından birinin %54 hazine arazisi üzerine yerleşmiş bulunan askeri tesislerin bu bölgeden nakledilmesi ile çözümlenebileceği planın raporunda belirtilmiştir. Bu suretle uygulama etapları tespit edilirken öncelik alacak işlevler arasında Askeri kullanışların başka bir işlev alanına dönüşmesi gelmektedir. Diğer önemli bir sorun ise bu bölgede yapılacak tesislerin kurulması ve işletilmesi işidir. Bunun için de gerekli mali yardım sağlayacak bir teşekküle, bir örgüte ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi halde çok kısıtlı olan belediye bütçeleri ile böyle büyük bir uygulamayı karşılamaya olanak bulunmamaktadır. Park planlaması içinde yer alan işlevler için dönemin Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Belediyeler birliğinden yardım talep edilmesi önerilmiştir. Diğer bir yönden Belediye bünyesinde kurulması önerilen bir döner

sermaye kuruluşu ile devlet, mahalli idare ve işletici arasında organizasyon kurularak, bu suretle kısa bir süre içinde planın uygulamasının olduğu kadar işletilmesinin de düzenlenmesi öngörülmüştür. Amaç, toplum yararı için hedeflerin yöre koşulları içinde en doğru şekilde değerlendirilmesi olarak plan raporunda ortaya konulmuştur (Aru ve diğerleri, 1978).

Plan raporunda Kağıthane Kültür Park planı peyzaj mimarlığı açısından da değerlendirilmiştir. Raporda Sadabad ve çevresinin peyzaj yönünden onarılma olanakları ortaya konulmuştur. Bunun yanında tarihi yeşil dokunun onarılması, rekreasyon türlerinin çağdaşlaştırılması gibi öneriler getirilmiştir. Planlama alanı içindeki tarihi eserler ile ilgili bilgiler ise, tarihi eserler raporunda detaylı olarak belirtilmiştir. Ayrıca Afife BATUR tarafından bir "Tarihi Çevre" raporu hazırlanmış ve raporda tarihi yapılarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Tarihsel gelişiminin yanında Sadabad'ta kullanılan peyzaj düzenleme ilkelerine de plan raporunda daha detaylı olarak yer verilmiştir.

Ayrıca Şekil 5.20'de gördüğümüz Kağıthane Kültür Park projesinin Şekil 5.21 ve Şekil 5.22'de görüldüğü üzere bir maketi yapılarak düzenleme çalışması tamamlanmıştır.

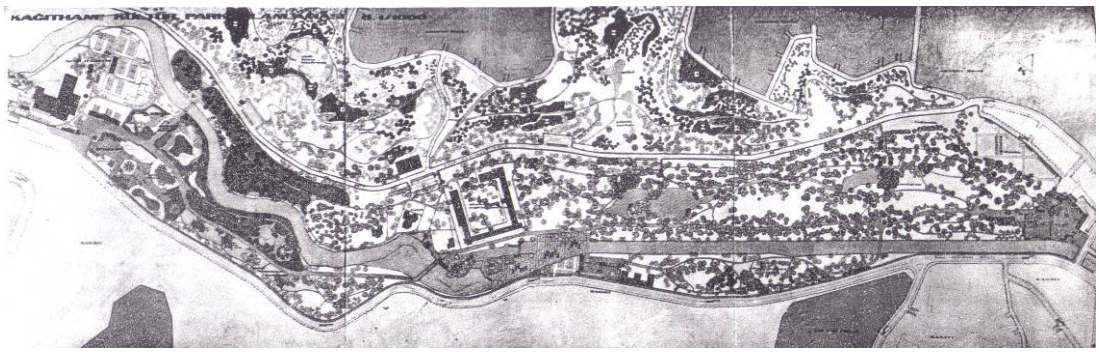

Şekil 5.20. Kağıthane Kültür Park Projesi.

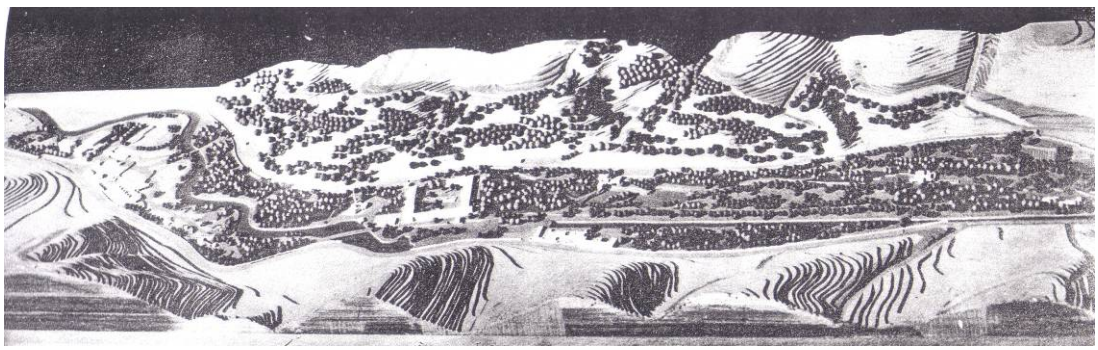

Şekil 5.21. Kağıthane Kültür Park Projesi için hazırlanan maket.

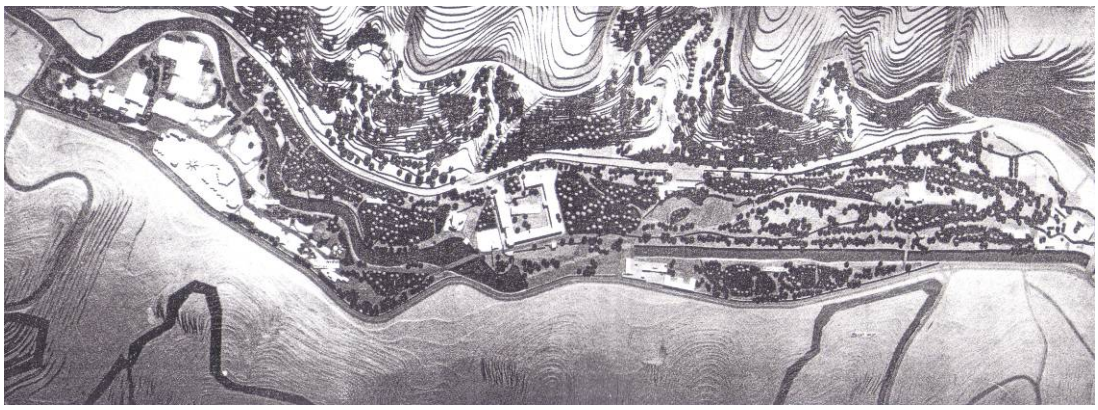

Şekil 5.22. Kağıthane Kültür Park Projesi için hazırlanan maket.

5.4.2. Uygulanmış Proje Örneği: Sadabad Mesiresi Koruma Ve Geliştirme Projesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Projeler Daire Başkanlığı Yatırım ve Planlama Müdürlüğü tarafından 1997 yılında ihale ile Hassa Mimarlık Mühendislik İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne verilen Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi'nin inşaatına 1998 yılında başlanılmıştır. Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi'nin Peyzaj Düzenleme çalışmaları peyzaj mimarı Murat Eryaman tarafından hazırlanmıştır.

Projenin tamamının yapılabilmesi için Büyükşehir Belediyesi tarafından 3 farklı ihale düzenlenmiştir. İlk ihale Hassa Mimarlık Mühendislik İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne verilmiştir. Bu ihale kapsamında, analitik etütler, analizler, raporlar yer almaktadır. İkinci ihale ise altyapı çalışmalarını, bunların uygulamasını ve çevre düzenleme projesini kapsamaktadır. İkinci ihaledeki çalışmalar ÇEKDAŞ İnşaat Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. tarafından yapılmıştır. 2005 yılında Restorasyon Projeleri dışında projenin diğer tüm bölümleri tamamlanmıştır. Proje alanına ilave edilen Kuğulu Göl Bölgesi Çevre Düzenleme Projesi için ise İ.B.B. Projeler Daire Başkanlığı Yatırım Planlama Müdürlüğü tarafından üçüncü bir ihale yapılarak, projenin yapımı Detay İnşaat Ltd. Şti.'ne verilmiştir. Bu bölgenin projesi dışında diğer tüm proje alanının uygulaması tamamlanmıştır. Hassa Mimarlık Müh. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin yapmış olduğu analizler ayrı ayrı raporlar halinde düzenlenmiştir.

5.4.2.1. Planlamanın Amacı

İstanbul'un en önemli tarihi ilçelerinden biri olan Kağıthane, Kağıthane Deresi ile birlikte: Altınboynuz olarak anılan Haliç'in uzantısı olarak tarihte önemli bir yer tutmuştur. Yukarıda anılan proje kapsamında tarihi güzergahına uygun olarak yapılacak olan eserlerle Sadabad'ın eski görkemli günlerine döndürülmesi hedeflenmiştir.

Günümüzde yukarıda Bölüm 4.4.1.'de özetlenen Kağıthane Kültür Park Plan Çalışması'nın raporunda belirtilen olumsuzluklar nedeniyle Kağıthane Deresi zaman içinde kirlenmiş ve büyük ölçüde kuruyarak, sanayi atıklarının lağım sularına karıştığı pis bir dere halini almıştır. Kağıthane mesiresi de böylece kullanılamaz bir hale gelmiştir. Bu durumu çözmek, bu alanı yeniden halkın kullanımına açmak ve eski günlerine yeniden kavuşturmak için İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yatırım Planlama Müdürlüğü tarafından 1998 yılında bir proje yaptırılmıştır (Demirkaya, 1999).

5.4.2.2. Planlama Alanı İle İlgili Analizler

Çalışma analizlerinde elde edilen veriler, çalışma alanın aynı olması ve aradan geçen zaman içinde bölgede yeni bir düzenlemenin yapılmaması sonucu aynı sorunların devam etmesi sebebiyle, yukarıda 4.4.1.3. Planlama Alanı ile İlgili Analizler başlığı altında Kağıthane Kültür Park Planı raporunda verilen bilgiler ile hemen hemen aynı olup burada tekrarlanmamıştır. Aşağıda Kağıthane Mesiresi'nin geçmişteki kullanımını ve durumunu gösteren gravür ve tablolara yer verilmiştir.

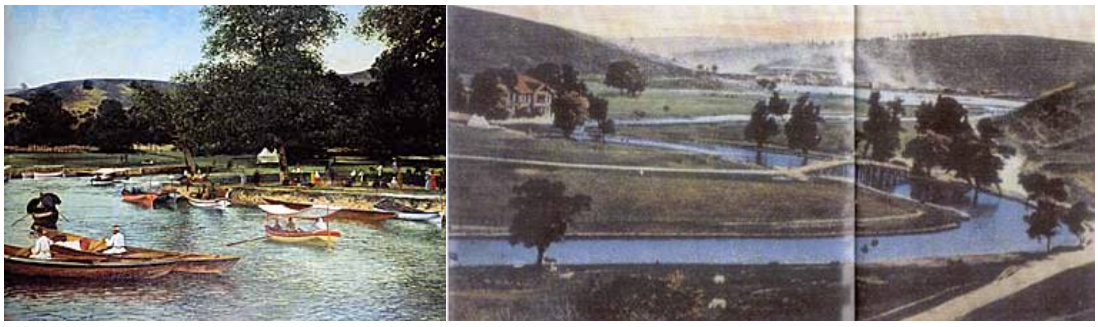

Şekil 5.23. Kağıthane Mesiresi'nin geçmişteki kullanımını gösteren gravürler.

Şekil 5.24. 1930'larda Kağıthane Köyü'nü gösteren bir tablo.

Çalışma alanında günümüze kadar ulaşabilmiş olan tarihi yapılar ve kalıntılar ise;

- Sadabad Camii: Sadabad kompleksinin ayakta kalmış ve halen kullanılan tek yapısıdır. Mimari özellikleri büyük ölçüde korunmuştur. Şekil 5.25'te günümüzdeki durumu görülmektedir.

- II. Mahmut Nişan Taşı: Bir açıklama panosu eklenmiş olarak yerinde bulunmaktadır. Şekil 5.27'de günümüzdeki durumu görülmektedir.

- Çağlayan Kasrı'nın Güney Duvarının Kalıntıları: Selamlık ve harem bölümlerinin güney dış duvarı ve kapıları ayakta durmaktadır. Bunun bitiminde sarayın çamaşırhanesi de ayakta durmaktadır. Şekil 5.26'da günümüzdeki durumu görülmektedir.

- Çeşme-i Nur: Halen sağlam durumdadır. Yalnızca saçağı ortadan kalkmış, havuza su akıtan çörten kırılmıştır. Şekil 5.27'de günümüzdeki hali görülmektedir.

- Hünkar ve Vezir İskeleleri: Bu iskelelerin merdiven taşları halen görülebilmektedir. Şekil 5.28'de günümüzdeki durumu görülmektedir.

- Cetvel-i Sim: Havuzlar ve Karakol önüne kadar olan kısmındaki rıhtım duvarları halen sağlam yerlerinde bulunmaktadır. (Bkz. Şekil 5.29)

Şekil 5.25. Sadabad Camii'nin günümüzdeki görünümü.

Şekil 5.26. Sadabad Kasrı güney duvarı ve çamaşırhanenin görünümü.

Şekil 5.27. II. Mahmut'un Nişan Taşı'nın ve Çeşme-i Nur'un günümüzdeki görünümü.

Şekil 5.28. Hünkar ve Vezir iskelelerinin günümüze ulaşan merdiven taşları.

Şekil 5.29. Cetvel-i Sim'in yapılan düzenleme çalışmasından sonraki iki farklı görüntüsü.

5.4.2.3. Planlama Hedefleri

- Sadabad Mesire Alanı günümüzde yoğun bir taşıt trafiği, düzensiz yerleşmeler ile gecekonduların ortasında kalmış ve İstanbul'un günlük hayatından uzaklaşmıştır. Bu nedenle, burasını, bir duvar veya bir bölücü elemanla çevirerek iyice izole etmenin yanlış olacağı düşünülmüştür.

- Sadabad Mesire Alanı'nın tamamen açık olarak düzenlenmesi; ancak burasının Büyükşehir Belediyesi'nin görevlendireceği güvenlik elemanlarıyla kontrol altına alınması önerilmiştir.

- Proje raporunda mesire alanına motorlu araç sokulmamasına karar verilmiştir.

- Proje alanının her iki başına yani her iki girişine turist ve piknik otobüslerinin de düşünüldüğü iki büyük açık otopark, Silahtarağa Caddesi üzerinde beş açık otopark düzenlenmesine karar verilmiştir.

- Mesire alanı içinde iç ulaşımı sağlayacak fayton yolları yapılmasına ve bu dolaşımın üç ring üzerinden sağlanmasına karar verilmiştir. Bu nedenle dolaşım sistemi tek yönlü ve tek şerit olarak düşünülmüştür. Fayton yoluyla binaların ve diğer yerlerin bağlantısının yaya yolları ile sağlanmasına ve bunların yaya sirkülasyonuna göre farklı genişliklerde yapılmasına karar verilmiştir.

- Sadabad Mesire Alanı'nda planlama yapılırken araziyle oynamamaya özen gösterilmesine, peyzaj çalışmaları eski mesire anlayışımızda olduğu gibi tabiata fazla müdahale etmeden, geniş çayırlar halinde, eski Şekil ve gravürlerden anlaşıldığı şekilde yapılmasına karar verilmiştir. Bu nedenle mesire alanının her tarafı yaya yolları ile doldurulmamış, çayırlarda dolaşabilme imkanı sağlanmıştır.

- Mesire alanında ağaç ve bitki örtüsünün aydınlatılması ile doğanın ve anıt ağaçların, restore edilecek eski eserlerin aydınlatılması ile tarihimizin, Kağıthane Deresi'nin aydınlatılması ile de mesireye hayat veren suyun gece peyzajında vurgulanması amaçlanmıştır.

5.4.2.4. Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi İçinde Yer Alan Fonksiyonlar

Öncelikle alanda dolaşımı sağlayan yollar, ziyaretçilerin araçlarını park edebilmesi için otoparklar ilk sırada düşünülen fonksiyonlar arasındadır. Bu otoparkların ve bağlantı yollarının granit parke taşından yapılmasına ve etrafının 50

cm. eninde çiçek tarhlarıyla çevrilmesine karar verilmiştir. Otoparklar halka açık olacağından bariyerlere ihtiyaç duyulmamıştır. Mesire alanında iç ulaşımı sağlayacak olan ve aynı zamanda anayol olan fayton yolunun tuğla pirincinden yapılmasına, faytonla dolaşımın üç ring üzerinden sağlanmasına karar verilmiştir. Bu yol tek yönlü ve tek şerit olarak düşünülmüştür. Fayton yoluyla binaların ve diğer yerlerin bağlantısı yaya yolları ile sağlanmış ve yaya sirkülasyonuna göre farklı genişliklerde yapılması düşünülmüştür. Piyasadakilerden farklı olarak, Klasik Osmanlı motiflerinden alınıp tatbik edilecek kilit taşları dokuz ayrı tipte projelendirilmiştir. Hangi tiplerin nerede kullanılacağı, uygulama sırasında yerinde belirlenmesine karar verilmiştir.

İkinci önemli fonksiyon ise oturma ve dinlenme alanlarıdır. Oturma ve dinlenme elemanı olarak alanda banklar, pergolalar, platform ve seyir kameriyeleri düşünülmüştür. Banklar üç tip olarak, dere kenarına ve fayton yolu üzerine belli aralıklarla konulmuştur. Arkalıklı ve arkalıksız olarak iki çeşide ayrılan ilk tipin ayakları taştan, oturma yeri ve arkalığı ahşaptandır.

Proje alanında muhtelif yerlere pergolalar konulmuştur. Kare ve altıgen planlı olarak iki tip olan pergolalar, tamamen ahşaptır. Pergola çıtaları altın varaklı olarak eskiye uygun bir biçimde imal edilecektir. Bu pergolalar mesire alanında güneşten ya da yağmurdan kaçanlara sığınak teşkil edecek, yorulanların, dinlenmesini sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.

Bank ve pergolaların dışında alanda platform ve seyir kameriyelerinin de olması uygun görülmüştür. Tamamen ahşap karkas, meşe kaplama ve üstü açık olan, seyir köşkü de diyebileceğimiz bu elemanlar beş farklı alternatifte ve büyüklükte projelendirilmiştir. Hepsinin uygulanması söz konusu değildir. Araziye ve eğime göre içlerinden uygun olanlar tatbik edilecektir.

Mesire alanının girişlerinde, bina önlerinde ve rekreasyon alanlarında, gerek Sadabad'ı, gerek kültür varlıklarını ve gerekse diğer elamanları anlatan tanıtım panolarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle üç adet tanıtım ve ilan panosu düzenlenmiştir. Yönlendirici levha olarak ahşap bir dikme ve buna bağlı ahşap oklar düşünülmüştür ve bunların yol ayrımlarına, muhtelif köşelere yerleştirilmesine karar verilmiştir.

Proje Kapsamında Yapılan ve Yapılacak Olan Uygulamalar:

900.000 m² lik toplam alanda yapılan proje, Haliç ve çevresinde yapılan diğer projelerin bir devamı niteliğindedir. Sünnet Köprüsü ve Kağıthane Köprüsü arasında kalan alan içerisinde tarihi güzergahına uygun olarak, 900.000 m²'lik alanın 500.000 m²'si yeşil alan, kalan alanlar da Kağıthane deresi ile sert zeminlere ait olan kısımlardır. Şekil 5.30'da görülen proje Ek 2'de daha detaylı olarak verilmiştir.

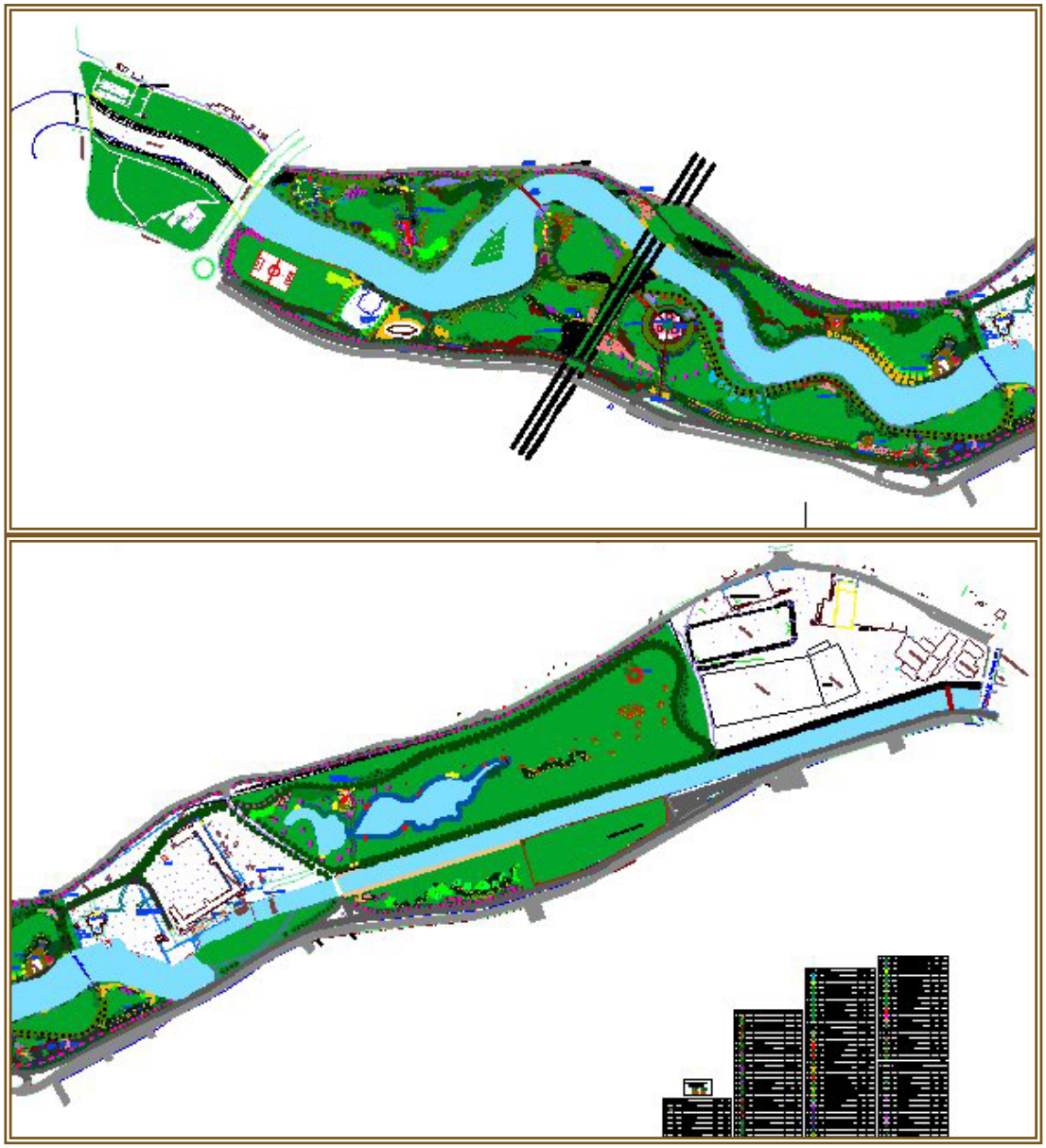

Şekil 5.30. Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi.

Yeşil alan niteliğindeki kısımlarda tarihinde mevcut olan çınarlar, serviler, erguvanlar, çamlar, çitlenbikler, akçaağaçlar, akasyalar, söğütler, laleler, güller vb. bitkilerden dikilerek çiçek sarayına dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Yeşil alan

tarihte de olduğu gibi çayır çimi ile kaplanacak, vatandaşlarımız için iyi bir mesire alanı olacaktır. Çimler üzerinde oyun parkları, piknik alanları, kır kahveleri ve seyir kamelyaları yapılacaktır.

Sert zemin niteliğindeki alanlarda ise granit parke taşı kaplı 2.50 m genişliğindeki yaya yolları, granit parke kaplı 5.50 m genişliğindeki fayton yolları, otoparklar, platformlar, tören alanları, pergolalar, spor alanları, çeşmeler, motorsuz taşıtlar ve yayalar için Kağıthane Deresi'nin üzerinde Sünnet Tavanlı ve Fil Köprüler uygulamaları yapılacaktır.

Kağıthane deresinin uzantısı olan "Cedvel-i Sim Havuzu"nun her iki ağzı otomatik sensör kapakları ile kapanacak, yalnızca feyezan halinde açılarak yanında bulunan derivasyonla birlikte mevcut yağmur suları Kağıthane deresine akacaktır. Feyezan haricinde çağlayanlar ve su köşklerinin imalatları da tamamlandığında havuzun içi sandallarla gezi yapılacak şekilde yaklaşık 20.000 m²'lik alan oluşturacaktır.

Yukarıda yapılacak olan imalatların tamamının alt yapı (inşaat, elektrik ve tesisat) imalatları yapılmıştır.

Bu iş kapsamında (Alt yapı imalatları tamamlanmış) 40.000 m² yaya ve fayton yolu, 4.000 m² tören alanı ve buna ait 400 m² seyir platformu, 100.000 m² yeşil alana ait bitkisel toprak dolgusu ve 70.000 m² yeşil alan ve bitki örtüsü, otomatik sulama sistemi ve 2 adet su deposu ile 76 adet çevre aydınlatma direği ve besleme hatları, trafo ile sayaç odası, bitkilerin büyük bir bölümünün uygulaması, Kağıthane Deresi balçık temizleme işlerinin büyük bir bölümü, dere içi köprü temellerinin imalatları ile kadastro sınırlarının tamamı yonu taşından mamul çevre babaları ile yapılmıştır.

Şekil 5.31. Proje alanında dolaşımı sağlayan yollar, oturma birimleri ve amfitiyatro.

Şekil 5.32. Proje alanında yapılan düzenleme çalışmalarından örnekler.

Şekil 5.33. Proje alanında yapılan çocuk oyun alanı ve tuvaletlerin görünümü.

Bu proje kapsamında III. Ahmed Sarayı, İmrahor Köşkü, Baruthane, Çadır Köşkü, III. Murat Çeşmesi, III. Ahmet Çeşmesi, Abdülaziz Devri Çağlayan Köşkü, Nişangah ve Menzil Taşları, Kasr-ı Cenan, Poligon Kasrı ve Poligon Çeşmesi, Karakol Koğuşu, tarihi güzergahına uygun olarak Alt yapısıyla birlikte yapılarak halkımızın kullanımına sunulacaktır.

31/12/2004 tarihi itibariyle işin %68'i kadar imalat yapılmıştır. 2005 Temmuz ayı itibariyle projedeki tarihi binaların restorasyonu dışında proje %100 oranında tamamlanmıştır. Şekil 5.31, Şekil 5.32 ve Şekil 5.33'de projenin uygulama sonrasına ait görüntüler yer almaktadır.

Tamamlanan İmalatlar;

1. 37.000 m² yaya ve fayton yolu
2. 4.000 m² Tören Alanı ve buna ait 400 m² Seyir Platformu
3. 90.000 m² yeşil alan ve bitki örtüsü
4. Otomatik sulama sistemi ve 2 adet su deposu
5. 76 adet çevre aydınlatma direği ve besleme hatları

6. Trafo ve sayaç odası
7. Bitkilerin büyük bir kısmının uygulanması
8. Kağıthane Deresi balçık ve teressubat temizlenmesi
9. Sünnet, Tavanlı ve Fil Köprüleri temellerinin imalatları
10. Çevre babaları (yonu Taşı ile)

Bilindiği üzere Sadabad tarihi doku özelliği olan ve zamanında tarihi eserleri üzerinde bulundurması sebebiyle önem teşkil etmektedir. Burada inşa edilecek tarihi yapıların projeleri hazırlanmış olup, ilgili mercilerce (Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü'nce) bu projelerin onayından sonra imalatların yapılmasına başlanacaktır.

Ayrıca; "Kağıthane-Nurtepe Park Alanı ve Pazaryeri Düzenlemesinin Tamamlama İnşaatı" işinin toplam alam 84.500 m² dir. Kağıthane ve çevre bölge insanlarının gezinti, eğlence, dinlenme ve sportif etkinliklerden ve piknik alanından yararlanması üzerine tasarlanmış bir projedir. İş kapsamında 43.700 m² yeşil alan, 40.800 m² sert zemin vardır.

Tamamlanan imalatlar;

1. Toprak Futbol sahası (107,50*83,50m²)
2. Basketbol Sahası (16*28m²)
3. Hah Saha (40*27m²)
4. Tribün (3500 Kişilik)
5. Koşu Parkuru (598 m²)
6. Yürüme Yolları (2000m²)
7. İdari Bina (1000m²) (l. Kat: Sağlık Ocağı olarak, 2.Kat: Kadın Sağlığı olarak çalışmaktadır)
8. Otopark (2600 m², 206 araçlık)
9. Pazaryeri (3800 m²) (Haftanın bir günü Pazar kurulmaktadır)
10. Çocuk Oyun Alanı
11. 25 adet Çevre aydınlatma direkleri
12. Pazaryeri için Umumi WC imalatları yapılmıştır.

Söz konusu iş; 05.06.2005 tarihinde tamamlanarak park halkın kullanımına açılmıştır.

1987'de devreye sokulan Haliç projeleri ile başlayan Kağıthane vadisi ve çevresini koruma çalışmaları 1994 yılında yeniden gündeme gelerek Sadabad Projesi'nin uygulanmaya başlamasıyla devam etmektedir. Yine bu çerçevede Sadabad Projesi'nin devamı olarak düşünülen "Cendere Vadisi" Projesi söz konusudur. Bu proje ile Cendere vadisinde, dere yatağında bulunan ve halen çalışan fabrikaların kaldırılması, firmaların buraları showroomlara ve/veya fuar alanlarına dönüştürülmesini öngörmektedir.

Böylece endüstrinin çeşitli dallarında faaliyet gösteren (cam, kimya, tuz, demir çekme, bakır, ilaç, sabun vb.), halen dereyi kirletmekte olan kuruluşların dönüşümü sağlanacak ve bu alanın tamamında bir rekreasyon çalışması yapılacaktır.

Bu konuda bilinç ise Haliç ve onu besleyen Alibey ile Kağıthane derelerinin, vadileriyle birlikte kurtarılmasını bir tarihsel görev olarak benimseme üzerine kurulmuştur.

Kağıthane Belediyesi'nin Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi'nin devamı olarak düşünülen projeyi kısaca inceleyecek olursak;

İstanbul'un merkezindeki Cendere Vadisi, yeni bir ekonomik sosyo-kültürel merkez olacak şekilde yeniden planlanmıştır. Şekil 5.34'te Cendere Vadisi Yerleşim Projesi fonksiyon dağılımı görülmektedir. Şekil 5.35'de ise Cendere Vadisi Yerleşim Projesi yer almaktadır. Proje 214.708 m² bir alanı kapsamaktadır. Proje kapsamında 74000 m² lik bir alan, kültür tesislerine tahsis edilmiştir. Bu tesisler içinde sergi alanları, el sanatları çarşısı, sanat galerileri, açık ve kapalı sinema, tiyatro, toplantı ve konferans salonları ve film stüdyoları yer almaktadır.

Şekil 5.34. Cendere Vadisi Yerleşim Projesi fonksiyon dağılımını gösteren planı.

21.11.2001 tasdik tarihli 1/5000 ölçekli nazım imar planlarında TAKS=0.05 KAKS=0.10 Hmax.=10.50 olan imar durumu; yeni revize edilen 1/5000 lik Nazım İmar Planı'nda bu oranlar TAKS=0.20 KAKS=0.40 Hmax=12.50 (3 katı geçemez) şeklinde düzenlenmiştir. Bu değerlerle oluşturulması hedeflenen bölged, inşai faaliyetlerinde daha fonksiyonel binalar elde etmek amaçlanmıştır. Bölgedeki parselleri daha işlevsel hale getirmek ve fonksiyonel binalar elde etmek için tevhiden parseller oluşturarak fonksiyon verilmiştir. İmar yapılanma şartları net parsel üzerinden düşünülmüş, gerekli DOP kesintileri yapılarak imar tanzim edilmiştir. Projenin başlangıç noktası Başak Konutları Anadolu Caddesi ve Cendere Caddesi kesişim noktasından olup, Kemerburgaz orman sınırına kadar devam etmektedir. Proje ticari yapılanmayla da desteklenmiştir. Böylece yıllarca fabrika ve depo alanı olarak kullanılmaktan kurtulan vadi işlevsel bir nitelik kazanarak, bölgenin görsel görünümünün değişmesine katkıda bulunacaktır. Böylece Kağıthane için düşünülen kentsel dönüşüm ve görsel dönüşüm projelerine de önemli ölçüde katkıda bulunulacaktır. Yeni düzenlenen imar planlarında dönüşümü teşvik edici unsurlarla bölgede bulunan mevcut yapı stoğunun yenilenmesi süreci de başlamış bulunmaktadır. Dönüşüm projeleri ve buna bağlı bölgenin otopark, trafik sorunu, alt yapı sorunları çözümlenip yeşil alanlar ile modern bir kentte insanlara hizmet edebilecek her türlü sosyal ve kültürel merkezler meydana getirilecektir.

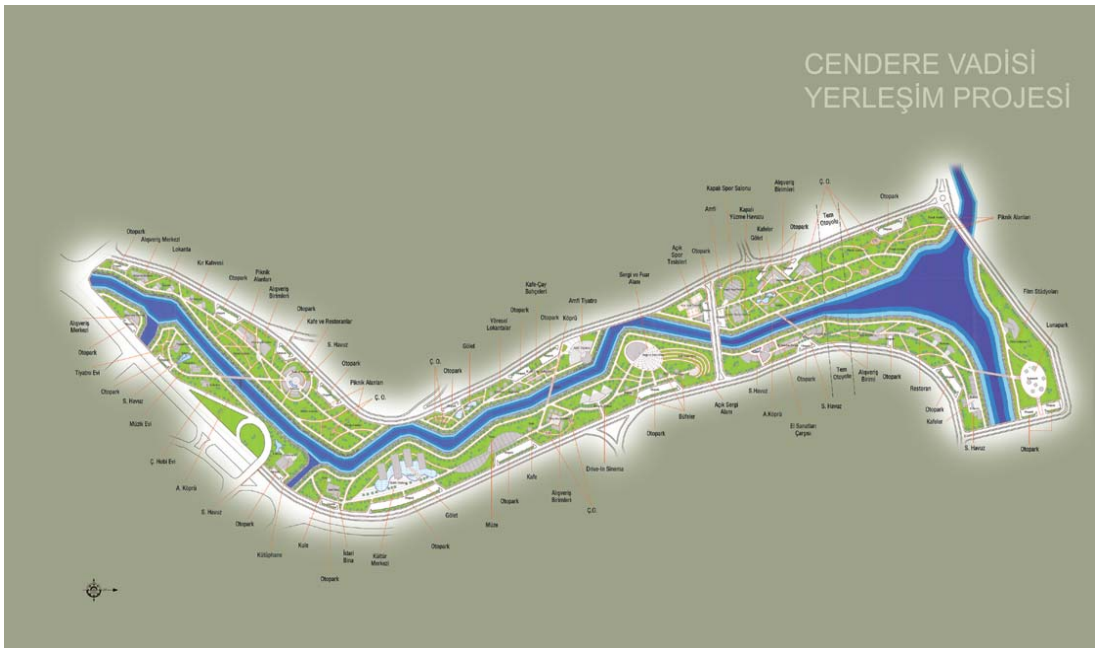

Şekil 5.35. Cendere Vadisi Yerleşim Projesi.

5.5. Bölüm Sonucu

Sadabad bahçe ve mesireleri, Osmanlı Türk toplumunun doğa ile bütünleştiği önemli örneklerden birisidir. Kağıthane, Sadabad bahçeleri gelişmeden önce de doğal özellikleri nedeniyle İstanbulluların ve hükümdarların doğa ile bir araya geldikleri yerlerin başında gelmektedir. Lale Devri'nde yaptırılan Sadabad Kasrı ile imar edilmeye başlanan Kağıthane, halkın kullandığı geniş mesire çayırlıklarıyla kuşatılan Sadabad Sarayı ve bahçesi ile birleşerek, Haliç'ten Kağıthane köyüne kadar birbirinden güzel bir dizi peyzajı içeren bir bahçe ve su şehri olmuştur. Böylece Osmanlı tarihi içinde peyzaj mimarlığı yönünden şehrin belli bir kesiminin planlı bir biçimde ve kısa bir zaman sürecinde rekreasyon amacıyla geliştirilmesi gibi bir olgu ile karşılaşılmıştır. Bu gelişmenin olduğu "Lale Devri"nde doğa ve bahçe tutkusu sınırlarını aşarak halka kadar ulaşmıştır.

Sadabad Kasrı ve çevresinde yapılan düzenleme çalışmaları incelendiğinde, alan için günümüze kadar çok fazla proje geliştirilmediği görülmüştür. Tez çalışmasında bu alanda geliştirilen biri uygulanmamış biri de uygulanmış iki ayrı projeye yer verilmiştir.

Uygulanmamış proje çalışması olan "Kağıthane Kültür Park Projesi" İTÜ Döner Sermayeleri aracılığı ile Mimarlık Fakültesi Planlama Grubu'na 1975 yılında ihale edilerek yaptırılmıştır. Plan raporunda, çalışmanın yapıldığı dönemde alanın mevcut durumu ortaya konularak endüstri ile birlikte gelen kentleşme sorunlarının ağır

baskısı altında bulunan Kağıthane vadisinin çağdaş rekreasyon gereksinimlerine cevap verecek şekilde planlanması gereğinden söz edilmiştir. Proje çalışması bu nedenle kent için önemli ve olumlu bir adım olmuştur.

Yapılan Kültür Park Projesi tarihi mekanlarda peyzaj düzenleme ilkeleri çerçevesinde incelendiğinde;

- Projenin hazırlandığı dönemde alanın doğal yapısı değerlendirildiğinde, Kağıthane vadisini kuşatan sırtların gecekondu, iskan ve endüstri kullanımları nedeniyle ağaçsız ve maki bitki örtüsünden yoksun bulunduğu görülmektedir. Sadabad bahçesinin asırlık yeşil dokusu dışında tüm vadi sağlıksız bir peyzaj görünümündedir. Bu nedenle rekreasyon potansiyelinin önemli bir bölümünü kaybetmiş bulunan Kağıthane'nin bir kültür parkı olarak düzenlenmesi sırasında etkileşimde olduğu çevresiyle birlikte ele alınması düşünülmüş ve bu nedenle projenin Haliç Master Planı ile entegrasyonu önerilmiştir. Sadabad ve çevresinin peyzaj yönünden onarılma olanakları değerlendirilerek, Sadabad bahçelerinin zamanla bozulan orijinal dokusunun yeniden kazandırılması projenin en önemli olgusunu oluşturmuştur. Öncelikle yer yer yeşil dokuya karışan ibreli türlerin ayıklanması önerilmiştir. Tarihi geçmişine bakıldığında alanın doğal yapısında ibreli türlerin yer almadığı görülmektedir. Çayır alanlarda bitki grupları canlandırılmış ve kitle etkileri yoğunlaştırılmaya çalışılmıştır. Bitkisel düzenlemede tarihi dönemlerde kullanılan türlerle bir kombinasyon yapılarak eski dönemlerindeki bitkisel etkisinin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Vadi tabanındaki bitkisel örtünün onarımı veya yeniden oluşturulmasında ana ilke; yaprak döken türlerden tarihi bahçelerde kullanılmış olanlarının seçimi ve bunların Sadabad etki alanı içinde informel bir düzende, belli bir kitle-boşluk oranına göre kullanılmaları; eğlence, spor vb. alanlarda düzenlemenin gerektirdiği biçimde yer almalarıdır.

- Tarihi gelişim süreci için hazırlanan bir raporla, bahçe içinde kalmış su tesislerinin bir bölümünün onarılması gerekliliği ortaya konulmuştur. Onarımdan kasıt ise tarihi çevrenin sadece görsel yönden geçmişinin canlandırılması, geliştirilmesidir. Ayrıca Kasır ve çevresinin tarihi perspektifinin dev bir maket halinde, kültür parkın içinde bir rekreasyon öğesi olarak kullanılması önerilmiştir. İlke olarak tarihi yapı ve kalıntıların tümünün korunması, onarım ve tamamlama işlemlerinin tamamlanması ile tarihi çevrelerde peyzaj düzenleme ilkelerinde

belirtilen bir yaklaşımla, mevcut doğal ve tarihi çevreye ölçülü müdahale ilkesi benimsenmiştir.

- Koruma alanında işlevsel baskılar değerlendirildiğinde, toplumun her kesimi için genel rekreasyon eğilimlerini göz önünde bulundurarak çok çeşitli işlevler düzenlenmiştir. Her yaş ve cinsteki gruplar için spor alanları, kültürel tesisler ve eğlence yerleri önerilmiştir. Bu da toplumun her kesimine hitap ederek yapılan yeni düzenlemenin benimsenmesi ve bu şekilde korunması amacıyla örtüşmektedir.

- Projenin uygulanabilirliği sorgulandığında, projede yer alan fonksiyonlara bir esneklik getirilerek, sınırları net olarak belirtilmemiştir. Özellikle belediyenin imkanlarına ve o fonksiyonun gelecekte kullanım potansiyeline göre belirlenen değişebilir sınırlar sayesinde projenin uygulanabilirliği arttırılmıştır. Fakat projenin yapıldığı dönemde Kağıthane Belediyesi'nin sahip olduğu kısıtlı maddi imkanlar ve askeri alanlara müdahalede yaşayabileceği sıkıntılar nedeniyle projenin uygulanamadığı görülmüştür.

Alanda uygulanmış bir proje çalışması olan Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi tarihi mekanlarda peyzaj düzenleme ilkeleri açısından değerlendirildiğinde;

- Alanın doğal yapısının korunması için projede Kağıthane Dersi'nin hatlarına ve çevresindeki topografyaya müdahale edilmediği görülmektedir. Derenin yatağına müdahale edilmemesinin diğer bir sebebi ise, insanların daha uzun bir su kıyısı kullanımının sağlanmasıdır. Özellikle mesire alanı olarak kullanılan geniş düzlüklerin, uygulanan projede de yeşil alan olarak korunduğu gözlenmektedir. Bitkilendirme projesinde türlerin seçiminde alanın tarihi geçmişinde yer etmiş olan bitkilere özellikle yer verilmiştir. Günümüze kadar gelebilmiş olan ağaçların korunmasına karar verilmiş ve bunun için gerekli önlemler alınmıştır.

- Projenin genelinde ulaşılmak istenen hedef, tarihi dokunun yeniden eski görkemli günlerine kavuşturulması ve yeniden bir mesire alanı olarak halkın yoğun kullanımına sahne olmasıdır. Bunların sağlanabilmesi için alanda yer alan tarihi yapıların restorasyonu öngörülmüş ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Projenin altyapı ve bitkisel düzenleme aşamalarının uygulanmasından önce çalışma alanının mevcut durumu ve kullanımı, projenin bu etaplarının uygulanmasından sonraki durumu ile karşılaştırıldığında bu alanda ne kadar ilerleme kaydedildiği rahatlıkla görülebilmektedir.

- Proje alanının görsel ve fiziksel özellikleri dikkate alındığında; manzara noktalarında oturma birimlerinin kullanılmasına, proje genelinde kullanılan malzemenin alanın tarihi kimliğine uygun seçilmesine dikkat edilmiştir. Özellikle kent mobilyalarında ahşap tercih edilmiştir. Aydınlatma elemanlarında da yine alana uygunluk ön plana çıkmıştır.

- Koruma alanında işlevsel baskılar değerlendirildiğinde; mevcut kullanımlara ilave olarak alanın tarihi kimliğini yeniden kazandırmak amacıyla, dere boyunca sandal gezintisi için özel bir tasarım geliştirilmiştir. Ayrıca geçmişte cirit oyunlarının oynandığı alana sportif etkinlikler için ayrı bir tasarım yapılmıştır. Tarihi mekanların bir bölümünün geçmişteki fonksiyonları günümüzde de devam ettirilmiştir. Bu sayede alanın turistik potansiyelinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

- Proje alanının sınırlı tutulmayıp, Kağıthane - Nurtepe Parkı ya da yeni yapılmaya başlanan Cendere Vadisi Projesi gibi çalışma alanı ile yakından ilgili bölgelerde yapılan başka projeler ile projenin devamı niteliğinde desteklenerek çözümler üretilmek istenmesi, projenin başarısını arttıran etkenlerden biridir. Tarihi alanlarda yapılan peyzaj düzenlemelerinde göz önünde bulundurulması gereken ilkelerden biri, tarihi mekanların çevreleriyle birlikte ele alınarak değerlendirilmesidir. Arka arkaya yapılan bu çalışmalar da bu bilincin oluştuğunu göstermektedir.

- Kağıthane bahçeleri ve mesirelerinin, özellikle Sadabad Kasrı ve bahçesinin Türk bahçe ve peyzaj sanatı tarihi içindeki en önemli yeri, su ve bitki gibi bahçe öğelerinin kullanılışındaki özelliklerdir. Bu tarihi kimliği yeniden ortaya çıkarılarak geçmiş işlevlerinin canlandırılmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle projede sandal gezintisi yapılacak alanlar düzenlenmiştir. Dere boyunca geniş yeşil alanların korunmasına özen gösterilmiştir. Bu alanlarda Tarihi süreç içinde yer alan iki gölün aynen korunup yeniden düzenlenmesi için ayrı bir proje geliştirilmiştir.

- Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesinde görülen en önemli aksaklık ise; çalışma alanının tarihi kimliğini yansıtan tarihi yapıların günümüze ulaşmış olanlarının restorasyonunun yapılarak projenin bu ayağının tamamlanmasıdır. Bu çalışmalar yapılmış olup, ilgili mercilerin onayından sonra uygulanacaktır. Bu uygulamalar da yapılmış olan peyzaj düzenleme çalışması daha net olarak kendini ifade edecek ve çalışmanın başarısı o zaman kendini gösterecektir. Bu haliyle çalışmanın bir yönü eksik görünmektedir.

6. BÜYÜK VE KÜÇÜK ÇAMLICA KORUSU

6.1. Konumu

Büyük ve Küçük Çamlıca Doğal Sit Alanı, Marmara Bölgesi'nin kuzeyinde, İstanbul İli'nin Anadolu Yakasında, Üsküdar İlçesi'nde yer almaktadır. İstanbul'un kentsel imajına bakan konumu ve Boğaz'ın manzarasına hakim tepelerde yer alması nedeniyle büyük önem kazanmaktadır. Şekil 6.1, Şekil 6.2 ve Şekil 6.3'de Çamlıca'nın İstanbul İli ve Üsküdar İlçesi içindeki konumu gösterilmiştir.

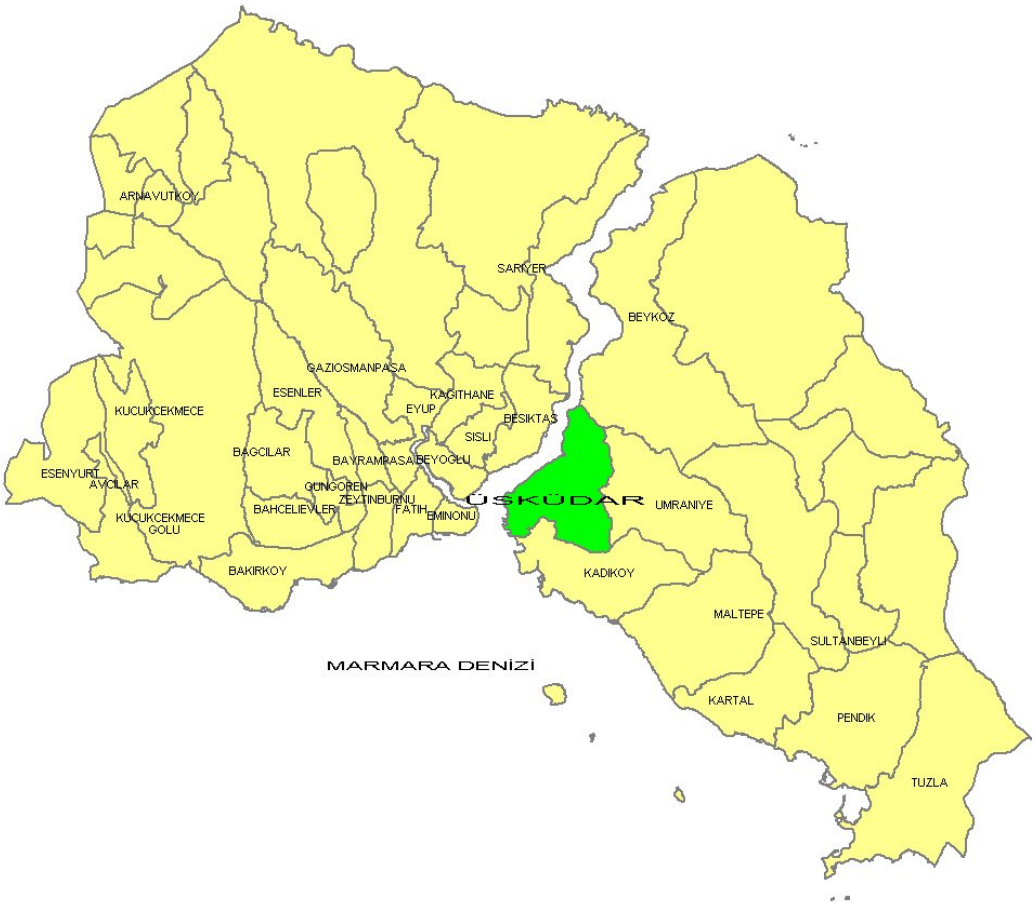

Şekil 6.1. Çamlıca'nın İstanbul Metropoliten Alan İçindeki Konumu.

Şekil 6.2. Üsküdar'ın Konumu.

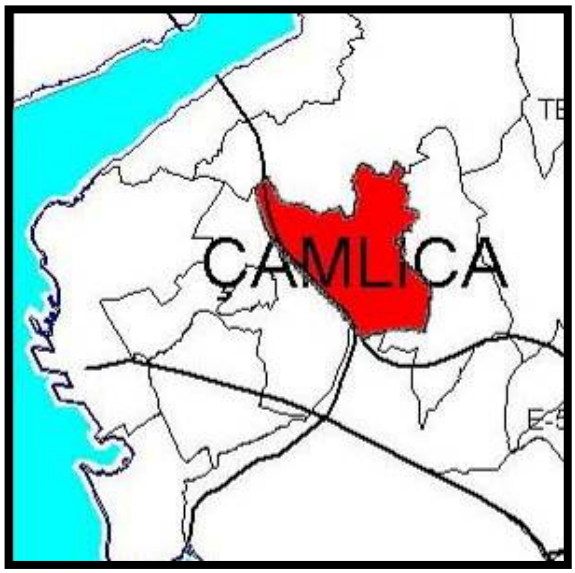

Şekil 6.3. Çamlıca'nın Konumu.

6.2. Tarihsel Gelişimi

Boğaz, tarih öncesi dönemden başlayarak Asya - Avrupa geçişlerinde bir köprü görevi görmektedir. Bu nedenle her dönemde stratejik öneme sahip bir bölge olmuştur. Şekil 6.4'de Çamlıca tepesinden boğazın ve Tarihi Yarımada'nın görüntüsünü gösteren bir gravüre yer verilmiştir.

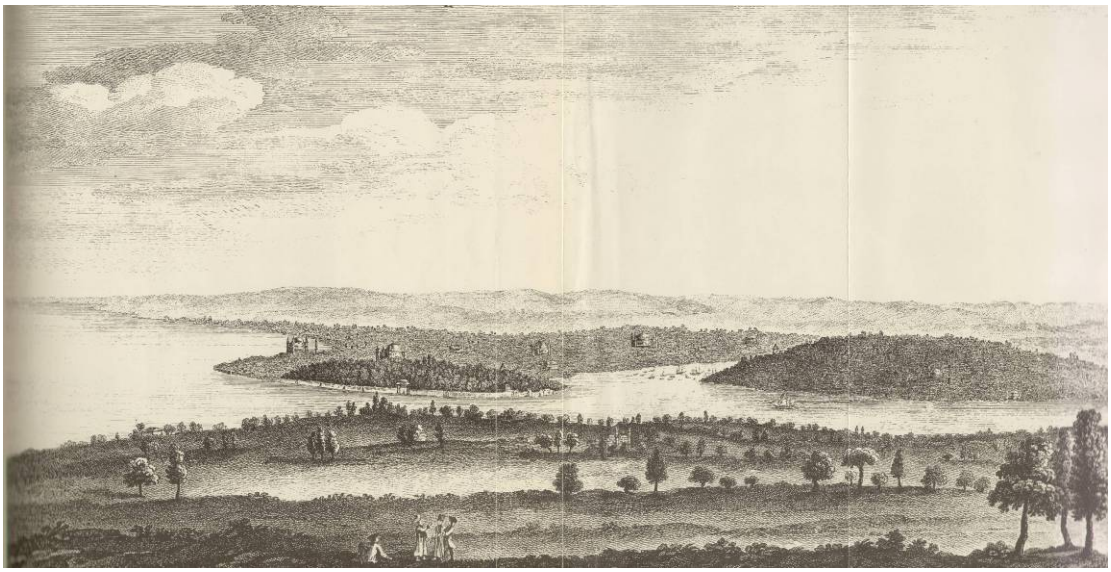

Şekil 6.4. 1790 yıllarında Çamlıca tepesinden boğazın ve tarihi yarımadanın görünümü.

Bizans öncesi ve Bizans döneminde Boğaz bir yerleşim alanı olmaktan çok, önemli bir geçiş yeri olmuştur. Dini, rekreaktif ve savunma amaçlı kullanımlar yer almıştır.

14 ve 15. yüzyılın ilk yarısında Bizanslılardan boşalan Boğaziçi, Türklerin egemenliğine geçmiştir.

İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesinden sonra Boğaziçi'nde 15. yy'ın ikinci yarısında, savunma amacı yanında rekreaktif yerleşmeler ve kullanımlar da başlamıştır. Üsküdar, Osmanlı döneminde doğuya ve kuzeye doğru gelişmiş; Bizans döneminde küçük bir kasabayken, Türklerin eline geçtikten sonra yoğun bir yerleşme faaliyetine sahne olmuştur. Tarih boyunca Avrupa ve Asya arasında bir geçiş yeri, üs ve konak yeri olarak önemini koruyan Üsküdar, Osmanlı döneminde bir liman kenti olarak gelişmiştir. 16. ve 17. yy.'larda ise bölge gerçek anlamda bir ticaret kenti olmuştur.

Şekil 6.5. Çamlıca'nın rekreasyon alanı ve bir geçiş yeri olduğunu gösteren gravür.

Boğaziçi İstanbul kent bütünü içinde etkin konumunu Cumhuriyet öncesi dönemde kazanmış, ancak bu önem Cumhuriyet döneminde daha da artmıştır. İstanbul'un ticaret, sanayi, kültür merkezi olarak 1950'lerden itibaren hızlı kentleşme sürecine girmesiyle bu mekanlar daha yoğun biçimde etkileşmiştir. Osmanlı Döneminde

yazlık konutlar, yalılar ve bunlara hizmet veren Boğaziçi köylerinin oluşturduğu üst, orta ve alt gelir gruplarının yerleştiği bu mekanda, Cumhuriyet döneminde olumsuz gelişmeler olmuş, yeni ve uyumsuz kullanımlar ortaya çıkmış, vadi tabanları ve dere kenarlarında sanayi yerleşmeleri yer almıştır. 1950'den itibaren de göçle gelenlerin oluşturduğu gecekondu nüfusu ve gelişen ulaşım olanaklarının yarattığı yeni gruplar Boğaziçi'nin bugünkü yerleşme yapısını oluşturmuştur.

Şekil 6.6. Çamlıca'dan adaları gösteren bir gravür.

Çamlıca tepelerinin tarihi neredeyse Üsküdar kadar eskidir. Osmanlı döneminde, tepelerin ilk kullanımı IV. Murat zamanında (1623-1640) olmuştur. Eski ve Yeni Çamlıca adıyla bahsedilen iki mesire yerinde bazı köşklerin ve Büyük Çamlıca'da Bağ-ı Cihan adlı Şekil 6.7'de görülen bir ahşap kasrın yaptırılmasıyla 17. yy'da Çamlıca sayfiye yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır.

IV. Mehmed'in (1648-1687) aynı yüzyılda Çamlıca'ya bir ahşap saray ile 1660'ta tepelerdeki doğal su kaynaklarının akıtıldığı "Büyük ve Küçük Çamlıca Suları" diye bilinen çeşmeleri yaptırdığı bilinmektedir. Şekil 6.4 ve Şekil 6.5'de Çamlıca'ya ait gravürler yer almaktadır. Şekil 6.8'de ise Küçük Çamlıca'ya yaptırılan ahşap saraya ait bir gravür yer almaktadır.

Şekil 6.7. Büyük Çamlıca'da yaptırılan ahşap sarayı gösteren gravür.

Şekil 6.8. K. Çamlıca'da IV. Mehmed'in yaptırdığı ahşap saray.

Çamlıca mevkiinin Osmanlı yönetiminde yoğun olarak kullanılmaya başlanması 18. yy'ın başlarından itibarendir. Çamlıca tepelerinden, özellikle Büyük Çamlıca tepesinden İstanbul ve Boğaziçi'nin manzarasının güzelliği bir sayfiye yeri olarak seçilmesini etkilemiştir. Buna rağmen, bölge şehre uzak olduğundan 18. yy'da bağlık bahçelik niteliğini sürdürmüştür. 18.yy'ın sonlarında ve 19.yy'ın başlarında III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmut (1808-1839) zamanında Çamlıca ve çevresinde köşkler yapılmaya başlanmıştır. İlk daimi iskan 19. yy'da Büyük Çamlıca ve Üsküdar arasında Tophanelioğlu çeşmesi çevresinde gerçekleşmiştir. Çamlıca, Şirket-i Hayriye'nin kuruluşundan sonra 19.yy'ın ikinci yarısında Abdülaziz döneminde (1861-1876) çok canlanmış, özellikle II. Abdülhamit'in son yıllarına kadar bu canlılığını korumuştur.

Şekil 6.9. Büyük Çamlıca'nın sayfiye yeri olarak kullanımını gösteren gravür.

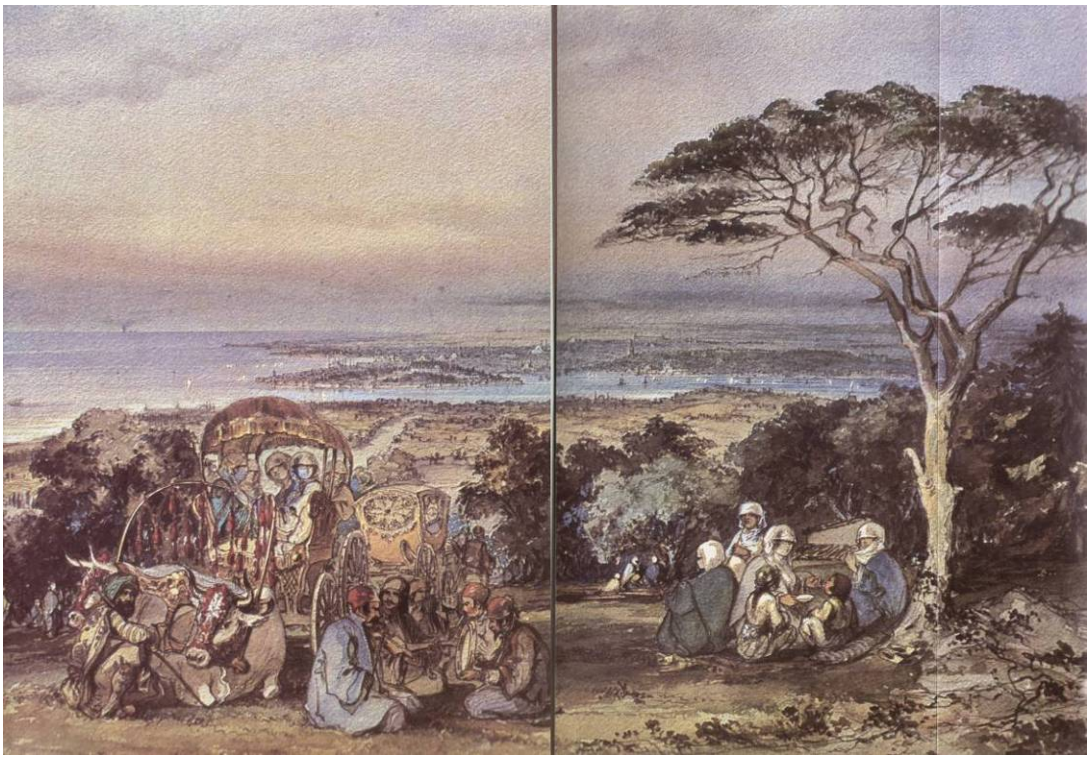

Şekil 6.10. Büyük Çamlıca'nın dinlenme ve rekreasyon amaçlı kullanımını gösteren gravür.

1864'te Çamlıca Yolu Komisyonu adıyla kurulan bir komisyon, Küçük Çamlıca'dan Büyük Çamlıca'ya doğru yer yer çok geniş olan bir cadde açmıştır. 1867-1870 arasında Kısıklı yolu üzerinde Bağlarbaşı civarındaki yeşil alan, şimdiki adıyla Millet Parkı bir belediye bahçesi olarak açılmış burası Çamlıca Bahçesi adıyla İstanbul'un halka açık ilk bahçelerinden biri olmuştur.

II. Abdülhamit döneminden sonra Çamlıca canlılığını yitirmiştir. Çamlıca tepelerine, birkaç yüzyıl Büyük Çamlıca'nın Boğaz'a bakan ön yüzünde yer alan son veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin köşkünün yanındaki su kaynağının önünden geçen eski dar yoldan ulaşılabilmiştir.1950'li yıllarda Büyük Çamlıca tepesine arkadan Ümraniye tarafından dolaşarak çıkılan yeni yol açılmıştır. Arka yol tepeye bağlandığından motorlu araçların tepeye çıkabilmesi amacıyla yapılan otoparklar doğal çevreyi değiştirmiştir. 1950'li yıllarda Büyük Çamlıca tepesine çam ağaçları dikilerek yapılan ağaçlandırma bugün adalar yönündeki manzarayı kapatmıştır.

1980'de Büyük Çamlıca tepesinde düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. Çamlıca tepesi bugün tamamen yerleşim alanı içinde kalmıştır. Çamlıca'nın günübirlik gezinti, yazlık veya daimi oturma fonksiyonlu kullanılmasının şehirle olan ulaşım sistemine bağlı olarak geliştiği gözlenmektedir. Şekil 6.9 ve Şekil 6.10'da Çamlıca tepelerinin sayfiye yeri olarak kullanıldığını gösteren gravürler yer almaktadır.

6.3. Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu'nda Yapılan Düzenleme Çalışmaları

6.3.1. Uygulanmış Proje Örneği: Büyük Çamlıca Korusu 1980 ve 1981 Düzenlemesi

1979 yılında dönemin şehir yönetimi Büyük Çamlıca'da bir dizi düzenleme ihtiyacı duymuş ve bölgeyi kurtarma çabasına girişmiştir. Belediye Başkanı A. Kotil'in imzaladığı bir anlaşma ve şehir meclisinin aldığı ayrıntılı bir karar ile bu bölgeyi yeni baştan düzenlemeye, ağaçlandırıp bitkilendirme çalışması ve bir günübirlik gezinti tesisi yapmaya karar vermiştir. Bu kararın ardından aynı yıl Yıldız ve Emirgan Parklarında da bu anlamda benzer örnekler ortaya koymuş olan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'na düzenleme işi verilmiştir. Proje müellifi bugün İ.T.Ü. Peyzaj Mimarlığı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet Cengiz YILDIZCI'dır.

6.3.1.1. Çalışmanın Amacı:

Bu düzenleme ile, Çamlıca Tepesi, tarihindeki dönemlerin üçüncüsüne girmiş olmaktadır. Birincisi, dünyanın yeşil örtüsünün oluşmasından bu yana süregelmiş ve 1950'lere kadar yaşamış olan, zengin ve el değmemiş durumdur. Bu durumu geçmiş kaynaklarda kır çiçeklerinden oluşan halılar olarak yer almıştır. İkinci aşama, son 20-30 yılın yozlaşması ile, bitki zenginliğinin yok olup, Tepe'nin çorak bir tarla haline gelmesidir.

1981'de yapılan düzenleme ile, yukarıda bahsedilen yozlaşma giderilirken, Çamlıca Tepesi'nin eski durumuna dönmesinin imkanının kalmadığı düşünülerek; 5 milyonluk nüfusa sahip yeni İstanbul'da, bu kadar ayak altında, kır çiçeklerinin yaşatılamayacağına karar verilmiştir. Onun için, ortalama bir yol seçilerek zirvenin taş kaplanıp, bölgedeki çamurun önlenmesini ve geriye kalan alanların bitkilendirilmesini amaçlamıştır.

Yapılan çalışmada Çamlıca Tepesi İstanbul tarihinin eski bir şehir içi bahçesi olarak düzenlenmiştir. Tepe; köşkü, mermer pavyonları ve ağaçlara asılı fenerleri ile eski bir İstanbul bahçesi görünümüne kavuşturulmuştur.

6.3.1.2. Yapılan Analizler

Topoğrafya

Büyük ve Küçük Çamlıca Tepeleri, yükselen bir topoğrafyaya sahip birbirinden bir boyunla ayrılmış iki tepeden oluşmaktadır. Büyük Çamlıca tepesi 262 m'ye kadar, Küçük Çamlıca tepesi ise 228 m'ye kadar yükselmektedir. Söz konusu tepeler topoğrafik özellikleri nedeniyle küçük vadiler ve dere yataklarına sahiptir.

Bitki Örtüsü

Çamlıca Bölgesi zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Bu nedenle Büyük Çamlıca ve Küçük Çamlıca Tepeleri bitki örtüsü açısından çeşitlilik göstermektedir. Özellikle Küçük Çamlıca'da korunmuş bulunan Kızılçam ve Fıstık Çamı koruları bulunmaktadır. Bu iki koruda İspanyol göknarı, akçaağaç, çiçekli dişbudak, erguvan, sedir, ceviz, defne, servi, doğu çınarı, meşe, yalancı akasya, ıhlamur, gürgen vb. gibi türler bulunmaktadır.

- **Büyük Çamlıca Korusu**

Büyük Çamlıca Korusu yer alan ağaç türleri; Acer negundo (Dişbudak yapraklı Akçaağaç), Aesculus hippocastonum (Beyaz çiçekli at kestanesi), Catalpa bignonioides (Katalpa), Cedrus libeni (Lübnan sediri), Celtis australis (Çitlenbik), Cercis siliquastrum (Erguvan), Cupressus sempevirens (Akdeniz servisi), Elaeagnus angustifolia (Gümüşi iğde), Fraxinus angustifolia (Dişbudak), Lagerstroemia indica (Oya), Laurus nobilis (Defne), Morus alba (Ak dut), Pinus nigra (Kara çam), Pinus pinea (Fıstık çamı), Platonus orientalis (Doğu çınarı), Robinia pseudoacacia (Yalancı akasya), Quercus coccitera (Meşe), Tamarix tetrandra (Ilgın), Taxus baccata (Porsuk), Thuja occidentalis (Doğu mazısı), Tilia argentea (Gümüşi ıhlamur) olarak sıralanır.

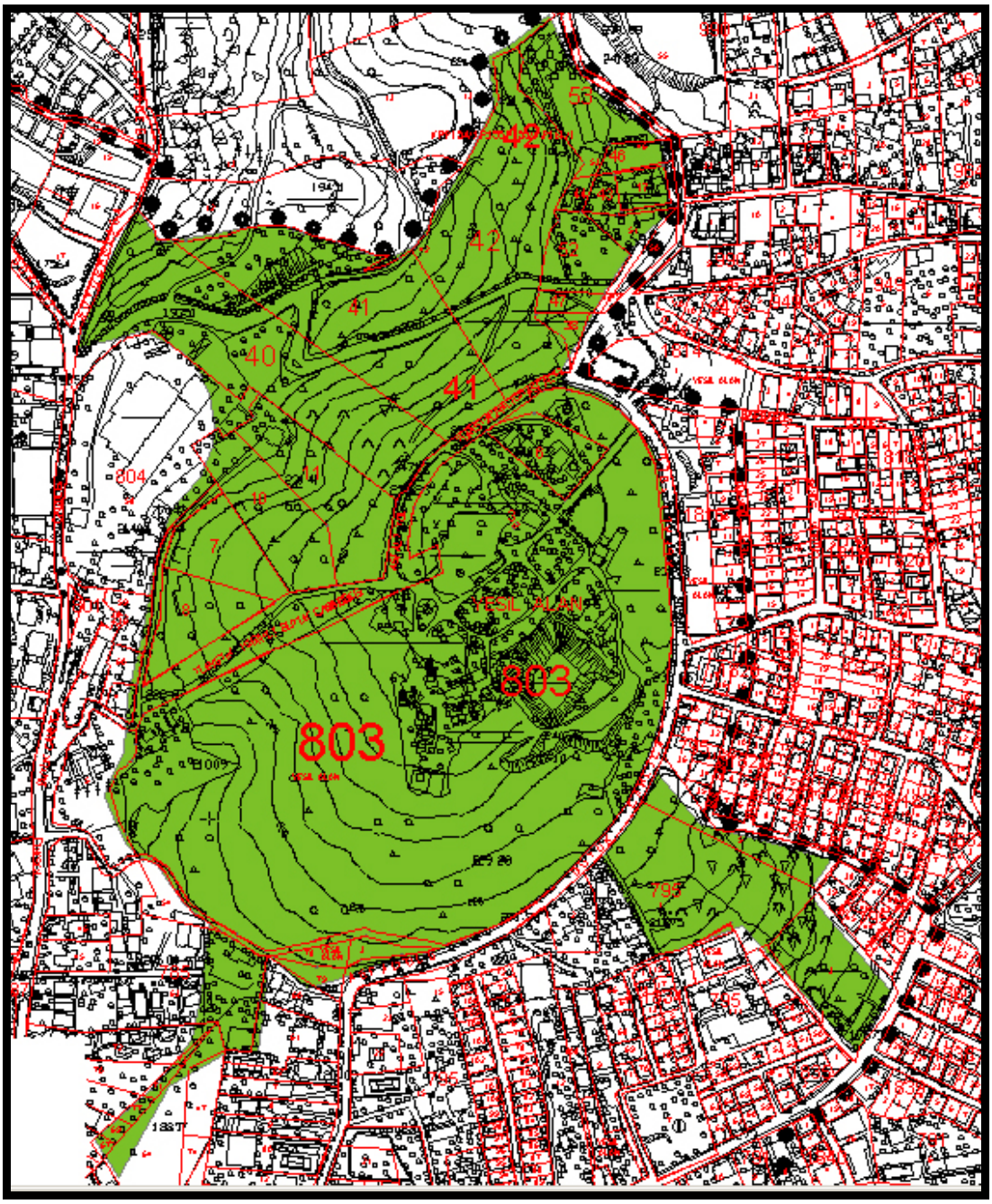

Şekil 6.11. Büyük Çamlıca Korusu'nun günümüzdeki halihazır haritası.

- **Küçük Çamlıca Korusu**

Küçük Çamlıca' da yer alan ağaç türleri; Abies pinsapo (Endülüs göknarı), Acer campestre (Ova akçaağacı), Acer negundo (Dişbudak yapraklı akçaağaç), Acer pseudoplatons (Dağ akçaağacı), Aesculus hippocastonum (At kestanesi), Ailenthus altissima (Kokar ağaç), Cedrus atlantica (Atlas sediri), Cedrus deodora (Himalaya sediri), Celtis australis (Çitlenbik), Cercis siliquastrum (Erguvan), Cupressus arizonica (Arizona servisi), Cupressus sempervirens (Adi

servisi), Ficus carica (İncir), Fraxinus ornus (Çiçek dişbudağı), Lagerstroemia indica (Oya ağacı), Laurus nobilis (Defne), Morus alba (Ak dut), Pinus nigra (Kara çam), Pinus pinea (Fıstık çamı), Platonus orientalis (Doğu çınarı), Quercus ilex (Pırnal meşe), Quercus robur (Saplı meşe), Robinia pseudoacacia (Yalancı akasya), Tilia argentea (Gümüşi ıhlamur), Ulmus glabra (Dağ karaağacı) olarak sıralanır.

Şekil 6.12. Küçük Çamlıca Korusu'nun günümüzdeki halihazır haritası.

Alanın Görsel Değerleri

Son yıllarda kentsel kullanıma yoğun bir şekilde açılan alanda rekreatif amaçlı donatılar korunmaya ve geliştirilmeye çalışılmaktadır. Rekreatif amaçlı kullanım için açılan alanlara bakıldığında bu rekreasyon alanlarının niteliksel açıdan zengin donatılara sahip olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Boğazı karşısındaki hakimiyeti ve

yüksekliği nedeniyle geçmişte olduğu gibi çalışmanın yapıldığı dönemde de çok yoğun kullanılan bir dinlence alanı olan Büyük Çamlıca Korusu da Anadolu yakasında yer alan zengin donatılara sahip alanlardan biridir.

Çevre Sorunları

Çalışma alanında çevre sorunlarını birkaç maddede toplamak mümkündür:

- Bölgede en önemli sorunlardan biri çeşitli radyo ve televizyonlara ait olan verici istasyonlarıdır. Bu vericiler, İstanbul'un en güzel manzara noktalarından birinde görüntü kirliliği oluşturmakta ancak daha da önemlisi halkın sağlığını tehdit etmektedirler.

Şekil 6.13. 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın kullanımı.

- Açık- yeşil alanların bakımsız olması ve söz konusu alanların çöp alanı olarak kullanılması bölgedeki diğer önemli sorun olarak karşımıza çıkar.

- Alanın doğal sit ilan edilmesiyle birlikte plan bütünlüğünden uzaklaşarak geçiş dönemi yapılanma koşulları ile yapılaşan parseller; bölgenin karakteristik özelliklerine ters düşerek ve planın bütünlüğünü bozmaktadır.

Şekil 6.13, 6.14, 6.15, 6.16, 6.17 ve 6.18'de Büyük Çamlıca Tepesi'nde 1950 ve 1979 yıllarına ait mevcut çevre sorunlarını gösteren fotoğraflar yer almaktadır.

Şekil 6.14. 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın görünümü.

Şekil 6.15. 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın görünümü.

- Çalışma alanında yer alan inşaat faaliyetleri mevcut bitki ve toprak örtüsünün kaybına neden olmaktadır.

Şekil 6.16. 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın durumu.

Şekil 6.17. 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın durumu.

Şekil 6.18. 1950-1979 yılları arasında Büyük Çamlıca'nın durumu.

Belediye'nin, ruhsatsız işgalleri yıktırarak, Tepe'yi boş halde Kuruma teslim etmesinden sonra, düzenleme çalışması için yapılan işler şunlar olmuştur:

- Öncelikle, binlerce ton iyi toprak döktürülerek, son yıllarda tozlu düzlükler ve otopark haline gelen Çamlıca Tepesi, eski tepe haline sokulmaya çalışılmış ve bitkilendirme çalışması için uygun bir hale getirilmiştir.

- Motor trafiği, tepenin önemli bir bölümünü kapatmış olan polis röle istasyonu önünde kesilerek, taş duvar çekilmiş, ondan sonrası yayalara ayrılmış ve Belediye''nin yaptığı parke taş yardımı ile, ince patika yollarla örülmüştür.

- Yolların arasında kalan geniş alanlarda, geometrik bir bahçe düzenlemesine gidilmeyerek, Tepe'nin yüzyıllar boyu sürmüş olan doğal karakterine sadık kalınmış ve bu geniş alanların eskiden olduğu gibi, papatya ve gelincik tarlaları haline dönüşmesi için ekimler yapılmıştır.

- Yer çimeni Bolu Dağı'ndan kesilerek getirtilip hazır çim döşenmiş, zirveye gölge verecek yeni ağaçlar dikilmiştir.

- Tepeye arkadan bir servis yolu açılmış ve kahvenin servis araçları ile turist otobüsleri için, çamlık içine bir oto park yapılmıştır.

- Su kaynağından çıkan yokuş yola, görünümü bozmayan, 3 teraslı bir otopark yaptırılarak, taşıt kalabalıkları buralarda gruplaştırılmış ve peyzajdan gizlenmiştir.

- Trafiğin kesildiği yerde 6000 m²'lik bir arazi, Kurum adına satın alınarak, bu yamaca 3 teras halinde 200 araçlık bir otopark yapılmıştır.

- Tepeye çıkan ve basamaklarına kaya çiçekleri dikilen, geniş bir taş merdiven yaptırılmıştır.

- Tepede manzaraya bakan bir uç noktaya, sebil üslubunda, üstü iki kademeli kurşun külahlı, mermer bir seyir balkonu yaptırılmıştır. İçinde kendi ocağı olan bu küçük köşk, bir "Hünkar Sofrası" halinde, özellikle gurup vakitlerinde, tadına doyulmaz bir köşe olarak, manzara izlemek isteyenlere kucak açacak şekilde düzenlenmiştir.

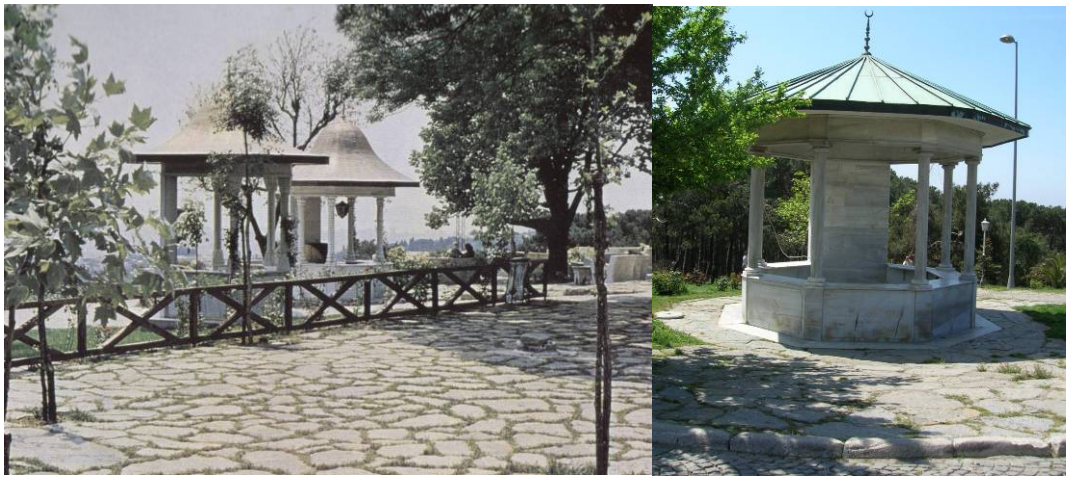

Şekil 6.19. 1980 yılında yapılan düzenleme ve günümüzdeki görünümü.

- Ağaçların altında, aynı üslupta fakat tek çatılı bir mermer pavyon da, "büfe" olarak hizmet vermek üzere düzenlenmiştir. Şekil 6.19, Şekil 6.20, Şekil 6.21 ve Şekil 6.22'de mermer pavyonların düzenlemeden sonraki görüntüleri yer almaktadır.

Şekil 6.20. 1980 yılında yapılan düzenlemenin ayrıntıları ve günümüzdeki durumu.

Şekil 6.21. 1980 yılında yapılan düzenlemedeki mermer üniteler.

Bu tek kademe çatılı pavyonun bir eşi kalabalıkların yaydırılması amacı ile, çamlık önündeki alt adaya, "komple büfe" olarak oturtulmuştur.

• Kağıthane Kasrı Şekillerinde görülen stilde biri şekerci, öbürü kebapçı, olarak 2 zarif mermer ünite yaptırılmıştır. Şekil 6.24 ve Şekil 6.26'da detaylarıyla birlikte bu üniteler görülmektedir.

• Türbeler ve sebiller stilindeki 2 mermer ünite ise, bir çay büfesi, öbürü kitapçı ve oyuncakçı olarak yaptırılmıştır.

Şekil 6.22. Çay büfesi olarak düzenlenen mermer ünitenin 1980'deki ve günümüzdeki görünümü.

Tepede arka yan tarafta iki servi arasında yatan Veli'nin (İvez Fakih, vefatı H. 735) 1940'larda yaptırılmış beton ve boru demirden kabir düzeni değiştirilerek, iki servi içinde bir demir kameriye-türbe yaptırılmıştır.

- Tepe düzlüğü, arası çimenli antik taş kaplama ile örtülmüş, bunun şehre ve Adalar'a bakan kenarlarına ve ağaç altlarına, ilk defa yaratılan bir yöntem ile, Türk divanı üslubunda, kenarları mermerli taş sedirler yaptırılmış, önlerine pirinçten sinileri ile taş masalar konulmuş, üstlerine eski stilde beyaz şemsiyeleri çekilmiş ve başlarına pirinç fenerleri dikilmiştir.

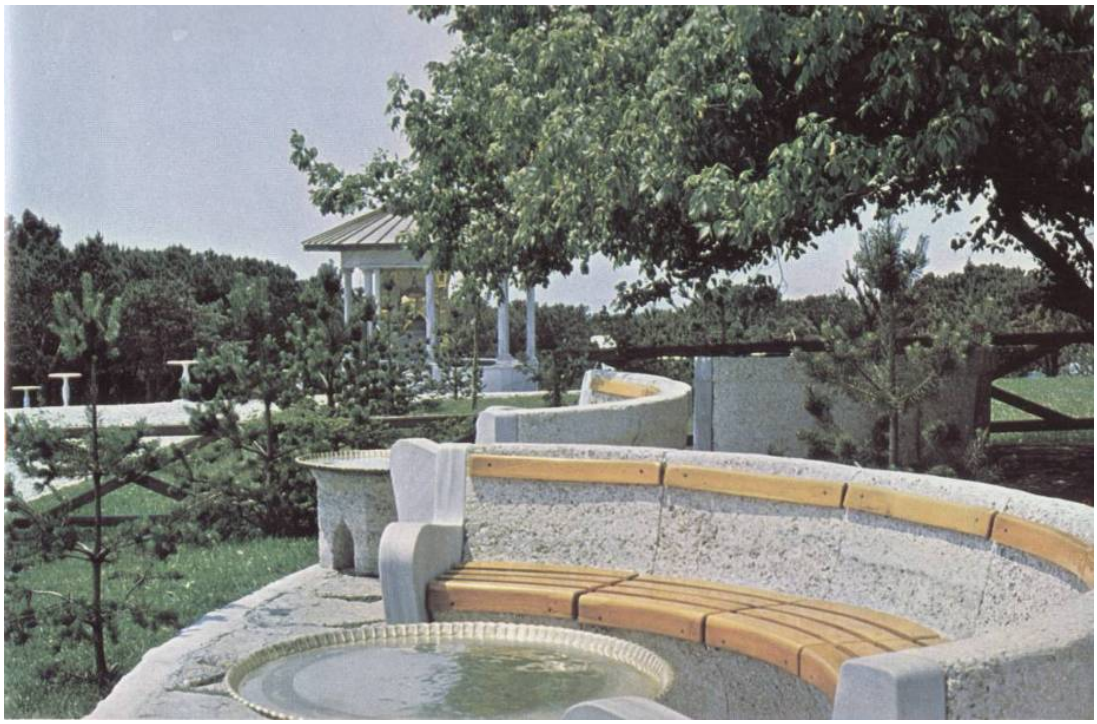

Şekil 6.23. Taş sedir ve önlerine konulan pirinç siniler.

- Adalar yönündeki çamlığın içine, döküm ayaklı banklar yerleştirilerek halka 500 kişilik ücretsiz oturma yeri hazırlanmıştır. Şekil 6.23'te bunlara bir örnek görülmektedir.

Şekil 6.24. Düzenlemede kullanılan mermer ünitelerin görüntüsü.

• Tepenin tarihi yarımadaya bakan yüzünde, yol kenarında etrafı duvarla çevrili ve içine girilemeyen geniş bir koruluk bulunmaktadır. Korunun Tepe'ye bakan kenarı, çirkin bir çimento duvarla kapalıyken, bu duvar, sahiplerinin rızası ile yıktırılıp, yerine beyaz bir demir parmaklık çekilmiş ve Tepeyi çevrelemesi gereken yeşil bir bandın önemli bir bölümü Çamlıca görünümüne kazandırılmıştır. Yeşil koruluğun önünde beyaz ve stil parmaklığın peyzaja eklenmesi bile, buradaki görüntüyü düzelten bir müdahale olmuştur.

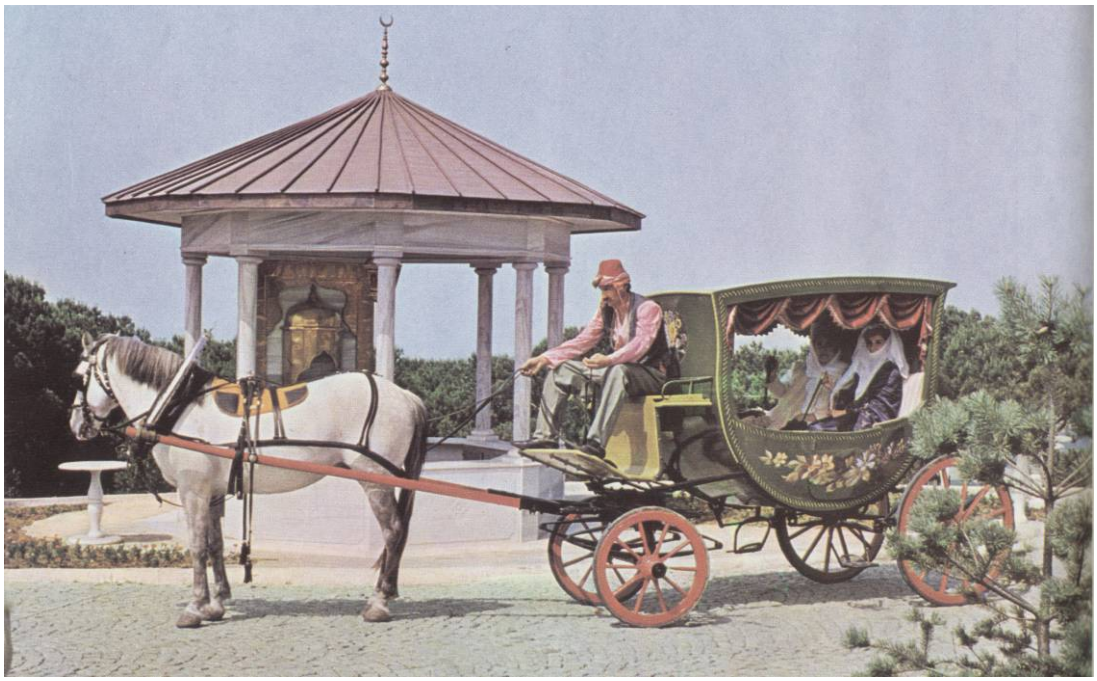

Şekil 6.25. Düzenleme ile alana kazandırılan faytonla gezinti fonksiyonu.

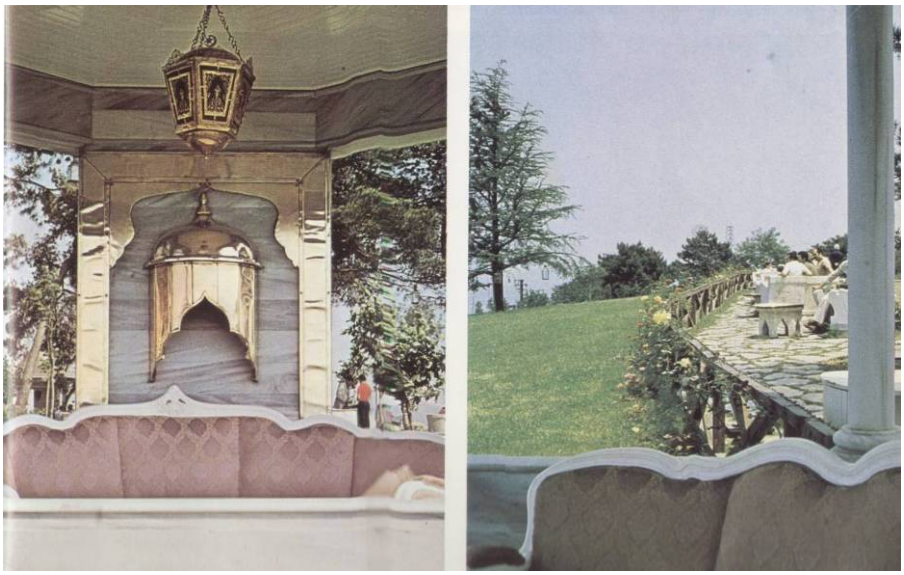

Şekil 6.26. Düzenlemede kullanılan mermer ünitenin iç detayları.

Bundan sonra yapılması gereken, bu korunun ve Boğaziçi tarafındaki kel yamacın, İstanbul'a hizmetle yükümlü ilgili kuruluşlar ve bakanlıklarca, kamulaştırılıp, ağaçlandırılması ve tarihi tipte bir kaç pavyonla, halka ve turistlere kullanım alanı yaratılması olmuştur. Tepedeki yapının ve bahçenin, 5 milyonluk bir kentin ihtiyacını karşılayamayacağı ortadadır. Tepeyi yapılarla ve kalabalıklarla doldurmak ta doğru bulunmamıştır. Bu nedenle, aynı manzaraya sahip alt yamaçlara doğru yayılması ve uzanılması planlanmıştır.

Yine yapılması gereken bir çalışma olarak, Ümraniye tarafından yola kadar tırmanmış olan kaçak bir kaç yapının kaldırılması ve bu yamaçların da ağaçlandırılması tanımlanmıştır.

Şekil 6.27. Büyük Çamlıca'da yapılan 18. yy. üslubundaki kahve.

Ana yapı olarak Tepeye, tek katlı ve 18. yüzyıl üslubunda Şekil 6.27 ve Şekil 6.28'de görülen iki kahve binası yaptırılmıştır. Stilde 18. yüzyılın seçilmesinin sebebi ise; şehre bakan manzara yerlerinin, şehri temsil etmesi ve mimarilerinde, o kentin karakteristik kişiliğini taşıması gösterilmiştir. İstanbul için klasik ve zengin çağ, 1700'lü yıllar olarak tanımlanmıştır. Güzellik, İstanbul'da 18. yüzyılda anlamını bulmuştur. 19. asırda başlayan ve şehri değiştirmeye koyulan batı etkisi de o zaman henüz zayıftır ve tipik, karakterli, tam bir üslup birliği içinde olan şehirde, birçok değerli eserlerin arasında, zengin ve görkemli kahvehaneler yer almıştır. Bu bilgiler ışığında; bugün zamanla hepsi ortadan kalkan bu gösterişli kahvelere benzer bir şeyi gerçekleştirerek, turistlere ve halka sergilemek, bir turizm yatırımı yanında ağırlığı olan bir kültür ve bir eğitim hizmeti de yapmış olmak amaçlanmıştır.

Şekil 6.28. Kahve'nin farklı açıdan görünümü.

Şekil 6.29. Kahvenin içindeki oturma alanlarının yapıldığı dönemde ve günümüzdeki görünümü.

İlk bina, yüzü çiçek Şekilli ve kepenkli bir pavyon olarak planlanmıştır. İçerisinin uzunca bir koridor halindeki mimarisinde, bir yüzü manzaraya bakarken, öbür cephesi sağır bir duvar halinde tutularak, tarihi çeşmeler, yeşillikler, ocaklar aynalarla donatılmış, cepheye bir aşurelik koleksiyonu dizilmiştir. Mermer çeşmelerin, arkalarından cam depolar bağlanmıştır. Musluklarını açınca, birinden buzlu şerbet, birinden ayran, öbüründen şıra, bir diğerinden de şarap akacak şekilde tasarlanmıştır. Şekil 6.29 ve Şekil 6.30'da ilk binanın yapıldığı döneme ve günümüze ait iç fotoğrafları yer almaktadır.

Şekil 6.30. Kahvenin içinden 1982 yılına ait detay görünümler.

Bunun yanında tek katlı bir salon, ocağı, ortasında fıskiyeli havuzu ve çepeçevre divanı ile, iki yüz yıl öncesinin havası ile konukları ağırlamak hedeflenmiştir. Bir cephesinden Adalar, öbüründen ise beyaz güvercinler görülen ve geniş bir nargile koleksiyonuna sahip, ikinci bina planlanmıştır.

1981 sonbaharından itibaren bitkilendirme çalışmalarına geçilerek, Tepenin en eski doğal örtüsünün canlandırılması amaçlanmıştır. Çatılara, kameriyelere, Tepeyi çeviren ahşap parmaklıklara, güller ve yaseminler sardırılmıştır. Anadolu dağlarından, sandıklarla, çeşitli çiçek soğanları getirtilip dikilmiştir.

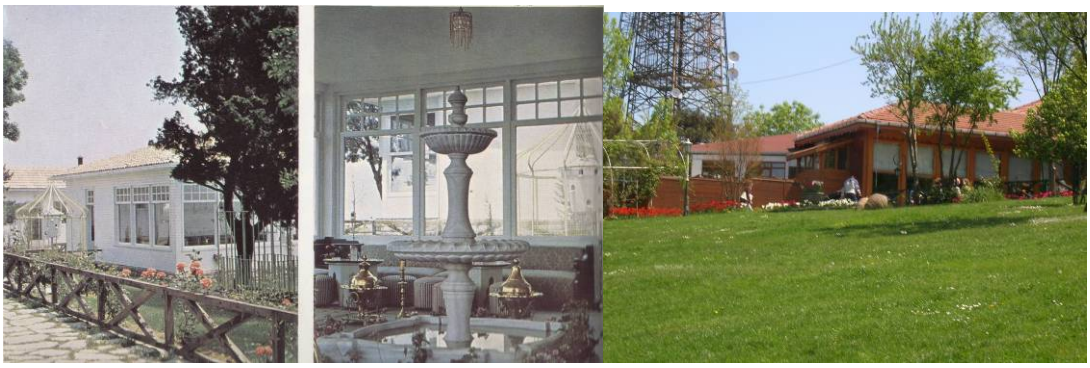

Şekil 6. 31. İkinci binanın bahçesinden ve iç detayından bir görünüm ve binanın günümüzdeki görünümü.

Şekil 6. 32. İkinci binanın içinden bir görünüm.

Şekil 6.33. Ahşap çitlere sardırılan güllerden bir görünüm ve günümüzde ahşap çitlerin görünümü.

Şekil 6.34. Büyük Çamlıca'daki kahvelerin günümüzdeki görünümü.

Şekil 6.31, Şekil 6.33, Şekil 6.34'de ikinci bina ait düzenlemenin yapıldığı döneme ve günümüzdeki görünümlerine ait fotoğraflara yer verilmiştir. Şekil 6.32'de ise ikinci binanın içine ait, düzenlemenin yapıldığı dönemdeki durumunu gösteren bir fotoğraf yer almaktadır.

Şekil 6.35. Tepenin 1982 yılında açılışından sonra yoğun kullanımı.

Şekil 6.36. Günümüzde tepenin kullanımını gösteren fotoğrafı.

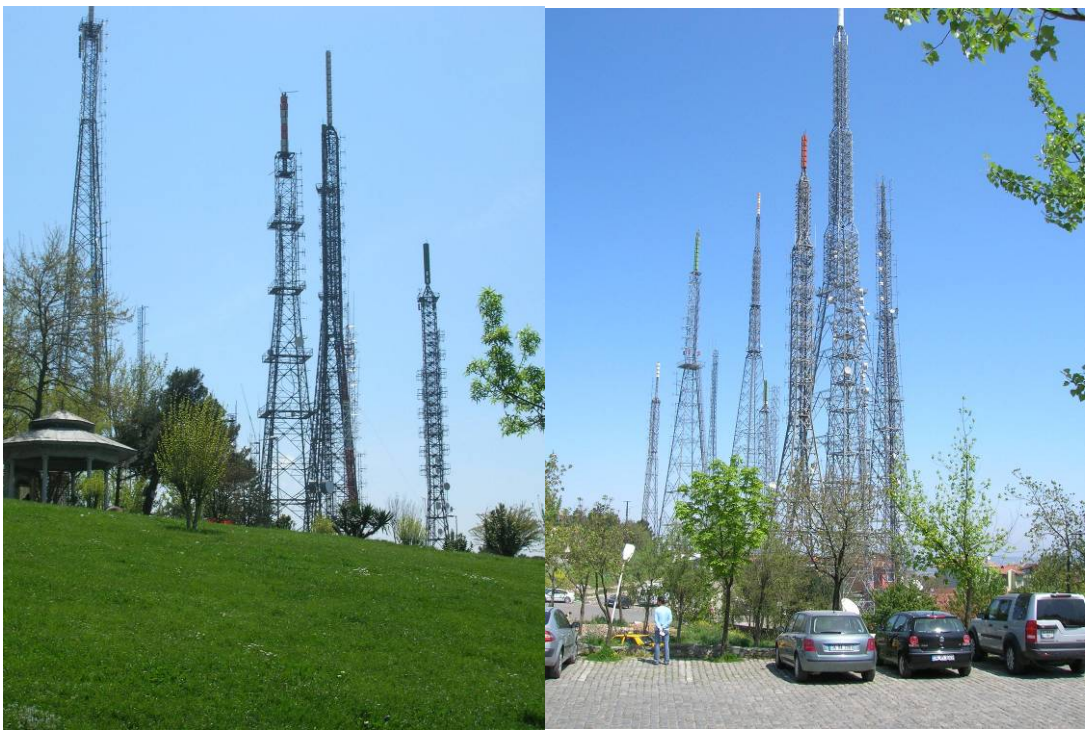

Şekil 6.37. Günümüzde tepede görüntü kirliliğine neden olan vericilerin görünümü.

Şekil 6.38. Günümüzde tepede bulunan otoparkın görünümü.

Şekil 6.39. Günümüzde Büyük Çamlıca Korusu'ndaki yürüme yolları ve çevresi.

Yukarıda yer alan fotoğraflardan Şekil 6.37 ve Şekil 6.38'de Çamlıca tepesinin günümüzdeki en önemli iki sorunu olan otopark ve verici istasyonlarının durumu

görülmektedir. Şekil 6.39'da ise yapılan düzenleme çalışmaları sonucundaki durumu görülmektedir. Şekil 6.40 ve Şekil 6.41'de ise Büyük Çamlıca tepesinden Boğaziçi Köprüsü ve çevresine ait manzaranın 1980'li yıllardaki ve günümüzdeki durumu görülmektedir.

Şekil 6.40. Büyük Çamlıca'dan 1980'li yıllarda boğazın görüntüsü.

Şekil 6.41. Günümüzde Çamlıca Tepesinden boğazın görüntüsü.

6.3.2. Uygulanmış Proje Örneği: Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme Projesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından ihale yöntemiyle Hassa Mimarlık Müh. İnş. San. Tic. Ve Ltd. Şti'ne verilen proje kapsamında Şekil 6.42 ve Şekil 6.43'de görülen şelaleler, gezinti yolları ve dinlenme alanları düzenlenmiştir.

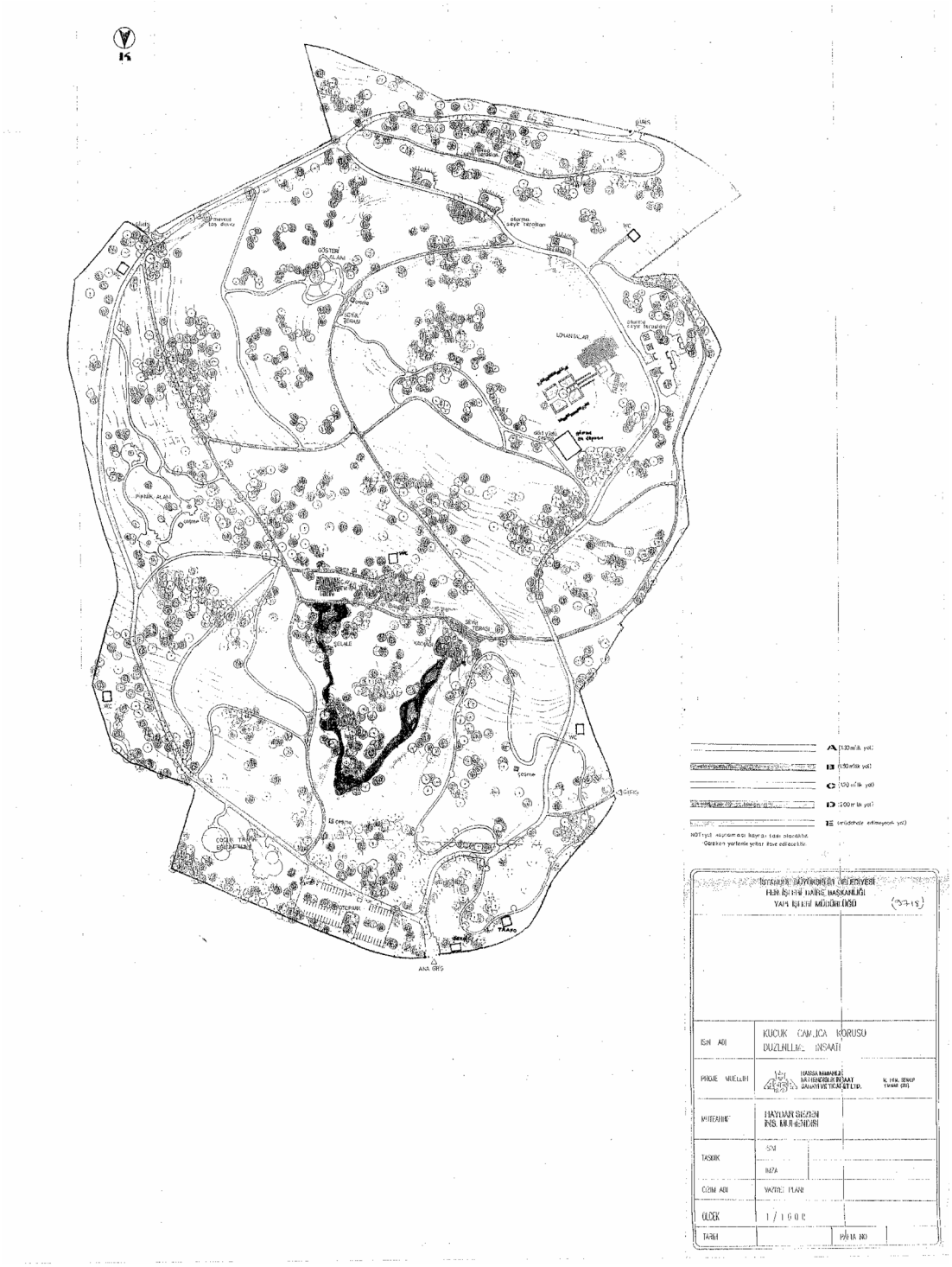

Şekil 6.42. Küçük Çamlıca Korusu Peyzaj Düzenleme Projesi.

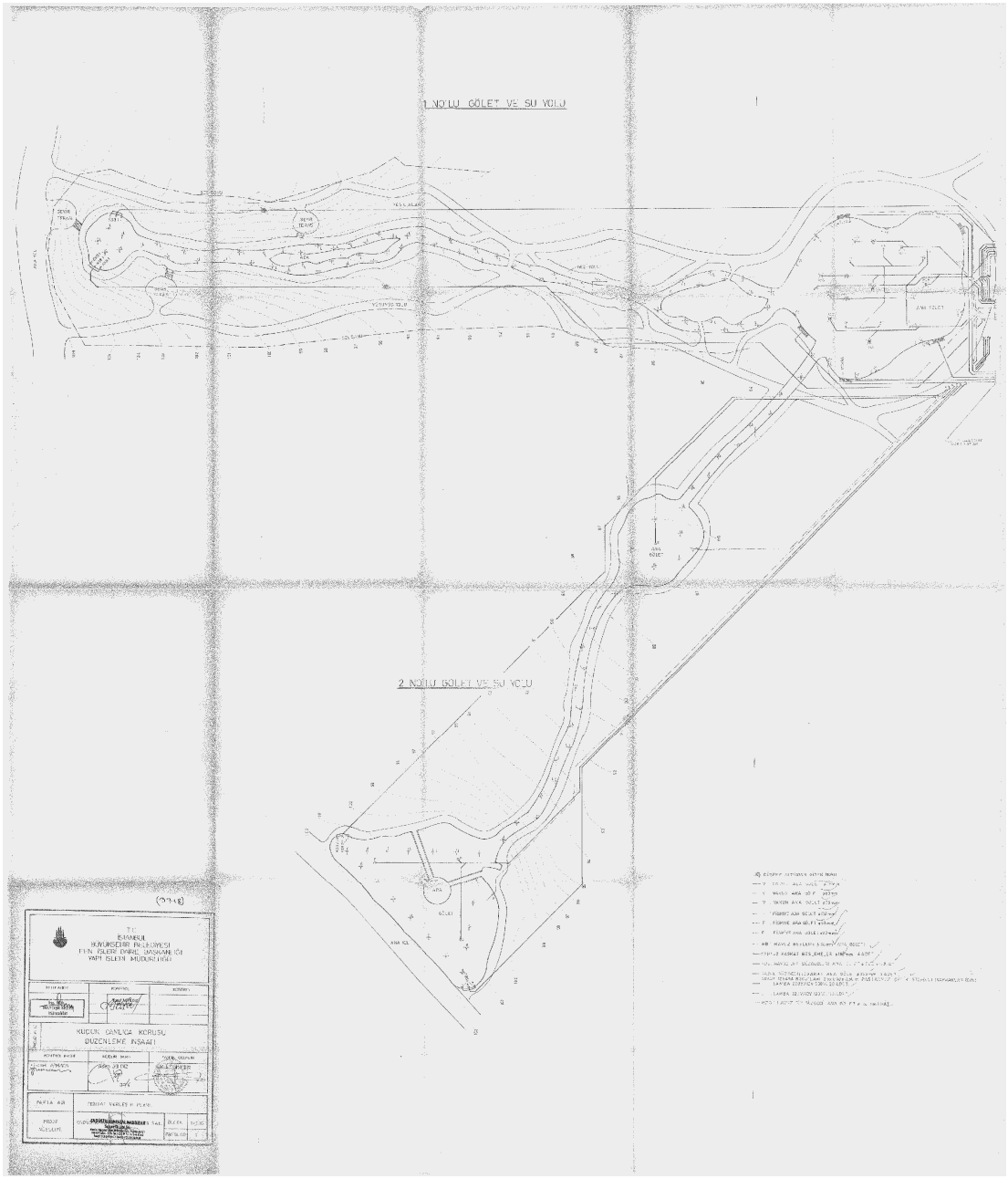

Şekil 6.43. Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme Projesine ait Su Yolları ve Şelaleler paftası.

Çalışmaya ait hazırlanmış bir proje raporuna ulaşılamadığı için, proje öncesinde yapılan analizlere burada yer verilmemiştir. Bu sebeple, ulaşılmak istenen analizlerin ve proje hedeflerinin yerine alanda yapılan fotoğraf çalışmaları ve gözlemlerle proje değerlendirilmiştir. Yapılan fotoğraflar çalışmalarına tezin bu bölümünde yer verilerek, uygulanmış projenin günümüzdeki mevcut durumu ortaya konulmuştur.

Şekil 6.44. Günümüzde Küçük Çamlıca Korusu'nun giriş kapısı.

Şekil 6.45. Küçük Çamlıca Korusu'ndaki gezinti yolları ve idari birimler.

Şekil 6.46. Küçük Çamlıca Korusu'nda bulunan tarihi çeşme.

Şekil 6.47. Küçük Çamlıca Korusu'nda bulunan çocuk oyun alanı ve oturma birimleri.

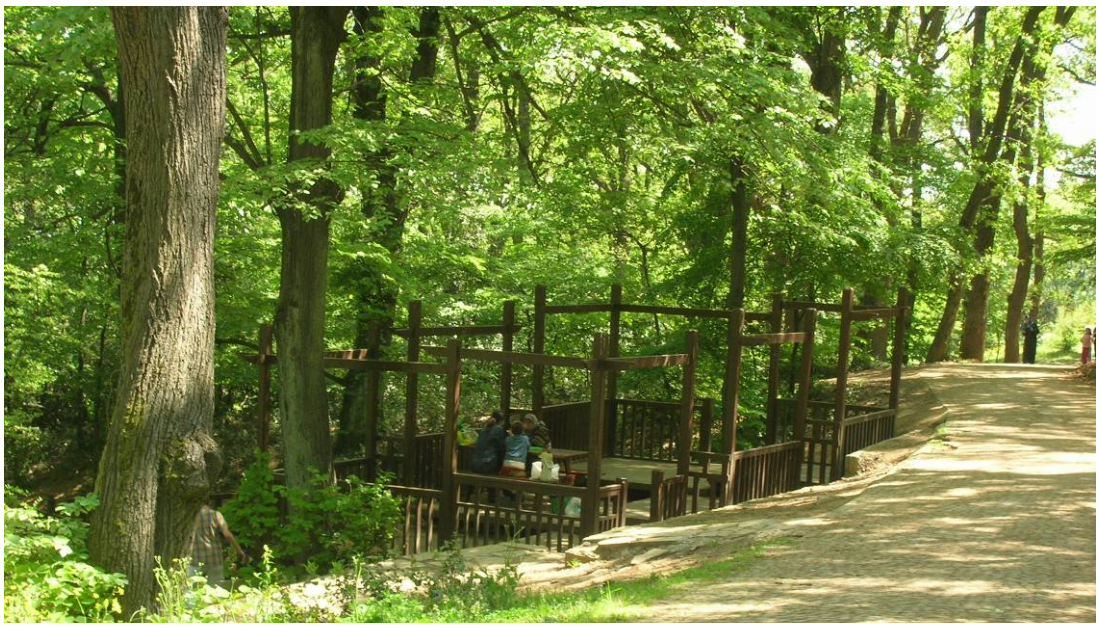

Şekil 6.48. Küçük Çamlıca Korusu'nda düzenlenen şelalenin başında yer alan oturma alanları.

Şekil 6.49. Küçük Çamlıca Korusu'nda düzenlenen yapay şelaleden görünümler.

Yukarda da önemli bazı noktalarından çekilen fotoğrafların sunulduğu projede;

1. Sirkülasyonu sağlamak amacıyla gezinti yolları oluşturulmuş ve ana yollar tepenin çevresinde tam bir tur yapacak şekilde düzenlenmiştir.

2. Ana giriş kapısına yakın olan bölümde bir otopark alanı düzenlenmiş olup, araçlarla sadece zorunlu hallerde koru içine girilebilmektedir**.**

3. Arazinin eğiminden faydalanılarak oluşturulan şelaleler; iki farklı noktadan başlatılarak bir havuzda toplanmıştır. Doğal görüntü sağlamak amacıyla da şelale kenarlarında yapay taşlar kullanılmıştır.

4. Şelalelerin birinin başlangıç noktası tarihi köşk yapısının öne bahçesinde bulunmaktadır. Bahçeden bakıldığında güzel bir havuz görüntüsü vermektedir.

5. Alanda farklı birkaç noktada çocuk oyun alanlarına yer verilmiştir. Modern tarzda kombine çocuk oyun alanları düzenlenmiştir.

6. Alanda spor yapanlar için çeşitli barfiks vb gibi elemanlara yer verilmiştir.

7. Projede mümkün olduğunca sert zemin kullanılmamaya özen gösterilerek, daha doğal bir düzenlemeye gidilmiştir. Geniş yeşil alanlar dokunulmadan doğal formuyla bırakılmıştır.

8. Yol boyunca soğanlı bitkiler kullanılarak görsel açıdan etkili bir bitkisel düzenleme çalışması yapılmıştır.

9. Alanda mevcut bulunan tescilli anıt ağaçlar korunarak kontrol altına alınmıştır.

Yapılan inceleme ve gözlem çalışmaları değerlendirildiğinde; I. Derecede Doğal Sit alanında kalan bölgede doğal formlar kullanılarak bir çalışma yapılmak istenildiği sonucuna varılmıştır. Aslında projenin koruya doğal bir düzenleme getirme amacına ulaştığı, ancak zaman içinde yeterli bakımın yapılmaması ve korunmaması gibi nedenlerle günümüze çok da sağlıklı olarak ulaşamadığı gözlenmiştir.

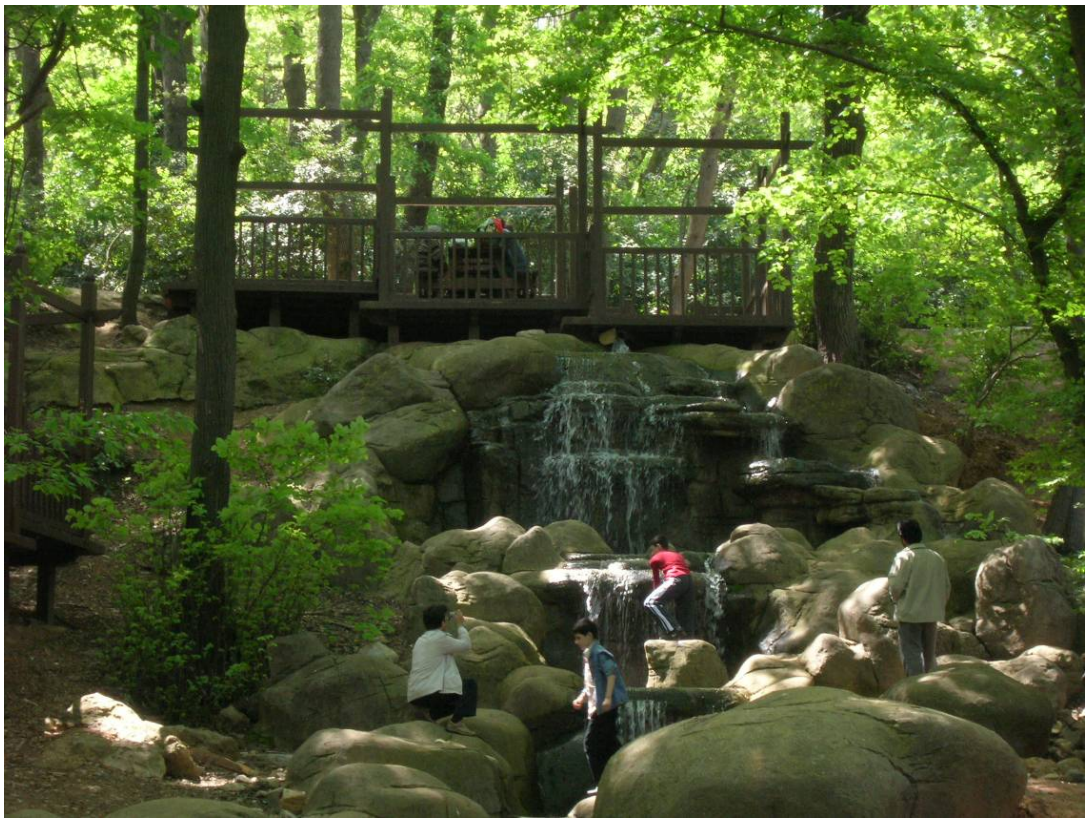

Şekil 6.50. Küçük Çamlıca Korusu'nda düzenlenen yapay şelale.

Şekil 6.51. Küçük Çamlıca Korusu'nda restore edilen fakat sahip çıkılmadığı için günümüzde camları kırılmış ve kullanılmaz durumda bulunan köşk.

Şekil 6.52. Köşkün önünde bulunan süs havuzu aynı zamanda şelalenin kaynağını oluşturacak şekilde düzenlenmiştir.

Şekil 6.53. Şelalelerin birleştiği yerde oluşturulan havuzdan görünümler.

Yukarıda Şekil 6.51 ve Şekil 6.52'deki fotoğraflarda Küçük Çamlıca tepesinde yer alan tarihi köşkün restorasyonun yapıldığı fakat bakımsızlık nedeniyle camlarının kırıldığı ve terkedilmiş bir duruma geldiği görülmektedir.

Şekil 6.50 ve Şekil 6.53'te ise proje kapsamında uygulanan şelalenin günümüze ait fotoğrafları yer almaktadır. Aşağıdaki resimde ise proje alanında bulunan otoparkın durumu görülmektedir.

Şekil 6.54. İnceleme alanında düzenlenen otopark alanından bir görünüm.

6.4. Bölüm Sonucu

Anadolu yakasında yer alan Büyük ve Küçük Çamlıca Koruları son yıllarda kentsel kullanıma yoğun bir şekilde açılan ve rekreatif amaçlı zengin donatılara sahip olan I. Derecede Doğal Sit alanlarıdır. Günümüzde bu alanlar korunmaya ve geliştirilmeye çalışılmaktadır. İstanbul Boğazı karşısındaki hakimiyeti ve yüksekliği nedeniyle Büyük Çamlıca Korusu, Tarihi Yarımadaya bakan manzara özellikleri nedeniyle de Küçük Çamlıca Korusu geçmişte olduğu gibi çalışmaların yapıldığı dönemlerde de çok yoğun kullanılan birer sayfiye ve mesire yeridir.

Büyük Çamlıca Korusu'nda yapılan düzenleme çalışmaları tarihi mekanlarda peyzaj düzenleme ilkeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde;

- Son yıllarda kentsel kullanıma yoğun bir şekilde açılan alanda rekreatif amaçlı donatılar korunmaya ve geliştirilmeye çalışılmaktadır. Rekreatif amaçlı kullanım için açılan alanlara bakıldığında bu rekreasyon alanlarının niteliksel açıdan zengin donatılara sahip olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Boğazı karşısındaki hakimiyeti ve yüksekliği nedeniyle geçmişte olduğu gibi çalışmanın yapıldığı dönemde de çok yoğun kullanılan bir dinlence alanı olan Büyük Çamlıca Korusu da Anadolu yakasında yer alan zengin donatılara sahip alanlardan biridir.

- Yapılan düzenleme çalışmasıyla alanın doğal yapısının korunması, bozulan doğal dengesinin geri kazandırılması hedeflenmiştir. Bunun için oldukça sade ve basit bir düzenleme yapılmıştır. Yaya yolları ve tarihi kahveler dışında kalan tüm alanlar doğal formuna bırakılarak, yalnızca bitkisel düzenlemeye gidilmiştir. Yapılan düzenlemede amaç; zirvenin taş kaplanıp, bölgedeki çamurun önlenmesi ve geriye kalan alanların bitkilendirilmesidir.

- Bu alanlarda yapılan düzenleme çalışmalarında dikkat edilmesi gereken konuların başında, alanların geçmişte sahip oldukları kimliklerinin yeniden kazandırılması ve günümüzde sahip olduğu doğal özelliklerinin korunarak geleceğe taşınması gelmektedir. Bu amaçla alana bölgenin tarihi kimliğini yansıtan iki kahvehane yapılmıştır. Bunun yanında satış üniteleri için de tarihi kimliğe ters düşmeyecek tarzda mermer pavyonlar inşa edilmiştir. Geçmiş kullanımında bu alanın önemli bir manzaraya sahip olması nedeniyle sayfiye ve mesire yeri olarak kullanıldığı dikkate alındığında, yapılan düzenleme ile alanda seyir terasları oluşturulmuştur. Böylece Çamlıca Tepesi İstanbul tarihinin eski bir şehir içi bahçesi olarak düzenlenmiştir. Tepe; köşkü, mermer pavyonları ve ağaçlara asılı fenerleri ile eski bir İstanbul bahçesi görünümüne kavuşturulmuştur.

- Büyük Çamlıca'da adalar yönünde geçmiş dönemlerde dikilmiş olan çam ağaçlarının gelişimini tamamlaması bu yöndeki manzaranın kapanmasına neden olmuştur. Bu uygulama, alanın manzara potansiyelini olumsuz yönde etkileyen yanlış bir çalışma olmuştur.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından ihale yöntemiyle Hassa Mimarlık Müh. İnş. San. Tic. ve Ltd. Şti'ne verilen Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme projesi kapsamında şelaleler, gezinti yolları ve dinlenme alanları düzenlenmiştir. Küçük Çamlıca Korusu'nda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde ise;

- Korunun doğal yapısı korunarak ve bu doğal yapıdan faydalanılarak bir düzenleme ilkesi geliştirilmiştir. Arazinin eğiminden faydalanılarak oluşturulan şelaleler; iki farklı noktadan başlatılarak bir havuzda toplanmıştır. Doğal görüntü sağlamak amacıyla da şelale kenarlarında yapay taşlar kullanılmıştır. Bu iki şelale bir gölette toplanarak özel bir sistemle suyun sirkülasyonu sağlanmıştır. Alanda kullanılan su elemanı ile korunun kullanımında önemli bir artış sağlanmıştır. Mevcut bitkisel dokunun korunması için alanda bulunan tescilli ağaçlar korunarak kontrol altına alınmıştır. Yeni getirilecek bitkilerin seçiminde de alandaki mevcut bitki örtüsü dikkate alınmıştır. Projede mümkün olduğunca sert zemin kullanılmamaya özen gösterilerek, daha doğal bir düzenlemeye gidilmiştir. Geniş yeşil alanlar dokunulmadan doğal formuyla bırakılmıştır. Yol boyunca soğanlı bitkiler kullanılarak görsel açıdan etkili bir bitkisel düzenleme çalışması yapılmıştır.

- Ulaşımı sağlamak amacıyla gezinti yolları oluşturulmuş ve ana yollar tepenin çevresinde tam bir tur yapacak şekilde düzenlenmiştir. Ana giriş kapısına yakın olan bölümde bir otopark alanı düzenlenmiş olup, araçlarla sadece zorunlu hallerde koru içine girilebilmektedir**.**

- Alana farklı işlevler getirmek için birkaç noktada çocuk oyun alanlarına yer verilmiştir. Modern tarzda kombine çocuk oyun alanları düzenlenmiştir. Spor yapanlar için çeşitli barfiks vb gibi elemanlara yer verilmiştir.

- Yapılan inceleme ve gözlem çalışmaları değerlendirildiğinde; I. Derecede Doğal Sit alanında kalan bölgede doğal formlar kullanılarak bir çalışma yapılmak istenildiği sonucuna varılmıştır. Aslında projenin koruya doğal bir düzenleme getirme amacına ulaştığı, ancak zaman içinde yeterli bakımın yapılmaması ve korunmaması gibi nedenlerle günümüze sağlıklı olarak ulaşamadığı gözlenmiştir.

Bu değerlendirme sonucuna göre; tarihi çevrelerde yapılan çalışmaların korunması amacıyla bakımından sorumlu olanların ve kullanıcıların bilinçlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

İstanbul'daki tarihi park ve bahçeleri incelediğimizde, Osmanlı İmparatorluğu döneminde birçok park ve bahçenin padişahlar tarafından yapıldığını görürüz. Ancak zamanla bu tarihi park, bahçe ve korular ülkemiz genelinde olduğu gibi İstanbul'da da yeterince korunamamış ve bazıları tamamen, bir bölümü de kısmen yok olmuştur. Günümüze kadar ulaşanların çoğu ise zaman içinde değişime uğramıştır.

Tarihi park, bahçe ve koruların günümüzdeki durumu irdelendiğinde; 19. yy'da başlayan değişim ve 20 yy'da sanayinin gelişmesi, göç ve hızlı nüfus artışının getirdiği yoğun iskan ve gecekondu gibi olumsuzluklar tarihi yeşil alanların bir bölümünün yok olmasına, çoğunun da ciddi bir biçimde değişmesine sebep olmuştur. Günümüzde bazı tarihi yapılar restore edilerek çevrelerindeki yeşil alanlarla birlikte yeniden düzenlenerek halka açılmıştır. Korulardan bazıları zamanla korunamamış ve belirli bölümleri yapılaşmaya açılmıştır. Bir bölümü ise günümüzde bakımsız kalmıştır.

Tezin amacı; sözü edilen tarihi parkların günümüze kadar ulaşırken nasıl bir değişim süreci geçirdiğinin, bu süreçten nasıl ve ne şekilde etkilendiğinin ve günümüzdeki kullanım işlevlerinin belirlenmesidir. Bu belirleme yapılırken tarihi parklar saray ve kasır bahçeleri, mesire alanları ve korular olarak iki grupta sınıflandırılmıştır. Bu sınıflardan her birine ait birer örnek, tarihi gelişim süreci ve yapılan düzenleme çalışmaları açısından incelenmiştir.

Saray ve kasır bahçeleri sınıfında Saray bahçeleri bölümünde yer alan Topkapı Sarayı ve Gülhane Parkı incelendiğinde; parkın günümüze dek yapılan niteliksiz ve yoğun ilaveler, araç ve insan trafiği ile çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler sebebiyle harap olduğu görülmüştür. Park içinde yer alan ve tarihi açıdan önem taşıyan yapıların farklı fonksiyonlar için kullanılması, bitki dokusunun bakımsızlık sebebiyle bozulmuş olması parkın zaman içinde özgün yapısını kaybetmesine neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı parkın yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 2000 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından bir ihale yapılarak proje; Sega

İnşaat Taahhüt A.Ş.'ne verilmiştir. Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi'nin bitkisel düzenleme paftaları Prof. Dr. Ahmet Cengiz Yıldızcı tarafından hazırlanmıştır.

Alanla ilgili günümüze kadar birkaç farklı çalışmanın yapılmış olmasına rağmen özellikle inceleme amacıyla bu projenin seçilmesinin ana sebebi, son uygulanan proje olmasıdır. Bu sebeple zaman içinde tarihi koruma bilincinin tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de geliştiği varsayılarak, bu etkilerin projeye ne ölçüde yansıtıldığının görülmesi amaçlanmıştır.

Projenin öneri plan raporu ve tarihsel araştırma bölümleri Akant Tasarım ve Restorasyon Mimarlık Bürosu tarafından hazırlanmıştır. Detaylı bir çalışmayı kapsayan raporda sadece tarihi binaların geçmişi değil günümüzdeki mevcut durumları da ortaya konularak yeni öneriler getirilmiştir ve restorasyon projeleri yer almaktadır.

İkinci olarak hem saray ve kasır bahçeleri sınıfına hem de mesire alanları ve korular sınıfına giren; Sadabad Kasrı incelenmiştir. Oldukça uzun bir tarihi süreçten geçen Sadabad Kasrı'nın, zaman içinde kazandığı yeni ve değişik fonksiyonlarla işlevini devam ettirmekle birlikte, en görkemli dönemindeki özelliklerini önemli ölçüde yitirdiği gözlenmektedir.

İnceleme alanında değerlendirilen biri uygulanmış biri uygulanmamış iki proje çalışmasında da endüstri ile birlikte gelen kentleşme sorunlarının ağır baskısı altında bulunan Kağıthane vadisinin çağdaş rekreasyon gereksinimlerine cevap verecek şekilde planlanması gereğinden söz edilmiştir. Bu nedenle hazırlanan projeler kent için önemli ve olumlu bir adım oluşturmuştur. Bu iki projenin incelenmesinin sebebi ise; İTÜ Döner Sermayeleri aracılığıyla Mimarlık Fakültesi Planlama Grubu'na ihale yaptırılan uygulanmamış projenin üniversite gibi deneyimli ve koruma bilincine sahip bir kurum tarafından hazırlanmış olması ve proje ekibinin koruma projesinde yer alması gereken meslek gruplarından oluşmasıdır. Hassa Mimarlık Mühendislik A.Ş.'ne ihale edilen uygulanmış projenin seçilmesindeki amaç ise; son uygulanan proje olmasıdır.

Yapılan projelerle Sadabad ve çevresinin peyzaj yönünden onarılma olanakları değerlendirilerek, zamanla bozulan orijinal dokusunun ve geçmişte yer alan dinlenme ve eğlence alanı olma özelliklerinin yeniden kazandırılması amaçlanmıştır.

Bitkisel düzenlemede tarihi dönemlerde kullanılan türler tercih edilerek alanın geçmiş dönemlerindeki bitkisel etkisinin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır.

Üçüncü olarak ise mesire alanları ve korular sınıfında; Büyük ve Küçük Çamlıca Korusu incelenmiştir. Büyük ve Küçük Çamlıca Koru'ları da diğer incelenen tarihi parklar gibi geçmişten günümüze bir dizi değişimden geçerek gelmiştir. Bugün hala geçmiş özelliklerinden bazılarını korumakla birlikte bazı özelliklerini kaybetmiş ve zaman içinde yapılan yeni düzenlemeler ile yeni fonksiyonlar yüklenmiştir.

Tek bir yapı olarak taşınmaz mimari eser niteliğinde olan Beylerbeyi, Dolmabahçe ve Topkapı Sarayları ve diğerleri zaman içersinde değişime uğramakla birlikte, günümüze kadar tarihi ve mimari özelliklerini çok fazla yitirmedikleri gözlenmektedir.

Tarihi parkları korumak, onları ilk şekillerine uygun, ancak günümüz koşullarında kullanılacak biçimde onarmak ve onlara bakmakla gerçekleştirilebilecek bir olaydır. Doğanın yıpratılması, bozulması ve kirletilmesi, insan tarafından yaşam çevresinin eleştirilmeye başlamasından sonra ortaya çıkmıştır. İnsan ile kullandığı çevre arasındaki ilişkiler sonucu ortaya çıkan sorunlar giderek toplumun ortak bilinçlenmesi ile anlam kazanmış, çevre ve çevre sorunları gibi kavramlar oluşmuştur. Bu sorunlar tez kapsamında seçilen alanlarda ortaya konularak, yapılan projeler, tarihi çevrelerde peyzaj düzenleme ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmeler sonucunda; yeterli şekilde korunamayan bu alanların, halkın rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma geldiklerinde şehir hayatına olumlu etkilerinin de yok olacağı kanısına varılmıştır. Bu nedenle tarihi park ve bahçelerin korunması günümüzde daha da önem kazanmaktadır.

Tez kapsamında incelenen üç bölge için yapılan düzenleme çalışmaları süreç açısından ve günümüzdeki kullanım işlevleri açısından incelendiğinde düzenlemelerde neler dikkat edildiğini maddeler halinde özetleyecek olursak;

- Öncelikle tarihi parkların doğal yapısının korunduğu, özellikle arazinin topografyasına, eğim derecesine müdahale edilmediği, hatta bazı alanlarda bu eğimden faydalanılarak farklı tasarımlar geliştirildiği gözlenmiştir.

- Tarihi parklarda süreç içinde ortaya çıkan değişimlerin başında alanın bitkisel dokusunda meydana gelen değişimler yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda alanın tarihi kimliğini yansıtan mevcut bitki örtüsünün korunması sağlanmıştır. Alana

sonradan ilave olan ve tarihi dokuyla uyuşmayan türlerin alandan uzaklaştırılması yönünde kararlar alınmış ve öncelikle bu kararlar uygulanmıştır.

- Yapılan düzenleme çalışmaları geçmiş kullanım işlevleri açısından değerlendirildiğinde; öncelikle tarihsel gelişim sürecinin doğru olarak ortaya konulabilmesinin amaçlandığı ve bu amaçla projelerde tarihsel gelişim sürecinin ayrıntılı raporlarla ortaya konulduğu görülmektedir. Bu raporlardan özellikle alanın tarihi kimliğini yeniden ortaya çıkarma aşamasında geçmiş fonksiyonların belirlenmesinde faydalanılmıştır. Ayrıca alandaki tarihi yapıların restorasyon projelerinde de bu raporlar kullanılmıştır. Günümüz kullanım işlevleri açısından bir değerlendirme yapıldığında ise, düzenlenen projelerle alanın geçmişte yüklendiği fonksiyonların bir bölümünün günümüzde de yaşatılması, bunlara ilave tarihi dokuya uygun yeni fonksiyonlar kazandırılması sağlanmıştır.

- Ulaşım akslarına incelenen projelerde ayrıca önem gösterilmiş ve mevcut hatlara ilave yeni yaya aksları geliştirilmiştir. Sert zemin ve yeşil doku oranları korunmaya çalışılmış hatta bu oranlar yeşil doku lehinde geliştirilmiştir. Bu çalışma sırasında alanın mevcut durumu çok iyi tespit edilerek koşullar ortaya konulmuş ve bu doğrultuda ilave yeni yaya aksları ya da sert zemin kararları alınmıştır.

İstanbul sahip olduğu tarihi yapıları ve alanları ile önemli bir tarihi merkezdir. İstanbul'daki tarihi park ve bahçeler gerektiği şekilde korunmazlar ve yok olurlarsa, kentin tarihi kimliği zedelenmiş olur. Günümüzde bu mekanların ne kadar az olduğu ve bunların tarihi kimlikleri, taşıdıkları anlam düşünüldüğünde, yanlış uygulamalarla yok edilmesi ya da zarar görmesi tüm şehir için olumsuz bir sonuç oluşturmaktadır.

Tarihi parklar çok değerli kültür anıtları ve bugünün yaşama ortamlarıdır. Ayrıca tarihi parklar iki yönlü öneme sahiptir. Geçmişin kültür anıtları oldukları için çok sayıda ziyaretçi çekerler; bu da turizm açısından önemlidir. Çünkü bu alanlar sadece o bölgede yaşayanlara değil yerli ve yabancı turistlere de hitap etmektedir. Yalnızca turizm potansiyelini düşünmek bile bu alanları korumamız için yeterli bir neden oluşturmaktadır. Günümüzde geçmişten kalan bu eserleri korumak, bunları bugünün koşulları ve gerekleri içinde en iyi şekilde değerlendirerek gelecek nesillere aktarmak çabası evrensel bir ilgi alanı ve disiplini olarak gelişmektedir.

Ulusal ölçüde önem taşıyan tarihi ve doğal alanların değerlendirilmesine yaklaşırken, önemli olan, objektif gerçeğin zorunlu kıldığı değişimin bilincine varmak ve gerçekçi

bir çözümlemenin, temel çelişkilerle ilişkili olduğunu kavrayabilmektir. Bütün bu açıklamalar tarihi çevre korumanın ne kadar önemli ve gerekli olduğunu yeterince ortaya koymaktadır.

Tarihi çevrenin korunmasında rol alan açık ve yeşil alanlar; kültürel, estetik, rekreasyonel, turistik ve ekonomik amaca hizmet etmektedir. Ülkemiz yerleşimlerinde ise; geçmiş kuşakların yaşantı, sosyal davranış ve kültürünü belirleyen mimari miras; endüstrileşme, nüfus artışı ve ulaşım sorunları ile her geçen gün bozulmakta, kamu kuruluşları ve halk ise konuyu yeterince ciddi olarak ele almamaktadır. Fakat tez kapsamında incelenen çalışmalar kamuda belli bir bilincin oluştuğunu ve koruma mantığının yavaş yavaş da olsa doğru bir biçimde geliştiğini bizlere göstermektedir.

Tarihi parklarda yapılacak olan düzenleme çalışmalarında dikkate alınması gereken bazı noktalar şunlardır:

- Özellikle tarihi dokunun yoğun olduğu ve bu dokunun hızlı kentleşme, büyüyen ekonomik ihtiyaçlar, arazi değerlerinin yükselmesi, artan nüfus gibi etkenlerle bozulmakta olması, yeni bir koruma anlayışı içinde hazırlanacak değişik fiziksel planlara ihtiyaç göstermektedir.

- Söz konusu çevrenin kentsel çevre içinde ne ölçüde önem taşıdığı, yükleneceği yeni fonksiyonların kentin gelişimini ne yönde etkilemesi gerektiği, diğer kent alanları ile ilişkinin seviyesi ve bu çevre ile ilgili olarak alınacak kararların kent ölçeğinde ne gibi etkiler doğuracağı yapılan düzenleme çalışmalarında ortaya konulmalıdır.

- Önemli bir diğer konu ise, bu tür düzenleme çalışmalarının, uygulama sonrasında yaşatılması ve korunmasıdır. Bu da incelediğimiz örneklerden Küçük Çamlıca Korusu'nda yapılan düzenleme çalışmasında karşımıza çıkan olumsuz bir durumdur. Aslında o dönemdeki bilgi ve teknolojiye göre yapılan ve olumlu sayılabilecek bir düzenlemenin günümüzde korunamamış bölümleri hem maddi hem de manevi olarak topluma zarar vermektedir.

Tüm bunları dikkate aldığımızda sonuç olarak diyebiliriz ki; yapılan düzenleme çalışmalarının başarısı sadece projeye bağlı değildir.

Kültür değerlerinin korunması, her şeyden evvel yeterli mevzuatın yapılması ve ekonomik olanakların sağlanmasına bağlıdır. Çevre korumada, ülkenin ekonomik şartları, halkın bilinç derecesi ve yapı tekniği ile de yakından ilgilidir.

Tarihi parkların yeniden düzenlenmesi ve geri kazandırılabilmesi için tez çalışmasının sonucunda sunulan öneriler aşağıda yer almaktadır:

a) Tarihi çevre koruması bütün maddi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasıyla birlikte ele alınmalıdır.

b) Bütün bu değerlerin korunmasının temel nedeni net bir şekilde ortaya konulmalıdır.

c) Tarihi parkların koruma projelerinde, bu yörelerde yaşayan halkın sosyal yaşantısı ile ilgili etütler önemli bir veri olarak düşünülmeli ve bu yöndeki çalışmalara yoğunluk kazandırılmalıdır.

d) Tarihi parkların düzenlenmesinde ulaşımın düzenlenmesi, artan ekonomik kültürel ve sosyal faaliyetlerin yönlendirilerek tarihi çevreye yapılacak bozulma ve yıkılma taleplerinin önlenmesi gerekmektedir.

e) Bu arada eski çevreye yapay yeni fonksiyonlar vermeye çalışmak yerine bu bölümdeki eski işlevlerin devamı tercih edilerek yenileri ise kent bütününün genel çerçevesi içerisinde geliştirilmelidir. Tarihi parklardaki korunacak eski eserler, mekanları ile bütünleşmiş, karakteristik aktiviteleri eski özellikleri içinde ele alınmalıdır.

f) Sonuç olarak toplumun, tarihi mekanların önemi ve korunması konusunda bilinçlendirilmesi çok önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yurtdışında bu konuyla ilgilenen çeşitli kurum ve kuruluşlar yer almaktadır. Bunların yaptırım gücü ve bu tür çalışmalara yaklaşımları çok duyarlı bir şekilde olmakta ve toplumun bilinçlenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Ülkemizde de bu tip kurum ve kuruluşların artmasına, hem uygulayıcılar hem de kullanıcılar olarak halkın bilinçlenmesine ve tarihi değerlerine sahip çıkmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Belirlenen tüm bu sonuçlar bir bütün içerisinde değerlendirildiğinde, alanın tarihi kimliği ve geçmiş kullanımları dikkate alınarak günümüz koşullarında da yaşama şansı bulacak işlevlerle desteklenen bir çalışma ortaya konulduğunda tarihi parklar ve yeşil alanlar açısından başarılı bir düzenleme yapılmış olacaktır.

KAYNAKLAR:

Ahunbay, Z., 1996. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM, İstanbul.

Albayrak, S., 2000. Gülhane, Yıldız ve Emirgan Parklarının Kent Parkı İşlevi Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akant Tasarım ve Restorasyon Mim. Şti., 2001. Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi Tarihsel Araştırma ve neri Plan Raporu, İstanbul.

Akozan, F., 1985. Tarih Boyunca Türk Sarayları, Yıldız Sarayı Şale Köşkü, TBMM Milli Saraylar Sempozyumu, İstanbul 15-17 Kasım 1984, s. 28-30.

Aktepe, M., 1985. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kağıthane ve Sadabad, Turing Belleteni, 72/351, s.14.

Arslan, N., 1992. Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başı), İBB Kültür İşleri Daire Başk., İstanbul.

Aydın, R. F., 1993. Tarihi Türk Bahçeleri İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aru, A. K. ve diğerleri, 1978. Kağıthane Kültür Park Plan Raporu, İTÜ Döner Sermayesi, İstanbul.

Cansever, T., 1997. İstanbul'da Bahçe Kültürü, İstanbul Armağanı, Cilt 3, İBB Kültür İşleri Daire Başk., İstanbul.

Çaçur, I., 1999. İslam Sarayları ve Çevrelerinin Peyzaj Analizi Topkapı Sarayı Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çekdaş İnş. San. Tic. Ltd. Şti., 1998. Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi Çalışması, İstanbul.

Çetintürk, C., 1990. Şimşirlik - Fil Bahçesi ve Suffa-i Hümayun Bahçeleri, Topkapı Sarayı Müzesi 1990 Bilgi Yılı Konferansları, Yayınlanmamış Bildiri, İstanbul.

Demirkaya, R., 1999. Tarihi Kentlerde Tarihi Park ve Bahçelerin Değerlendirilmesi ve İstanbul Örneği, Yüksek Lisan Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eldem, S. H., 1969. Köşkler ve Kasırlar, Cilt I, İstanbul.

Eldem, S. H., 1969. Köşkler ve Kasırlar, Cilt II , İstanbul.

Eldem, S. H., 1976. Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Eldem, S. H., Tarihsiz. Sadabad, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Erder, C., 1975. Tarihi Çevre Bilinci, O.D.T.Ü. Yayın No:24, Ankara

Evyapan, G. A., 1972. Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri, ODTÜ, Ankara.

Evyapan, G. A., 1974. Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesindeki Etkileri, ODTÜ, Ankara.

Gülersoy, Ç., 1970. Boğaziçi Koruları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Gülersoy, Ç., 1985. Küçüksu Kasrı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Gülersoy, Ç., 1998. Dolmabahçe Sarayı, Dünden Bugüne Beşiktaş, Beşiktaşl Belediye Başkanlığı, TETTV, İstanbul.

Gürenli, E., 1982. Dünden Bugüne Saray Bahçeleri, Milli Saraylar Dergisi, Sayı 1.

Hassa Mimarlık Müh. İnş. San. Ve Tic. Ltd. Şti., 1998. Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi, Restorasyon ve Yeni Kullanım Projeleri ile Yeni Yapılara Ait Rapor, İstanbul.

Himaş Yapı Endüstri San. Tic. Ltd. Şti., 1998. Kağıthane bölge Parkı, Alibeyköy, Kağıthane, Küçükköy Dereleri Yeşil Kuşak Çalışması, İstanbul.

İşbecer, A.D., 2004. İstanbul'da TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na Ait Tarihi Saray ve Kasır Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İskender, Ö., 1995. Yaşayan Kültür Mirası Olarak Topkapı Sarayı Bahçeleri, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İstanbul İtalyan Kültür Merkezi, 1995. Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, İstanbul.

Kültür Bakanlığı, 1990. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, K.T.V.K. Genel Müdürlüğü, 14-16 Mart 1990, Ankara.

Ocak, E., 2003. İzmir ve çevresinde tarihi mekanlarda peyzaj düzenleme çalışmalarının irdelenmesi, Lisans Tezi, E.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir.

Pamay, B., 1997. Türklerde Bahçe Sanatı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 3, YEM, İstanbul.

Seçkin, Y. Ç., 2000. XIX. Yüzyıl İstanbul Sarayları ve Dış Mekan Düzenlemeleri, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Turing ve Otomobil Kurumu, 1970. Boğaziçi Koruları, İstanbul.

Turing ve Otomobil Kurumu, Boğaziçi Koruları Gülhane ve Yıldız, İstanbul Kitaplığı, İstanbul.

Yaltırık, F. ve diğerleri, 1997. Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe ve Koruları Egzotik Ağaç ve Çalıları, İsfalt Yayını, İstanbul.

Yazgan, M.E., Erdoğan, E., 1992. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Mimarlığı Derneği Yayınları No:2, Ankara.

Yıldızcı, A. C., 1985. Saray Bahçelerimizin Dünü ve Bugünü, TBMM Milli Saraylar Sempozyumu, Yıldız Sarayı Şale Köşkü, İstanbul, 15-17 Kasım 1984, s.124.

Yıldızcı, A. C., 1978. İstanbul'da Kentsel Doku ile Yeşil Doku Arasındaki İlişkiler ve İstanbul Yeşil alan Sistemi İçin Bir Öneri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Yoğurtçu, N., 1987. Tarihi Çvre Korumacılığına Peyzaj Mimarlığı Açısından Yaklaşım, Çeşme Kalesi ve Çevresinin Bu Bakımdan İrdelenmesi Üzerine Araştırmalar; E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

www.constantinople.org.uk (17.04.2006)

www.donaldheald.com (25.04.2006)

www.kagithane.gov.tr (23.03.2006)

www.istanbul.gov.tr (06.03.2006)

www.istanbul.net.tr/istanbul_istanbulyazilari.asp (06.03.2006)

www.sanalkütüphane.net (20.04.2006)

EKLER

Ek A: Gülhane Parkı Ağaç Röleve Listesi

Ek B: Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi

Ek C: Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi

Ek D: Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme Projesi

Ek E: Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme Projesine Ait Su Yolları ve Şelaleler Paftası

Ek A. Gülhane Parkı Ağaç Röleve Listesi

1. Acer negundo
2. Acer platanoides
3. Acer pseudoacacia
4. Aesculus hippocastanum
5. Ailanthus altissima
6. Albizzia julibrisin
7. Acuba japonica
8. berberis thunbergii
9. Betula pendula
10. Betula pubescens
11. Biota orientalis
12. Buddleia davidii
13. Buxus microphylla
14. Buxus sempervirens
15. Catalpa bignonioides
16. Cedrus atlantica ‘Glauca’
17. Cedrus deodora
18. Cedrus libani
19. Celtis australis
20. Cepholotaxus harringtonia
21. Cercis siliquastrum
22. Chamaecyparis lawsoniana
23. Chamaerops excelsa
24. Corylus maxima
25. Crataegus monogyna
26. Cryptomeria japonica
27. Cupressus sempervirens
28. Diospyros kaki
29. Diospyros lotus
30. Eleagnus pungens
31. Eriobotarya japonica
32. Euonymus japonica
33. Fatsia japonica
34. Forsythia viridissima
35. Fraxinus angustifolia

36. Ginko biloba
37. Gleditsia triacanthos
38. Hibiscus syriacus
39. Hydrangea macrophylla
40. İlex aquifolium
41. İlex aquifolium ‘Aure Marginata’
42. Juglans nigra
43. Laburnum anagryoides
44. lagerstromia indica
45. Laurocerasus officinalis
46. Laurus nobilis
47. Ligustrum lucidum
48. Ligustrum sinese ‘Pendulum’
49. Magnolia grandiflora
50. Malus floribunda
51. Morus alba ‘Pendula’
52. Nerium oleander
53. Olea europaea
54. Paulownia tomentosa
55. Philodelphus coranarius
56. Phillyrea latifolia
57. Picea ağabeyes
58. Picea orientalis
59. Pinus brutia
60. Pinus nigra
61. Pinus pinaster
62. Pinus pinea
63. Pittosporum tobira ‘Nana’
64. Platanus x acerifolia
65. Populus alba
66. Populus nigra
67. Prunus avium
68. Prunus persica
69. Prunus serrulata
70. Pterecarya fraxinifolia
71. Punica granatum
72. Pyracanthos coccinea
73. Quercus ilex

74. Rhamnus alaternus
75. Robinia pseudoacacia
76. Robinia pseudoacacia
77. Salix babylonica
78. Sambucus nigra
79. Sequoia sempervirens
80. Sophora japonica
81. Sophora japonica ‘Pendula’
82. Spirea x vanhouttei
83. Syringa vulgaris
84. Taxodium distichum
85. Taxus baccata
86. Tilia argentea
87. Ulmus minör
88. Viburnum opulus
89. Viburnum tinus
90. Yucca filemoentoso (Yaltırık ve diğ., 1997)

Ek B: Gülhane Parkı Yeni Düzenleme Projesi

Ek C: Sadabad Mesiresi Koruma ve Geliştirme Projesi

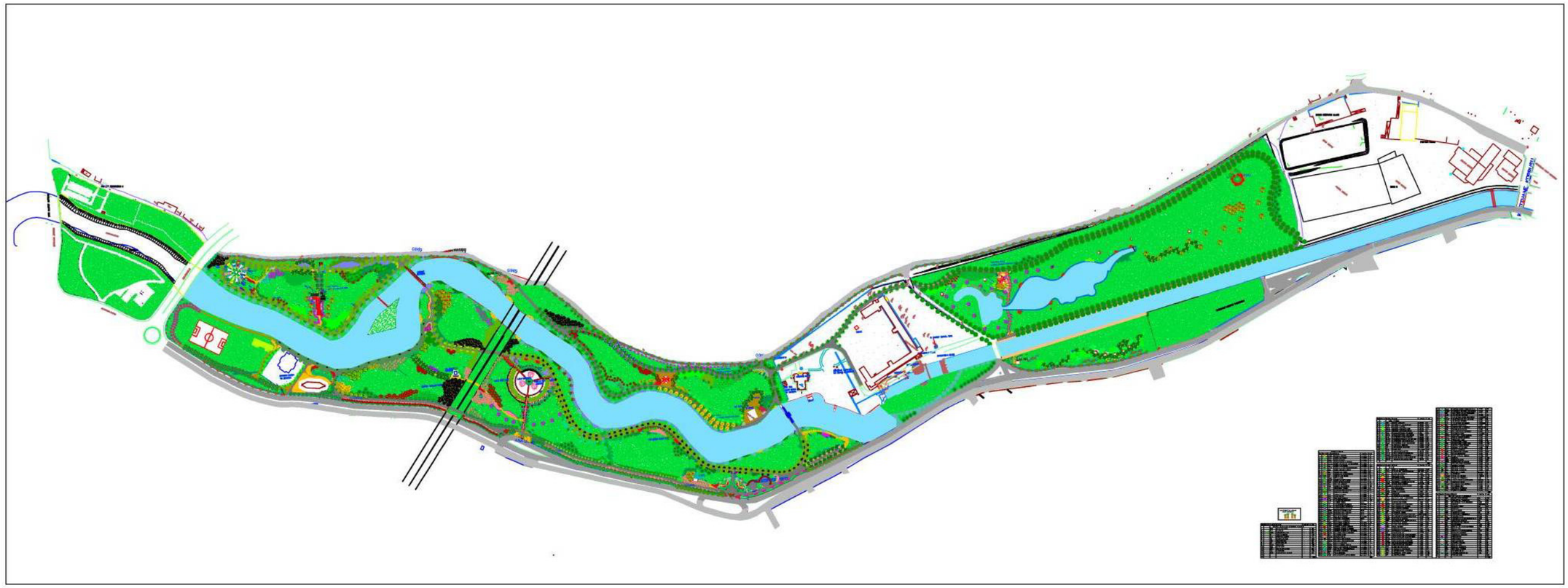

KÜÇÜK ÇAMLICA KORUSU DÜZENLEME PROJESİ

VAZİYET PLANI
ÖLÇEK 1/1000

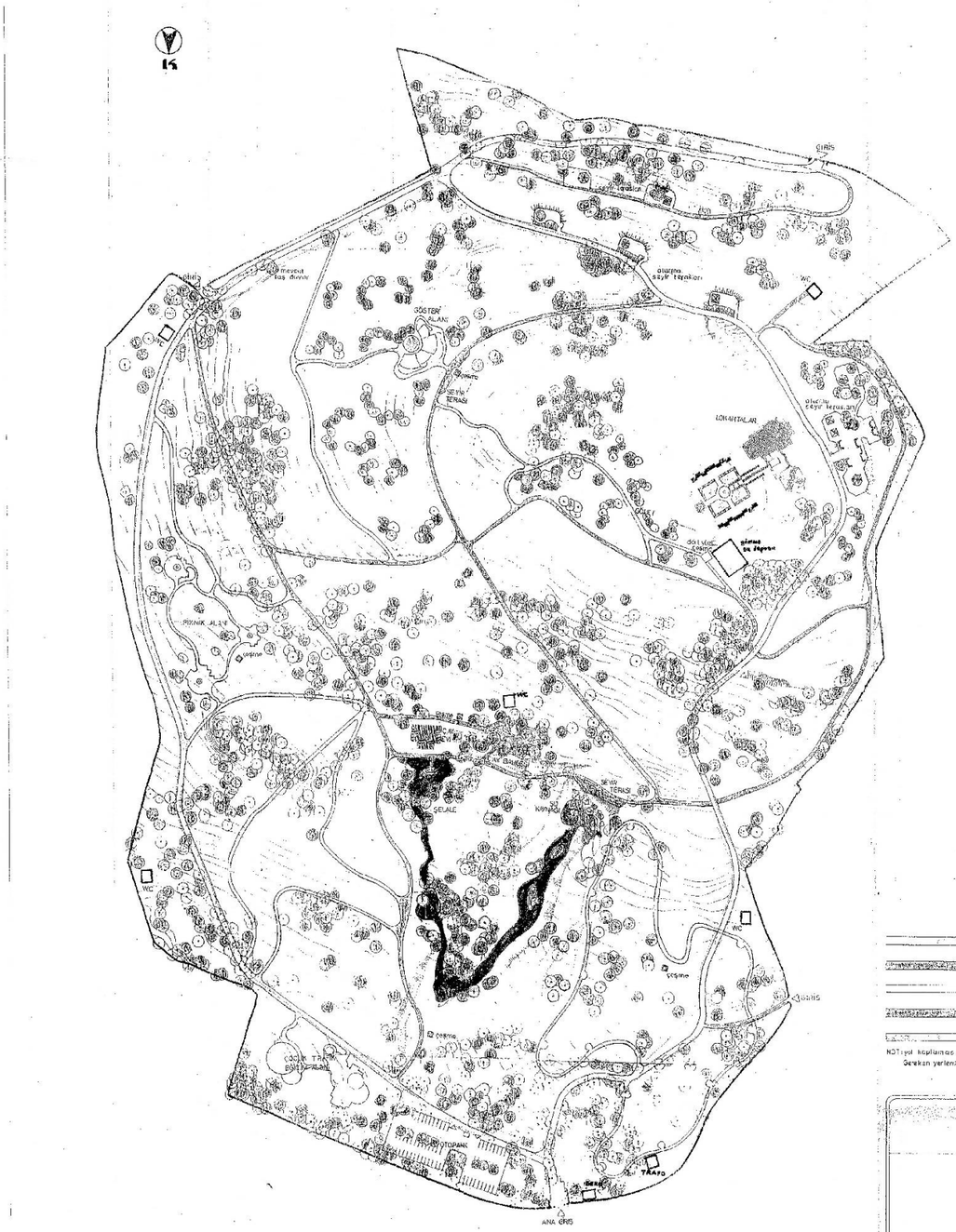

A (1.30 m'lik yol)
B (1.50 m'lik yol)
C (3.70 m'lik yol)
D (+200 m lik yol)
E (müdahale edilmeyecek yol)

NOT: yol kaplaması kayrak taşı olacaktır.
Gereken yerlerde yollar ilave edilecektir.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
PARK İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI
YAPI İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ (5745)

İŞİN ADI	KUCUK CAMLICA KORUSU DUZLNL.ML. INSAATI
PROJE MÜELLİFİ	HASSA MİMARLIK MÜHENDİSLİK İNŞAAT MÜŞAVİRLİK TİCARET LTD.
MÜTEAHHİT	HAYDARPAŞA BÖLGESİ İNŞ. MÜTEAHHİTLİĞİ
TASDİK	İSİM / İMZA
ÇİZİM ADI	VAZİYET PLANI
ÖLÇEK	1/1000
TARİH	PAFTA NO

Ek E: Küçük Çamlıca Korusu Düzenleme Projesine Ait Su Yolları ve Şelaleler Paftası

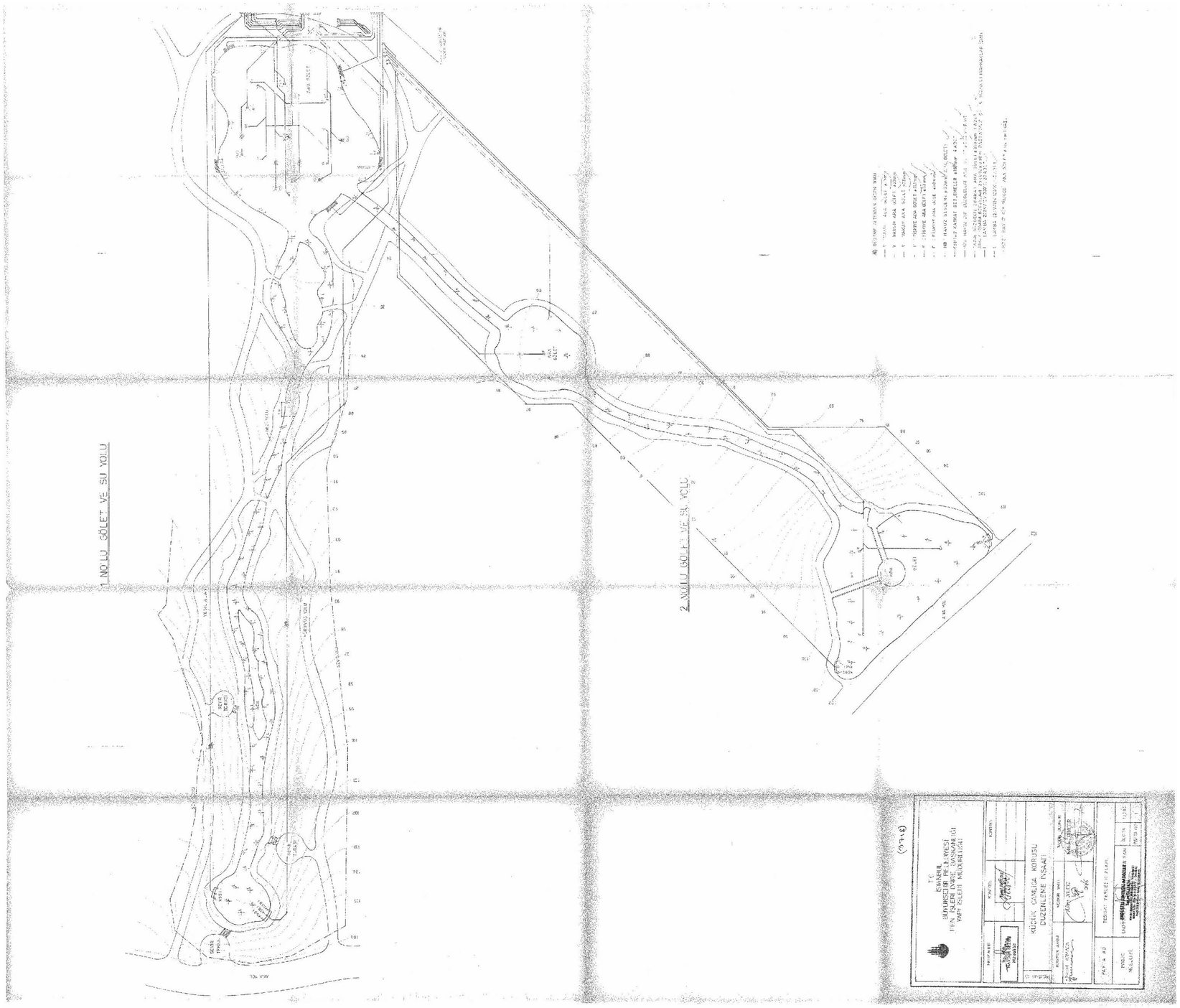

ÖZGEÇMİŞ

29.08.1980 yılında Balıkesir'de doğan Emel OCAK ilk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. Ege Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 2003 yılında birincilikle mezun oldu. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam ederken Üsküdar Belediyesi Planlama ve Kentsel Tasarım Müdürlüğü'nde 2005 yılından bu yana peyzaj mimarı olarak çalışmaktadır.